

КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ
ОСВІТИ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

**Український музей
при навчальному закладі:
історія і сучасність**

Матеріали обласної науково-методичної
конференції

Рекомендовано до друку вченою радою Кіровоградського
обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського

Кіровоград
2008

ББК – 74.200.585.4

У – 41

Український музей при навчальному закладі: історія і сучасність. Матеріали обласної науково-методичної конференції. – Кіровоград: Видавництво КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2008. – 148 с.

Збірник містить матеріали обласної науково-методичної історико-краєзнавчої конференції «Український музей при навчальному закладі: історія і сучасність», що відбулась у Кіровограді у вересні 2007 року.

Видання охоплює доволі широке коло питань історії розвитку музеїв при навчальних закладах України, формування їх нормативно-правової бази, стан та особливості розвитку музейної справи у навчальних закладах різних регіонів України, актуальні питання музейної педагогіки і є цікавим для науковців, викладачів, педагогів-краєзнавців, методистів, керівників музеїв та гуртків, для всіх, хто цікавиться і береже історико-культурну спадщину України.

Загальна редакція

Гайда Л.А., завідувача навчально-методичним кабінетом українознавства та краєзнавства Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського.

Рецензенти:

Калініченко Н.А., завідувача кафедрою педагогіки і психології Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського, кандидат педагогічних наук;

Маньковська Р.В., старший науковий співробітник відділу регіональних проблем історії України Інституту історії України НАНУ, кандидат історичних наук.

Відповідальна за випуск – Корецька Л.В.

© КОІППО, 2008

ПЕРЕДМОВА

4-5 вересня 2007 відбулась обласна науково-методична історико-краєзнавча конференція «Український музей при навчальному закладі: історія і сучасність», у роботі якої взяли участь 83 учасники (керівники музеїв, які створені і діють при навчальних закладах, представники державних установ, громадських музеїв та організацій, екскурсіводи, педагоги-краєзнавці області). Коло учасників конференції досить широке: науковці, викладачі, аспіранти, вчителі, педагоги-керівники музеїв, студенти, краєзнавці-аматори, представники видавництва, архіву, обласної універсальної бібліотеки імені Дмитра Чижевського, музеїв та громади міста.

Завдання конференції: розвиток музейної педагогіки; привернення уваги навчальних закладів, широких кіл громадськості до проблем вивчення та збереження історико-культурної спадщини регіону; формування музейних збірок, оновлення змісту та методів діяльності музеїв; популяризація краєзнавчих досліджень, залучення молоді до краєзнавчо-дослідницької діяльності та плекання наукової еліти Кіровоградщини.

Серед численних суспільних інститутів, що формують громадянську позицію молоді (сім'я, засоби масової інформації, державні установи та громадські організації, клуби, центри творчості, бібліотеки, церква, фонди тощо), провідну роль відіграють навчальні заклади. Одним із дієвих засобів навчання та залучення молоді до участі в житті суспільства є діяльність музеїв при закладах освіти, які розвивалися як засіб свідомого цілеспрямованого залучення людей до культурної спадщини минулих часів і займають особливе місце в житті людства. Вони як соціокультурний інститут сформувались в процесі довготривалого історичного розвитку, що полягав у збагаченні змісту і методів діяльності, пошуку свого місця в соціумі. Тому сучасна школа впроваджує новітні технології і в музейній педагогіці, використовуючи активні форми залучення учнів до вивчення, дослідження та збереження історико-культурної спадщини нашого народу. Знання історії своєї школи, населеного пункту робить людину більш свідомою та активною, викликає переживання за події минулого, примушує задумуватись над майбутнім та проблемами нашого сьогодення. Те, що проведення конференції з цієї актуальної проблеми зініціювали педагоги не випадково, адже саме вони займаються дослідницько-пошуковою роботою, формують зібрання пам'яток, відкривають музеї, разом з місцевою громадою доглядають за пам'ятниками, місцями поховань, встановлюють меморіальні дошки, пам'ятні знаки тощо.

Музейна мережа у навчальних закладах України складає біля 3,5 тисяч, з них 3150 – у школах; 83 – у позашкільних закладах; 185 – у професійно-технічних училищах; 66 – у вищих навчальних закладах, 4 – у дитячих садках і 1 у відділі освіти. Кіровоградська область представлена 76 музеями: широкого історичного профілю – 30, бойової слави – 30, історії освіти – 8, літературний

– 1, етнографічних – 7. Відомі у нашому краї музей історії Національного технічного університету та музей космонавтики Державної льотної академії, музейні комплекси Олександрівської загальноосвітньої школи I-III ступенів №3 та Кіровоградської загальноосвітньої школи I-III ступенів №22, народний музей загальноосвітньої школи I-III ступенів с. Хащувате Гайворонського району, музей А.Макаренка при Долинській загальноосвітній школі I-III ступенів №2, історико-етнографічні музеї Хмельівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Маловисківського району та Головківської загальноосвітньої школи I-III ступенів Олександрійського району тощо. Їх музейні зібрання широко використовуються як у навчально-виховному процесі, так і у житті громади, бережуть та популяризують духовні надбання наших земляків.

Від імені адміністрації КОІППО імені Василя Сухомлинського учасників конференції привітала директор Л.Корецька. Керівник музею історії Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди С.Чернецька розповіла про музейні комплекси міста Переяслава та особливості діяльності музею історії вищого навчального закладу. Присутні заслухали доповідь Л. Гайди «Сучасний стан та перспективи розвитку музеїв при навчальних закладах України», ознайомилися з презентаційними проектами музеїв загальноосвітньої школи I-III ступенів №22 Кіровоградської міської ради (Б.Набока), навчально-виховного комплексу «Бобринецька гімназія – загальноосвітня школа I-III ступенів №1» (Н.Бібік), загальноосвітньої школи I-III ступенів с.Хащувате Гайворонського району (О.Вдовиченко), музично-меморіального музею Ю.Мейтуса (М.Долгіх).

Свої творчі доробки представили: А.Ковирьов «Про підготовку навчального посібника з історії краю для учнів шкіл Новоукраїнського району», Т.Шпаченко «Історія створення літературного музею А.Тарковського при Кіровоградському колегіумі», О.Классова «З історії перших художніх виставок при Єлисаветградських навчальних закладах», М.Кисельова «Життя і творчість Григорія Перебийноса», М.Жак «Життєвий шлях Івана Бойка». Л.Литвин, директор Олександрівської ЗШ I-III ступенів №3, ознайомила присутніх з навчальним посібником «Джерела духовності. Основи православної культури».

Учасники конференції відвідали картинну галерею П.Оссовського в обласному художньому музеї та ознайомилися з інноваційними формами її діяльності й переглянули компакт-диск, присвячений життю і творчості нашого видатного земляка.

Під час роботи круглого столу присутні обговорили шляхи подальшої співпраці навчальних закладів з державними установами і громадськими організаціями, проблеми нормативного забезпечення, встановлення статусу та профілю музею, його навчально-методичного забезпечення, форми діяльності та зв'язків музею. Змінилася система цінностей у суспільстві, це позначилось і на освітніх процесах, а музейні експозиції, у своїй більшості, залишились незмінними. Вчителі намагаються враховувати ці потреби, доповнюючи музейні зібрання сучасним матеріалами, даючи об'єктивне трактування історичним фактам. У системі роботи навчального закладу музейна колекція використовується комплексно: при вивченні предметів базового змісту,

викладанні факультативів та спецкурсів, у діяльності гуртків. Сам музей є центром виховної та позакласної роботи, а також використовується місцевою громадою та співпрацює з державними установами й громадськими організаціями, ветеранами. Значну роль відіграють музеї у системі навчально-методичної роботи з педагогами, на їх базі організуються семінари, засідання творчих груп, науково-практичні конференції, заняття шкіл перспективного педагогічного досвіду. Музейні пам'ятки вивчаються на уроках історії, літератури, мови, зарубіжної літератури, музики, образотворчого мистецтва тощо, під час занять факультативних курсів та гуртків, у процесі підготовки до участі у Всеукраїнських та місцевих конкурсах тощо. Учнівська молодь залучається також до суспільних справ громади з увічнення пам'яті земляків, встановлення пам'ятників та пам'ятних знаків. Виходячи з незаперечного факту поширення та розвитку інформаційних технологій, необхідно розгорнути роботу по їх впровадженню у музейну справу за наступними напрямками: мультимедійні видання, автоматизація обліку музейних предметів, залучення засобів мережі Інтернет до популяризації музею. І хоча на цьому шляху існує багато перешкод, впровадження інформаційних технологій у музейну практику здійснюється і, безумовно, вони займуть гідне місце поруч із класичними формами музейної справи.

Конференція продемонструвала зростий рівень музеїв при навчальних закладах та підготувала рекомендації щодо оновлення змісту та форм їх діяльності, серед яких: створення науково-методичної ради з питань діяльності музеїв при навчальних закладах, розробка обґрунтованої стратегії розвитку музейної справи на перспективу, здійснення сучасного моніторингу музейної справи в закладах освіти з метою розвитку музейної педагогіки, удосконалення нормативно-правової бази, розробка та запровадження інноваційних та мультимедійних форм діяльності, створення електронної версії каталогу музеїв навчальних закладів України та її розміщення на сайті «Музейний портал», організація діяльності школи педагогічної майстерності керівників музеїв навчальних закладів, посилення співпраці з краєзнавчими громадськими організаціями, розвиток системи недержавної підтримки музеїв, залучення спонсорів, меценатів, волонтерів.

Пропонована збірка є першим в Україні тематичним виданням з даної проблематики і містить не тільки тези виступів учасників, а й статті педагогів-музеєзнавців та фахівців з різних регіонів України, які представлено у 4 розділах: музеї при навчальних закладах України: історико-регіональний вимір, музейна палітра Кіровоградщини, постаті: музейна діяльність видатних земляків, актуальні аспекти музейної педагогіки.

Видання охоплює доволі широке коло питань історії розвитку музеїв при навчальних закладах України, формування їх нормативно-правової бази, стан та особливості розвитку музейної справи у навчальних закладах різних регіонів України, актуальні питання музейної педагогіки і є цікавим для науковців, викладачів, педагогів-краєзнавців, методистів, керівників музеїв та гуртків, для всіх, хто цікавиться українською історією.

Л.Гайда

I. МУЗЕЇ ПРИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ: ІСТОРИКО-РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

Л.А.Гайда,
завідуюча НМК українознавства
та краєзнавства КОШПО
імені Василя Сухомлинського

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МУЗЕЇВ ПРИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Музеї як соціокультурний інститут сформувались у процесі довготривалого історичного розвитку, який полягав у збагаченні змісту і методів діяльності, пошуку свого місця в соціумі. Він змінювався залежно від історичних умов розвитку суспільства, коригуючи свої функції та завдання, але в основі завжди було зібрання музейних предметів, що є його суттєвою і визначальною рисою.

Перш ніж музей з'явився власне як окрема спеціалізована структура, завдання залучення нових поколінь до спадщини минулого виконували різноманітні домузейні форми нагромадження і використання культурних цінностей. Спочатку це могли бути лише матеріальні цінності, що зберігались у формі скарбу, колекції, згодом такі предмети стали набувати пізнавального, естетичного, історичного, меморіального значення. Перші згадки про використання пам'яток у процесі навчання з метою вивчення, копіювання, ми зустрічаємо у ті часи, коли задля навчання живопису комплектувались і використовувались кращі роботи майстрів. Такі зібрання формувались разом з навчальними закладами. Відома, наприклад, історія Києво-Печерської лаврської іконописної майстерні, однієї з найстаріших художніх шкіл Східної Європи, яка мала власне зібрання посібників та зразків робіт. Формувались також заклади, що давали професійну підготовку, у їх складі були наявні початки зібрань музеїв з навчальною метою [3, 6].

Перші ж учбові музеї фактично були започатковані як музеї навчальних закладів у Київському, Новоросійському, Харківському, Львівському, Чернівецькому університетах, а також, церковно-археологічний музей при Київській духовній академії, при реальних училищах, Вищих жіночих курсах. В їх статутах передбачалось створення навчально-допоміжних підрозділів – спеціалізованих кабінетів та музеїв. Упродовж першої половини XIX століття на території України сформувалась певна мережа учбових музеїв, які виникали найчастіше як предметні кабінети та поступово переростали у самостійні музеї.

Заснування та розвиток вузівських музеїв був обумовлений потребами навчального процесу, в якому поступово пробивав собі дорогу принцип наочності, з часом він поширився на навчальний процес у школах, гімназіях та реальних училищах, які розвивались під певним впливом педагогічних ідей вищої школи. Шкільні музеї створювались переважно у столичних, міських школах. Серед відомих на той час і наше Єлисаветградське земське реальне училище, де викладачем Володимиром Ястребовим з навчальною метою було започатковано перший на території краю музей. Значну роль у цих процесах відіграли і місцеві земства. Перші музеї при земських школах у 60-70-х роках ХІХ століття були скромні, переважно у тих школах, де в основу навчального процесу покладено наочно-предметний принцип навчання. Вони були результатом розвитку прогресивної педагогічної думки та практики [3, 19].

На початку ХХ століття ми спостерігаємо діяльність шкільних музеїв у формі міжшкільних пересувних музеїв навчального приладдя, які постачали навчальним закладам необхідну наочність, колекції або здавали їх напрокат. На цей час у системі освітніх установ виділилось три типи музеїв: шкільний – збірка наочних приладь та колекцій у самій школі; регіональний пересувний музей – склад і виставка наочних приладь для обслуговування невеликої групи шкіл повіту; центральний повітовий музей – як загальноосвітній з краєзнавчим напрямом. Головну групу становили педагогічні музеї, які не лише забезпечували школи посібниками, а й організовували ознайомлення вчителів з методами їх використання, сприяли поширенню педагогічних знань. З 1914 року в Росії видавався ілюстрований популярний журнал для вчителів “Школьные экскурсии и школьный музей”. Прогресивні освітяни на початку ХХ століття вважали, що сучасна школа неможлива без навчального музею, як майстерня без інструменту. Отже, в період кінця ХІХ – початку ХХ століття, на етапі виникнення та формування музеїв при навчальних закладах виконували навчально-розвивальну функцію.

Зі встановленням радянської влади всі музеї на території України було націоналізовано, до них передано конфісковані приватні збірки, майно церков та монастирів. Значна їх частина була зруйнована, збірки вивезено в інші країни, збитки історико-культурної спадщини України того часу ще ніхто не досліджував. У 20-х роках минулого століття одночасно спостерігалась тенденція заснування музеїв, що співпадало із загальним українським культурним піднесенням. У 1930-х роках ХХ століття вольовим рішенням партійних органів було здійснено реорганізацію музейних закладів з метою перетворення їх на ідеологічні установи, основним завданням яких була популяризація ідей комуністичної партії, переваг соціалістичного ладу. З експозицій усувались українознавчі та краєзнавчі матеріали, значну кількість фахівців музейної справи було репресовано. Музейна справа у навчальних закладах перебудовувалась у нерозривному зв'язку із реформою освіти, орієнтуючись на єдину трудову школу. Музей мав відповідати трактуванню принципу наочності, прийнятому у радянській дидактиці. Поступово розвивається мережа музейних куточків, що використовувались як складова краєзнавчого принципу викладання навчальних предметів. Це час зародження

ленінських, політехнічних музеїв та навчально-предметних кабінетів. Під час Великої Вітчизняної війни музейні зібрання зазнали значних втрат у ході евакуації і внаслідок вивезення колекцій до Німеччини. Війна загальмувала, але не припинила процес розвитку і шкільних музеїв.

У повоєнні часи в Україні почала складатись музейна мережа, яка включала державні музеї та музеї на громадських засадах, кращим з яких надавався статус «Народний». За профільним спрямуванням мережа була досить розгалуженою, у кожній профільній групі визначався провідний музей, що виконував науково-методичні функції. Характерною рисою музейного будівництва цього періоду було поширення музеїв В.Леніна, революційної слави, історико-партійних, історії комсомолу, бойової і трудової слави. З 1960-х років починає поставати мережа етнографічних музеїв, у тому числі, народної архітектури і побуту, музеїв – заповідників. 60-70-і роки ХХ століття – це період піднесення музейного будівництва в Україні. У 1964 році вийшла Постанова ЦК КПРС «Про підвищення ролі музеїв у комуністичному вихованні трудящих», що зобов'язувала партійні, радянські, профспілкові, комсомольські та громадські організації сприяти розвитку музеїв. У 1968 році, Постановою Секретаріату ЦК ВЛКСМ «Про заходи по дальшому поліпшенню діяльності шкільних музеїв» рекомендовано було звернути особливу увагу на роль музеїв у навчально-виховному процесі [3, 147]. З метою упорядкування їх діяльності у 1974 році затверджено «Положення про шкільний музей», у якому дано чітке визначення поняття «шкільний музей», його змісту і форм роботи [8, 133]. Більшість музеїв при навчальних закладах України було засновано у 70-80-х роках минулого століття, коли їм приділялась відповідна увага державних органів. Підбиваючи підсумки, можна зазначити, що з кінця 20-х до 90-х років минулого століття музеї при навчальних закладах виконували в основному ідеологічно-виховну роль.

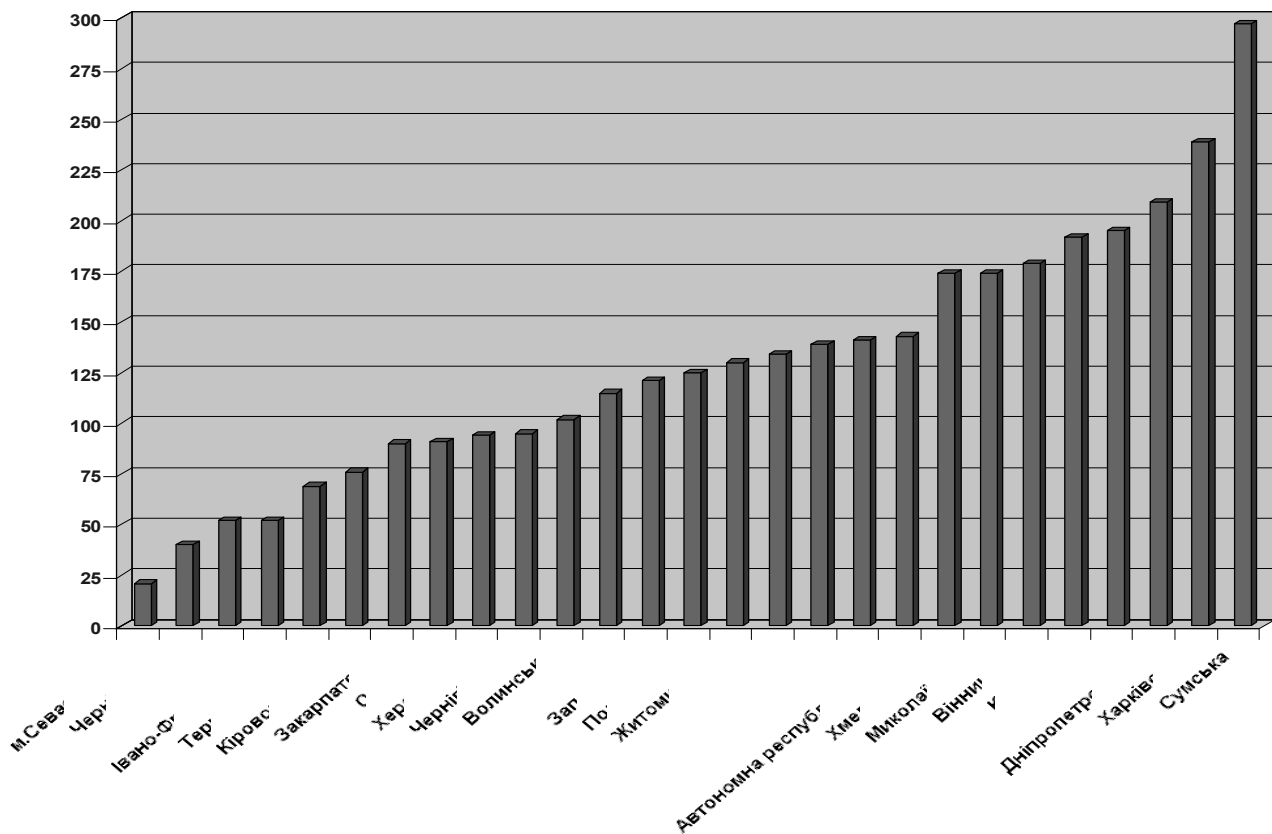
Із здобуттям Україною незалежності наступив новий етап в історії освітянського музейництва. У процесі реорганізації майже зникли музейні заклади, присвячені історії партії та комсомолу, В.І.Леніну, Жовтневій революції. Натомість стали створюватись музеї історії Української революції, українського національного руху, присвячені відомим подіям української історії, життю та діяльності видатних українських діячів, історії книги і друкування, народних промислів і, особливо, – історії навчальних закладів. На сучасному етапі розвитку більшість музеєзнавців визнає основними функціями музеїв при навчальних закладах освітньо-виховну та комунікаційну.

Таким чином, у процесі становлення мережі музеїв при начальних закладах України можна виділити три періоди (дорадянський, радянський та часу незалежності), кожен з яких характеризувався своїми завданнями та виконанням відповідних функцій.

Сьогодні музейна мережа у навчальних закладах України включає понад 3,5 тисяч зареєстрованих музеїв. За даними управлінь освіти і науки облдержадміністрацій вони діють у таких типах навчальних закладів України:

№ п/п	Території	Загальна кількість	Загально-освітні навч. заклади	Позашкіл. навч. закл.	Проф-техн. навч. закл.	Вищі навч. заклади	Дошкільні навч. закл.	Відділи освіти
1	Автономна Республіка Крим	143	140	3				
2	Вінницька	179	144	1	19	15		
3	Волинська	102	98	2		2		
4	Дніпропетровська	209	191	11	6	1		
5	Донецька	134	108	12	8	6		
6	Житомирська	130	112	4	4	10		
7	Закарпатська	90	89	1				
8	Запорізька	121	119	2				
9	Івано-Франківська	52	51	1				
10	Київська	192	174	3	12	3		
11	Кіровоградська	76	66	2	7	1		
12	Луганська	195	161	2	32			
13	Львівська	52	51			1		
14	Миколаївська	174	171	2			1	
15	Одеська	91	81	4	2	4		
16	Полтавська	125	118	3	2	1	1	
17	Рівненська	139	117	2	15	5		
18	Сумська	297	262	2	29	4		
19	Тернопільська	69	56	1	2	10		
20	Харківська	239	210	6	22			1
21	Херсонська	94	90	3		1		
22	Хмельницька	174	169	5				
23	Черкаська	141	124	3	13	1		
24	Чернівецька	40	37	3				
25	Чернігівська	95	86	2	7			
26	м.Київ	115	106	3	4		2	
27	м.Севастополь	21	19		1	1		
Всього:		3489	3150	83	185	66	4	1

Загалом по Україні найбільше музеїв при навчальних закладах у Сумській, Харківській, Дніпропетровській, Луганській, Київській областях. Це пояснюється тим, що на сході та у центрі України збереглися музеї бойової слави, які складають основну кількість, а на заході – вони реорганізовані та перепрофільовані.

Організаційно-методичне керівництво діяльністю музеїв при закладах освіти здійснює Міністерство освіти і науки України, Український державний центр туризму та краєзнавства учнівської молоді, інститути післядипломної педагогічної освіти, методичні служби державних музеїв та методичні кабінети місцевих органів управління освітою.

Результати моніторингу діяльності музеїв при навчальних закладах Кіровоградщини, участь у роботі Міжнародних, Всеукраїнських та обласних науково-практичних конференцій, семінарів, занять школи педагогічної майстерності керівників музеїв дають підстави виокремити ряд актуальних аспектів розвитку та діяльності цих музеїв.

Однією з найбільш нагальних є проблема удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності громадських музеїв при навчальних закладах. Уперше було унормовано їх діяльність у 1974 році шляхом затвердження Положення про шкільний музей, яке доповнювалось у 1985 році. За часів незалежності (1997 рік) було підготовлено блок нормативно-правових актів, серед яких Положення про музей при закладі освіти системи Міністерства освіти України, Положення про відомчу реєстрацію та перереєстрацію музеїв при закладах освіти системи Міністерства освіти України та Положення про звання «Зразковий музей» [6]. Останні зміни у нормативні документи щодо діяльності музеїв при навчальних закладах України були внесені наказом Міністерства освіти і науки від 04.09.2006 р. №640 «Про внесення змін до положень щодо музеїв при навчальних закладах,

які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України». Було конкретизовано унормування діяльності музеїв при навчальних закладах, що відображено у додатках: Положення про музей при навчальних закладах, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України, Порядок обліку музеїв при навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України, Положення про звання «Зразковий музей» [2].

Отже, можна стверджувати, що нормативна база діяльності музеїв при навчальних закладах знаходиться у процесі формування і потребує удосконалення. Доцільною є розробка критеріїв класифікації за типами навчальних закладів та визначення профілю музею, порядку проходження атестації музею, оплати праці керівника, відповідальності за збереження музейної збірки. Особливої уваги потребує встановлення статусу музею. Відповідно до сучасної нормативно-правової бази музейної справи використовується поняття “музей при навчальному закладі”, хоча у повсякденні ми їх ще називаємо шкільними, адже більшість створено у школах. У діючому Положенні не встановлено чітких критеріїв, за якими можна визначити статус музейної збірки: музей, музейна кімната чи музейний куточок. Якщо у попередніх Положеннях одним з головних ознак музею були освітньо-виховні функції та участь дітей у музейній діяльності, то на сьогодні зміст його діяльності в основному прирівнюють до державного.

Потребує вирішення питання обліку та реєстрації музейних предметів. Порядок реєстрації та взяття на облік музейних предметів (опис, оцінка, характеристика тощо) відповідно до діючої Інструкції складний і педагогі, які працюють на громадських засадах, не оформляють інвентарну книгу та акти прийому-видачі у встановленому порядку. Доцільним було б прийняття спрощеної процедури обліку залежно від історичної цінності предметів, що можуть виконувати учні. Водночас, можна було б проаналізувати зміст фондів громадських музеїв при навчальних закладах, які дотепер ніким не вивчались.

Наступна проблема, що вимагає негайного вирішення, – це визначення профілів музею, на їх основі – чітка відомча реєстрація. Профіль музею – це спеціалізація його зібрань, експозицій та діяльності, обумовлені зв'язком із конкретною наукою, галузями, дисциплінами, видами мистецтва і культури. Музеї можуть бути:

Краєзнавчі – належать до комплексних, тобто таких, що проводять свою роботу у різних напрямках, пов'язані з кількома науковими дисциплінами та галузями знань. Їх фонди, збірки та експозиції можуть складатися з наступних розділів: природа краю (обов'язковий розділ у краєзнавчому музеї!); історія (села, школи, краю); економіка, культура, побут, мистецтво і література. Вони комплексно документують історію та природу конкретного регіону.

Історичні – їх фонди комплектуються історичними пам'ятками, які ілюструють визначні події у житті краю. Серед них виокремлюють:

– *широкого історичного профілю* (комплексні), що показують у часовій послідовності розвиток краю, населених пунктів, району, враховуючи усі аспекти історичних подій та діяльності видатних особистостей;

– *військово-історичні* (музеї бойової слави). В центрі їх уваги – героїчне життя, діяльність, подвиги окремих осіб, колективів, які пов'язані з історією боротьби за незалежність Батьківщини. Основу фондів становлять історичні пам'ятки, меморіальні речі, що відтворюють сторінки історії окремих військових підрозділів, подвиги солдат і офіцерів, партизанів та підпільників – простих людей, які відстояли незалежність своєї країни. Військово-історичні зібрання можуть документувати також воєнну історію, розвиток військового мистецтва, історію зброї, військової техніки, бойових підрозділів, бути присвячені визначним подіям і видатним полководцям. У наші часи музеї цього профілю поступово переростають в історичні широкого профілю;

– *етнографічні* – документують історію, особливості культури і побуту різних народів, побутові речі, інтер'єр житла, народний одяг, різноманітність вишивок. Створюються на матеріалах широко відображеної багатобарвної народної культури конкретної місцевості, району (народний одяг, житло, традиційні промисли та ремесла, народна творчість, вишивання, ткацтво, різьбярство тощо);

– *музеї історії освіти* відображають історію заснування та розвитку, сучасне обличчя навчального закладу або розвитку освітніх закладів певного регіону;

– *меморіальні* створюються в пам'ять про видатну подію або особу (визначні державні діячі, полководці, учені, митці, письменники). Розташовані вони, як правило, на пам'ятному місці або у пам'ятному будинку, де зберігаються документи, представлено зміст події або характер діяльності людини, якій він присвячений. У них експонуються переважно оригінальні меморіальні речі, проте часто копії та муляжі;

– *археологічні*. Тут зібрані матеріальні пам'ятки давньої історії краю, знахідки як результати участі гуртків в археологічних розвідках та розкопках.

Літературні – документують матеріали про історію та сучасний розвиток літератури. До них відносяться музеї книги та літературно-меморіальні, пов'язані з життям та діяльністю письменників-земляків.

Мистецькі – музеї співаків, композиторів, музикантів, у фондах яких зібрано фото-, кіно-, фономатеріали, реклами, афіші, іноді з автографами.

Художні – це група музеїв, що включає зібрання художніх творів, які відображають історію розвитку образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва, народної творчості, присвячуються видатним художникам. Можуть бути логічним продовженням діяльності шкільного кабінету образотворчого мистецтва, де поступово накопичуються твори живопису, графіки, скульптури, прикладного мистецтва, дитячі малюнки, художні фотографії, ілюстрації творів, вироби з природних матеріалів.

Музей архітектури – у них збирають макети громадських, побутових, культових будов різних часів і народів, що виготовлені учнями з дерева, глини, картону; фотографії пам'яток архітектури, плани міст, зразки цегли та інші архітектурні деталі – матеріали археологічних розкопок.

Природничі – документують процеси, що відбуваються у природі, взаємодії природи і суспільства, а також розвиток природничо-наукових

дисциплін. Їх часто називають музеями історії природи, можуть включати геологічні, мінералогічні, палеонтологічні, зоологічні, ботанічні колекції та відділ охорони природи. До цієї категорії відносяться і музеї центрів, станцій юних натуралістів.

Технічні – зібрання документують історію розвитку техніки, присвячені окремим її галузям, видатним подіям або діячам в області науки і техніки. Це можуть бути також музеї центрів, станцій технічної творчості.

Галузеві – вузько профільні музеї, присвячені діяльності профільної установи, окремим подіям певної галузі суспільного життя, господарства. У навчальних закладах зустрічаються рідко.

Варто врахувати, що за сучасною класифікацією поняття «історико-краєзнавчий музей» відсутнє.

Потенціал музеїв при навчальних закладах України визначається змістовним наповненням, тобто музейною збіркою, що покладена в їх основу. Якщо у радянські часи музеї створювались в основному відповідно до методичних рекомендацій, за вказаною схемою, були шаблонними, то у часи незалежності України ми спостерігаємо їх різноманітність, неповторність кожного з них. Визначення профілю музею залежить від матеріалів колекцій, змісту фондів, постановки завдань та профільної дисципліни. Класифікація є відносною та найчастіше встановлюється з погляду домінуючого і ключового змісту, хоча одночасно містить й інші елементи. За результатами відомчої реєстрації (2004 р.) діють музеї при навчальних закладах України наступних профілів:

847 – військово-історичні

649 – широкого історичного профілю

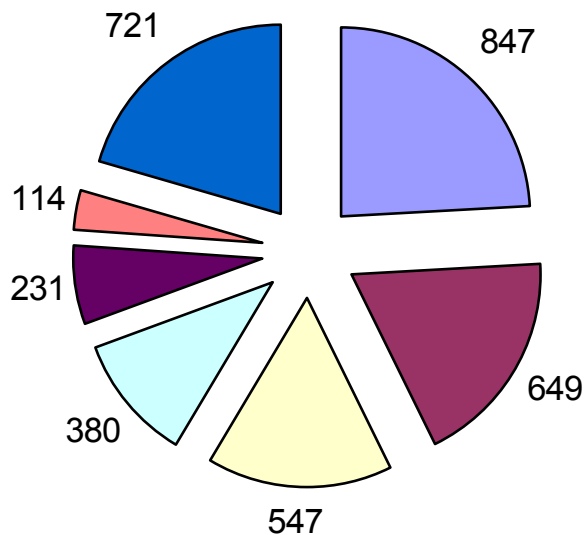
547 – краєзнавчі

380 – етнографічні

231 – історії освіти

114 – літературні

721 – інші

Як бачимо, в Україні переважають музеї історичного профілю. Питання єдиних підходів до визначення профілю музеїв та їх класифікації потребує дослідження, оскільки через відсутність ідеологічного тиску з боку держави значно розширився їх зміст діяльності. Наприклад, серед *історико-етнографічних* ми маємо такі, як: хата моєї бабусі, етнографії та народних промислів, домашніх оберегів, української вишивки, історії та культури кримських татар, бойківського побуту та вишивки, етнографічний музей української родини; з-поміж *мистецьких* виділяються: галерея сучасного українського мистецтва, мистецька Львівщина, історії українського живопису;

серед *військово-історичних* виокремлюються: музей стрілецької слави, борців за визволення України, історії ОУН-УПА. Цікаві напрацювання в музейному будівництві ми спостерігаємо на Київщині (музей борщагівських боїв, музей “Дитинство і юність, опалені війною”, “Герої Київщини”); Полтавщині (“Подвиг і пам'ять”, музей козацької слави); Черкащині (“Літературна Черкащина”, музей шевченкознавства та краєзнавства, історії туризму та краєзнавства); у Криму (скаутський музей, музей піонерської слави). Значного розвитку в Україні набувають музеї історії освіти та навчальних закладів – вузів, шкіл, закладів нового типу, позашкільних закладів. Зокрема, варто згадати музеї: історії освіти Київщини та Херсонщини, історії Кловського ліцею №77 м.Києва, історії I української гімназії імені Миколи Аркаса м. Миколаєва, історії позашкільної освіти Кіровоградщини. Серед комплексних історичних переважають музеї історії села, але є й інші цікаві приклади – «Історія Дарниці» (м.Київ), «Наш Гагарінський район» (м.Севастополь), музей «Стара Полтава» (м.Полтава) тощо. Окремо потрібно відзначити значний ріст кількості меморіальних музеїв, присвячених життю та діяльності видатних земляків, хоча вони і не виокремлені у загальнодержавній статистиці. Наприклад, музей митрополита А.Шептицького, “М.Шашкевич і Золочівщина” (Львів), О.Кошиця (Київ), М.Драй-Хмари, В.Симоненка, М.Максимовича (Черкащина), О.Вересая, І.Огієнка (Житомир), Б.Лепкого (Тернопіль), І.Ольбрахта, В.Гренджі-Донського (Закарпатська область). Все більше навчальних закладів не задовольняються одним музеєм, а розширюють і доповнюють діючі, створюючи шкільні музейні комплекси.

Ми є свідками досить швидких змін змісту музейних збірок і у регіональному вимірі. Якщо на Лівобережжі та Півдні України в основному збереглись військово-історичні (музеї бойової слави), то на Заході вони перепрофільовані в комплексні історичні. Наприклад, у Сумській області їх нараховується – 107, Харківській – 92, Дніпропетровській – 83, а у Львівській – 1, Тернопільській – 5, Рівненській – 11. Проте в областях з'явилися цікаві музеї, присвячені видатним землякам, маловідомим сторінкам регіональної історії, народної культури, історії освіти тощо.

Багато музеїв при навчальних закладах України, розширюючи та створюючи музейні зібрання, не вписуються у діючу профільну класифікацію. Наприклад: музей історії церкви, історії математики, музей Матері, музей Хліба, історії спорту, туризму, альпінізму, авіації і космонавтики, музей козацької слави, піонерської слави, історії скаутського руху, меморіальні, геологічні тощо. Значна кількість музеїв при відомчій реєстрації представлені як галузеві і не визначено їх профіль.

Отже, питання науково-методологічних підходів та вироблення методичних рекомендацій щодо визначення профілів музеїв при навчальних закладах потребує уваги як науковців, так і практиків (педагогів-керівників музеїв).

Не менш актуальною є проблема наукового та навчально-методичного забезпечення діяльності музеїв при навчальних закладах. Сучасні теоретико-методологічні аспекти музеєзнавства викладені у книгах: С.Сотникова

“Музеология” (Росія, 2004); Т.Юренєва “Музееведение” (Росія, 2004); Ф.Вайдахер “Загальна музеология” (Австрія, 2005). Їх зміст свідчить про відсутність єдиного бачення основних методологічних підходів щодо розвитку музейної педагогіки. Ф.Вайдахер, розглядаючи зміст культурно-освітньої роботи музею, стверджує, що музейно-освітня функція суттєво відрізняється від традиційних шкільних занять. Це добровільна, неформальна освіта, якій невідомі шкільні ступені, навчальні плани та іспити. Відвідувач за бажанням може прийти та піти, він може вивчати виставку у власному темпі та відповідно до своїх зацікавлень. До основних завдань музейної освіти належить стимулювати уяву відвідувача, його чуттєву свідомість [1, 187]. Значну увагу автор приділяє розвитку дитячих інтерактивних музеїв, які орієнтовані на різновікові групи та розробляють спеціальні методики освітньо-пізнавальної діяльності з використанням музейних предметів.

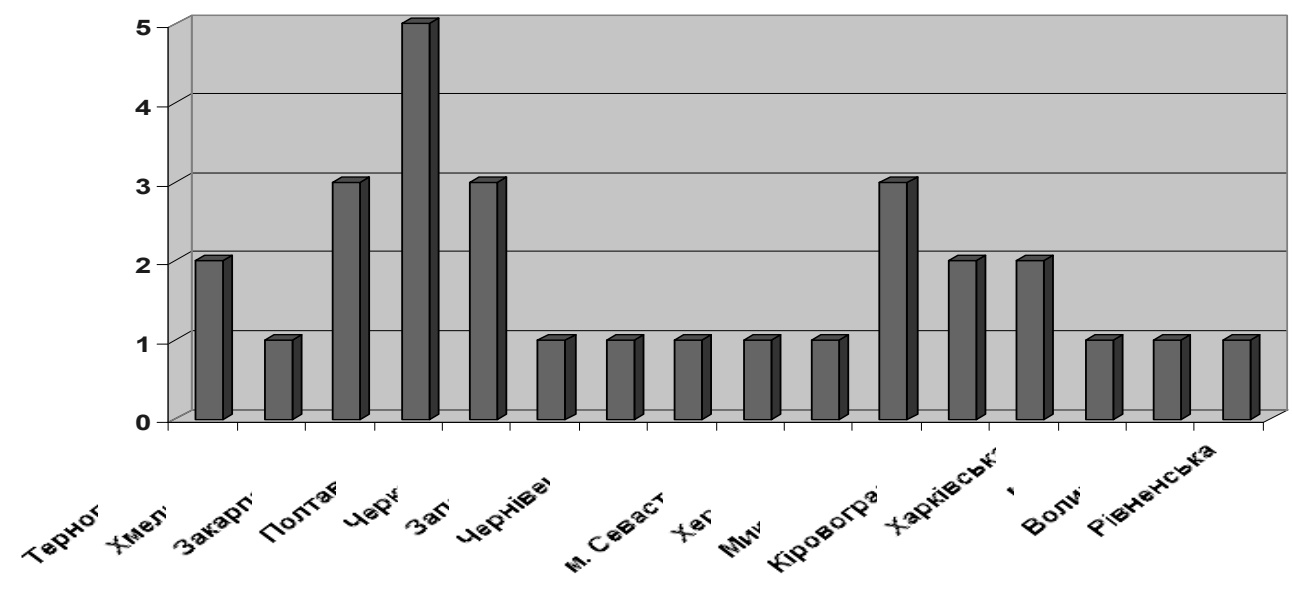
Ряд російських вчених музеологів (С.Сотникова, Б.Столяров, Т.Юренєва, М.Юхневич) розвивають положення музейної педагогіки як галузі музеєзнавства, що має тенденцію до формування наукової дисципліни на межі музеєзнавства, педагогіки та психології [7].

В Україні відсутні ґрунтовні праці науковців музеологів, які б свідчили про формування своєї школи. Державні музеї розвивають елементи музейної педагогіки як складової культурно-освітньої та комунікаційної діяльності, наприклад, при реалізації проекту «Матра». Одеський муніципальний музей особистих колекцій ім. О.В.Блещунова проводить семінар на тему «Дитина і музей: ростемо разом?!», метою якого є знайомство з практичним досвідом вітчизняних та іноземних фахівців зі створення спеціальних дитячих програм в умовах музею та обмін досвідом щодо подальшого розвитку музейної справи у цій галузі. У рамках семінару презентуються освітні та спеціальні програми, майстер-класи, круглі столи тощо.

На сьогодні відсутні комплексні навчальні посібники та підручники як із загального музеєзнавства, так і шкільного зокрема. Керівники музеїв-педагоги користуються посібниками з музеєзнавства ще з радянських часів, які підготували: В.Ігнат'єва (1968), Г.Мезенцева (1980), І.Романичева (1983), К.Левикін, В.Хербст (1988). У Житомирському державному університеті видано І.Власюком навчально-методичний посібник «Музеєзнавство та архівна справа» (2006). На педагогів, що займаються музейною справою у навчальних закладах, орієнтовані такі видання: - українських авторів: Н.Ганнусенко, О.Ляпін, Т.Мецейков «Шкільні музеї: посібник для вчителя» (1991); Л.Гайда «Музеєзнавство у навчальних закладах: навчально-методичний посібник» (2007); - російських авторів: Н.Соколова «Мир музея» (2000), М.Юхневич «Я поведу тебя в музей» (2001), Б.Столяров “Музейная педагогика” (2004). Досвід практичної роботи музеїв при закладах освіти висвітлюється у газетах та журналах видавництва “Шкільний світ” (Т.Соломонова, С.Стадник, І.Козлова), інформаційному бюлетені “Український музей” та випусках журналу «Музеї України».

Щороку Українським державним центром туризму та краєзнавства учнівської молоді проводиться Всеукраїнський конкурс на кращий навчально-

методичний матеріал туристсько-краєзнавчої тематики за наступними номінаціями: програми гуртків, розробки туристсько-краєзнавчих маршрутів, методичні рекомендації за різними напрямками краєзнавства, у тому числі «Зміст і форми діяльності музеїв начальних закладів». Загальна кількість представлених матеріалів на конкурс за період з 1992 по 2006 рік свідчить про участь у ньому різних категорій педагогів – керівників музеїв та гуртків, методистів позашкільних закладів, представників державних музеїв. За формами це словники, навчальні програми гуртків, методичні рекомендації організаторам, навчально-методичні посібники та путівники. Проведення конкурсу дало змогу багатьом музеям презентувати свою діяльність, заохотити керівників до подальших навчально-методичних розробок. Найбільше переможців та лауреатів конкурсу за вказаний період роботи мають Полтавська, Закарпатська, Черкаська та Миколаївська області.

Таким чином, можемо зробити висновки, що навчально-методичне забезпечення діяльності музеїв при навчальних закладах України є недостатнім і вимагає уваги науковців, методистів і практиків шляхом проведення круглих столів, організації діяльності шкіл педагогічної майстерності, поновлення номінації «Перспективний педагогічний досвід керівників музеїв» на Всеукраїнському конкурсі на кращий навчально-методичний матеріал туристсько-краєзнавчої тематики тощо

При використанні потенціалу музеїв у системі діяльності навчальних закладів особливо актуальним є питання оновлення не тільки змісту, а й форм роботи, застосування інформаційних та інтерактивних технологій.

Організаційна структура, методи роботи шкільних музеїв зумовлені психолого-виховними особливостями учнів, рівнем їхніх знань і вмій, інтересів і потреб. Освіта і виховання музейними засобами здійснюється відповідно до напрямів діяльності, а це пошуково – дослідницький, збиральницький, фондочний, експозиційний, пам'яткоохоронний, організаційний, просвітницько-інформаційний, навчальний, туристичний, громадсько-корисний. На основі вивчення досвіду діяльності музеїв при

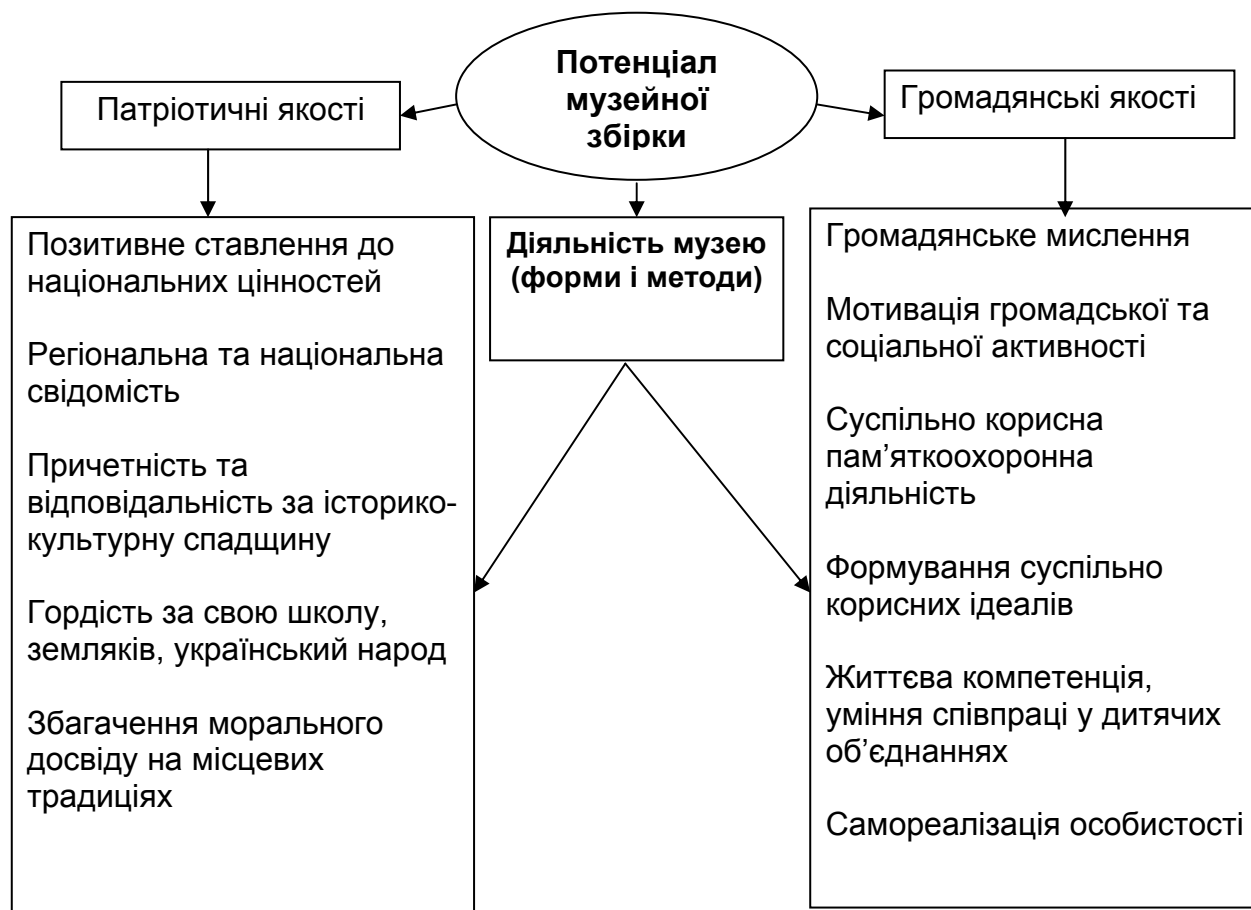
навчальних закладах, матеріалів Всеукраїнських оглядів роботи музеїв, участі у Міжнародних та Всеукраїнських учнівських історико-краєзнавчих конференціях, форумах, зльотах можна стверджувати, що підбір форм роботи залежить від напрямків діяльності, які знаходяться у взаємозалежності та взаємодії. Так, при організації *пошуково-дослідницької* роботи доцільними будуть зустрічі з фахівцями, консультації, складання запитальників, збір свідчень очевидців історичних подій, створення літописів, підготовка творчих робіт, мандрівки з краєзнавчими завданнями, експедиції, походи, листування, робота з джерелами, вивчення історичних та літературних джерел, знайомство з експозиціями державних та громадських музеїв, робота в бібліотеках, архівах, написання наукових довідок, рефератів, створення інформаційної бази для екскурсій, лекцій, занять; *експозиційної* – розробка концепції музею, тематичної структури та тематично-експозиційного плану, оформлення виставок; *збиральницької* – добір оригінальних історичних джерел, пам'яток, музейних предметів, їх облік, систематизація, збереження та популяризація; *навчальної та просвітницько-інформаційної* – уроки, екскурсії, вечори пам'яті, тематичні заняття, виховні години, науково-практичні конференції, конкурси, олімпіади, вікторини, позакласні масові читання, дидактичні ігри на місцевості, краєзнавчі змагання, зльоти, літні профільні табори, пересувні виставки, тижні музею у школі, презентації музейних збірок у ЗМІ, літературні вечори, кіноперегляди; *громадсько-корисної* – регіональні культурологічні проекти, участь у діяльності громадських краєзнавчих організацій, концерти, вистави, лекторії вихідного дня, дні відкритих дверей, шкільні свята, свята та дні села.

В основному, як ми бачимо, це активні форми роботи, їх відзначає стиль взаємодії, самостійний пошук істини, ініціативність, творчість, вони є педагогічно доцільними і охоплюють весь освітній процес. Необхідно наголосити, що, крім специфічно музейних, пріоритетними є педагогічні види діяльності, адже причини створення музеїв при навчальних закладах та їх завдання, перш за все, педагогічні. Але інноваційні форми діяльності у музейній педагогіці використовуються недостатньо, педагоги не знають про діяльність дитячих музеїв світу, розроблені музейно-освітні програми для дітей. Деякі музеї використовують фрагменти, але до пересічного педагога не поступає інформація. На Всеукраїнському рівні не проводяться семінари та навчання, де можуть бути представлені здобутки науки, практичний досвід як зарубіжних, так і вітчизняних музейних педагогів.

У системі роботи навчального закладу музейна колекція використовується комплексно: при вивченні предметів базового змісту, викладанні факультативів та спецкурсів, у діяльності гуртків. Сам музей є центром виховної та позакласної роботи, а також використовується місцевою громадою та співпрацює з державними установами та громадськими організаціями, ветеранами.

Значну роль відіграють музеї у системі навчально-методичної роботи з педагогами, на базі музеїв організуються семінари, засідання творчих груп, науково-практичні конференції, заняття шкіл перспективного педагогічного досвіду.

Під час залучення учнівської молоді до пошуково-дослідницької та музейної роботи формується громадянське мислення, учень досліджує проблеми, пов'язані з історією міста, регіону і загалом держави. Крізь долю родини, близьких і знайомих, осмислення подій, що відбувалися саме у цій місцевості, закладаються основи регіональної та національної свідомості, розуміння місця і ролі українського народу у світовій цивілізації.

Але найважливішим є те, що при пізнанні духовної та матеріальної культури, історії краю формується основа духовного світу молодої людини, складається система її духовних цінностей. Акумуляовані на рівні свідомості почуття та знання, поняття і уявлення про навколишню дійсність сприяють організації різних форм і напрямів життєвого процесу, за яких ці цінності знаходять своє практичне втілення, використовуються у житті при формуванні власної громадянської позиції молодої людини, її поведінки, стосунків з іншими людьми, свого творчого пошуку та самореалізації.

Варто зазначити, що на сьогодні в Україні, враховуючи досвід попередників, склалася система діяльності музеїв при навчальних закладах, сформована їх нормативно-правова база, постійно оновлюється зміст діяльності, відбувається пошук місця і ролі музейно-педагогічних засобів в освітньому процесі. Таким чином, музеї при закладах освіти є своєрідною творчою лабораторією виховання молоді, у якій на основі особистісно орієнтованих підходів, застосування різних видів практичної діяльності здійснюється формування якостей громадянина України.

Література

1. Вайдахер Ф. Загальна музеологія: Посібник /Перекл. з нім. В.Лозинський, О.Лянґ, Х.Назаркевич. – Львів: Літопис, 2005. – 632 с.
2. Нормативна база діяльності музеїв навчальних закладів системи Міністерства освіти і науки України. – К.: Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, 2006. – 28 с.
3. Омельченко Ю.А. Розвиток учбових музеїв. – К.: НМК ВО, 1988. – 195с.
4. Сайненский А.Е. Музей воспитывает юных: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1988. – 208 с.
5. Солодова В. Основные нормативные документы, определяющие деятельность одесских музеев в 1825-2003 гг. //Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею. – Одеса: Астропринт, 2006. – 262 с.
6. Туризм і краєзнавство //Інформаційно-методичний вісник. – 1998. – №9. – К.: Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді. – 72 с.
7. Шабанова Н.В. Музейная педагогика. Определение понятия, история, формы работы, перспективы развития. – Санкт-Петербургский государственный университет культурологии и искусств, 2003.
Ресурси Internet. http://www.abcvolga.ru/muz/kb/experts_m
8. Школьные музеи. Из опыта работы /Под ред. В.Н.Столетова, М.П.Кашина. – М.: Просвещение, 1977. – 143 с.

Л.А.Гайда

ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ДІЯЛЬНОСТІ МУЗЕЇВ ПРИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Реалізація головної мети національної освіти і виховання учнівської молоді – це набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу. Культура будь-якого історичного періоду одночасно поєднує в собі систему цінностей морального та матеріального характеру, отриману від попередників, тобто спадщину минулого, та створену нею на цій основі власну, підпорядковану вимогам і поняттям сучасності. Проблема оновлення змісту освіти, її модернізація засобами краєзнавства набуває особливої актуальності саме сьогодні, коли відбувається усвідомлення та переосмислення власної історії, національних особливостей. Адже в цей час зростає роль регіональних досліджень, здійснюється співвідношення загального і окремого, деталізація історичного процесу, виявлення чинників, котрі зумовлюють специфіку рідного краю, його своєрідність. Серед численних інститутів, що виникли як засіб збереження, дослідження історичної минувшини, залучення молоді до її вивчення, вагоме місце посідають музеї при навчальних закладах. Вони, як і наша молода Українська держава, переживають зараз складний час, що характеризується суперечностями, пошуками нових

шляхів розвитку. Так склалось, що коли більшість країн світу мали конкуренцію ідей, поглядів, у результаті яких відпрацьовувалась різноманітність змісту, форм і методів історичних досліджень, то у нас музеї при навчальних закладах часто створювались у ході різних політичних акцій і виконували певні ідеологічні функції. Тому серед проблем їх діяльності актуальними є не тільки оновлення змісту музейних збірок, форм діяльності, а й формування правового статусу, який визначає місце і роль музею у системі діяльності навчального закладу.

Історію музейної справи в Україні досліджували М.Бондар, І.Кирсим, Р.Маньковська, О.Крук, О.Костюкова, Е.Піскова, В.Солодова, М.Ткаченко, Л.Федорова; історію громадських музеїв – І.Буланий, І.Явтушенко; музеїв при закладах освіти – Ю.Омельченко. Питанням діяльності шкільних музеїв та організації краєзнавчої роботи у школі присвятили свої творчі доробки Н.Ганнусенко, О.Грекулов, Г.Елькін, М.Кашин, М.Лощинин, Ю.Омельченко, З.Огризко, В.Обозний, І.Прус, А.Сайненський, В.Столстов, Я.Треф'як.

Організаційно-методичне керівництво діяльністю музеїв при закладах освіти здійснює Український державний центр туризму та краєзнавства учнівської молоді Міністерства освіти і науки України. Відповідно до Положення про відомчу реєстрацію та перереєстрацію музеїв при закладах освіти системи Міністерства освіти України раз у три роки проводяться огляди музеїв [5,25]. За результатами огляду 2004 року ми подаємо статистичні дані про кількість та профілі музеїв при навчальних закладах (наказ Міністерства освіти і науки України від 18.03.2005 №157 “Інформація про підсумки проведення огляду музеїв при навчальних закладах системи Міністерства освіти і науки України”). Так, на 30 грудня 2004 року взято на облік 3265 музеїв, з них у сільській місцевості – до 50%. За профілями: історичних – 61,3%; археологічних – 0,2%; краєзнавчих – 17,2%; природничих – 1,25%; літературних – 3,7% ; мистецьких – 1,01%; етнографічних – 12,1%; технічних – 0,25%; галузевих – 0,6%; інших – 2,75%.

Метою статті є дослідження процесу формування нормативно-правової бази діяльності музеїв при навчальних закладах України, аналіз мети і завдань, критеріїв правового статусу, які визначають їх місце і роль у системі закладів освіти на різних історичних етапах.

Історія музеїв при навчальних закладах свідчить про постійне удосконалення їх діяльності як складової процесу навчання. «Розвивались учбові музеї як одна з форм активізації навчально-виховного процесу, підвищення його ефективності. На різних історичних етапах ця мета досягалась своїми специфічними музейними і педагогічними засобами, які найбільше відповідали характерові тогочасної школи» [2, 189]. На початковому етапі вони розвивались як засіб унаочнення навчально-виховного процесу, поступово перетворюючись у важливу ланку позакласної, навчальної і виховної роботи у школі, на їх базі працювали гуртки різних профілів. В основному процес організації музеїв у школах носив стихійний характер. Особливо активно почали формуватись збірки музейних предметів з навчальною метою у 20-30-х роках минулого століття під час використання краєзнавчого принципу

викладання, коли музей виконував різні функції – від навчально-предметного кабінету до міжшкільних виставок наочності. «Маючи багато спільного з предметним кабінетом, музей 30-х років одночасно керувався у роботі провідними теоретичними принципами радянського музеєзнавства. Шкільні музеї поступово втрачали переважно навчальні функції, набували значення однієї з форм позакласної роботи» [2, 114].

У першій половині ХХ століття діяльність шкільних музеїв як складової навчально-виховного процесу організаційно не було виокремлено. Специфіка формування нормативно-правової бази музеїв при навчальних закладах полягала в тому, що офіційно музейна робота не була обов'язковою складовою навчально-виховного процесу. Разом з тим слід зазначити, що хоча музеї у навчальних закладах і створювались на громадських засадах, але в їх основі завжди присутня збірка музейних предметів, унормування, збереження та використання якої відноситься до компетенції органів управління культурою. Тому діяльність музеїв при навчальних закладах підлягає одночасному підпорядкуванню як органів управління освітою, так і культурою.

Повоєнний період відзначається активним розвитком радянського музеєзнавства (як теоретичного, так і практичного його аспектів). У листопаді 1948 року розширена сесія вченої ради НДІ краєзнавчої і музейної роботи розглянула питання про стан та заходи щодо реформування діяльності краєзнавчих музеїв. Конкретні методичні рекомендації, опрацьовані учасниками сесії, були покладені в основу документа під назвою «Основні положення про побудову експозиції обласних, крайових, республіканських і великих районних краєзнавчих музеїв» [2, 124]. Закладені у ньому принципи і засади музейної роботи у значній мірі визначили статус державних та громадських музеїв України.

Особливістю музейного будівництва з 60-х років ХХ століття є тісний зв'язок з туристсько-краєзнавчими експедиціями піонерів та школярів, які організовувались Міністерством освіти СРСР і ЦК ВЛКСМ і були пов'язані з певними політичними кампаніями, ювілеями [2, 140]. Масовим залученням дітей відзначались, зокрема, туристсько-краєзнавчі експедиції «Ім'я Леніна на карті Батьківщини» та «Моя Батьківщина – СРСР». У їх змісті ми відстежуємо зростання уваги до виховної роботи серед учнівської молоді з боку партійних, радянських і громадських організацій, які вважали музеї важливим фактором комуністичного виховання. У 1962 році Міністерство освіти УРСР разом із ЦК ВЛКСМ затвердили Положення про обласну дитячу екскурсійно-туристську станцію, відповідно до якого вона проголошувалась організатором та методичним центром екскурсійно-туристської і краєзнавчої роботи піонерів та школярів у своїх областях. На них покладалась організація інструктивно-методичної роботи, узагальнення досвіду, в тому числі у музеях при навчальних закладах [2, 147-148].

Знаковим для шкільних музеїв став 1964 рік, коли була прийнята постанова ЦК КПРС «Про підвищення ролі музеїв у комуністичному вихованні трудящих», яка визначила дальший розвиток музейної справи у нашій країні. Вона вимагала від партійних, радянських, профспілкових і громадських

організацій приділяти особливу увагу музейному будівництву як важливій ділянці ідеологічної роботи. Державні установи зобов'язувались посилити керівництво роботою музеїв на громадських засадах. Також у постанові вказувалось на те, що музеї при навчальних закладах повинні сприяти пропаганді марксистсько-ленінської теоретичної спадщини, вихованню учнів у душі радянського патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму, акцентувалось на необхідності створення та діяльності у навчальних закладах музеїв В.І.Леніна, революційної та трудової слави [2, 147]. Це сприяло активізації руху за розвиток громадських музеїв у державі, зокрема у школах.

У 1967 році було підбито результати республіканського огляду позашкільних дитячих установ, присвяченого 50-річчю Великої Жовтневої революції, у ході якого було встановлено, що у республіці 14 тисяч музеїв Леніна та 4,5 тисячі музеїв краєзнавчого профілю [2, 149].

Підсумки розвитку шкільних музеїв після постанови ЦК КПРС «Про підвищення ролі музеїв у комуністичному вихованні трудящих» були проаналізовані у наказі Міністра освіти РРФСР і Міністра культури РРФСР від 20 вересня 1967 року «Про заходи щодо покращення діяльності шкільних музеїв» (хоча він був виданий у РРФСР, але поширював свої положення і на інші республіки). У Рекомендаціях щодо поліпшення діяльності шкільних музеїв, затверджених вищеназваним наказом, здійснено аналіз їх роботи. Зокрема відзначалось, що музеї нагромадили цінні та значні матеріали, які сприяють вихованню у дітей комуністичної переконаності, радянського патріотизму та пролетарського інтернаціоналізму, громадянського обов'язку, позитивно впливають на розвиток громадсько-політичної активності учнів. Водночас вказано і на недоліки, які стосувались організації, змісту та керівництва шкільних музеїв, а саме: їх експозиції недостатньо представляють героїзм радянського народу, містять суб'єктивні оцінки певних явищ, недостовірні спогади тощо. Пропонувалось також розпочати паспортизацію музеїв, враховуючи те, що кожен з них проходить кілька організаційних етапів: музейний куточок – музейна кімната – музей на громадських засадах [2, 150-151]. У 60-70-х роках минулого століття було організовано регулярні паспортизації шкільних музеїв, що сприяло подальшому їх розвитку.

Наступний організаційний етап пов'язаний з постановою колегії Міністерства освіти УРСР, бюро ЦК ЛКСМУ, Президії правління Українського Товариства охорони пам'яток історії та культури «Про участь шкіл, позашкільних установ, педагогічних інститутів та педучилищ у справі охорони і збереження пам'ятників історії та культури» (1968 рік), у якій було рекомендовано створювати у школах первинні організації, у шкільних музеях ширше використовувати історичні пам'ятки, організувати шефство школярів над пам'ятниками мікрорайонів, роботу з упорядкування могил, масові заходи та походи по місцях бойової і трудової слави, зустрічі з учасниками подій, почесні варти тощо. На рубежі 70-80 років минулого століття багато із шкільних музеїв перетворились у центри роботи з різноманітними шкільними товариствами, патріотичними клубами. Питання комуністичного виховання молоді розглядались на XXIV та XXV з'їздах КПРС, і музеї, особливо ті, які

працювали на громадських засадах, було визнано ефективною формою ідеологічного впливу на підростаюче покоління, на них звертають особливу увагу партійні і державні органи, наслідком цього є їх значне кількісне збільшення.

У Типовому положенні про музей, який працює на громадських засадах, в Українській РСР від 16 листопада 1990 року було окреслено вимоги (критерії) громадських музеїв та присвоєння їм звання «Народний».

Враховуючи той факт, що кількість громадських музеїв у закладах освіти значно зросла, розширилась їх профільність, виникла потреба в унормуванні їх діяльності, організаційному оформленні, визначенні місця і ролі у системі діяльності навчального закладу загалом та у навчально-виховному процесі зокрема.

Перша спроба юридичного закріплення правового статусу громадських музеїв у навчальних закладах була здійснена у 1974 році Положенням про шкільний музей (затверджено постановою Секретаріату ЦК ВЛКСМ, колегії Міністерства освіти СРСР і колегії Міністерства культури СРСР від 19 серпня 1974 року). У документі вперше було сформульовано поняття музею у навчальному закладі: «Шкільний музей є однією з форм роботи щодо розвитку творчої самодіяльності і громадської активності учнів у процесі збору, дослідження, обробки, оформлення і пропаганди матеріалів – джерел з історії природи та суспільства, які мають виховну та науково-пізнавальну цінність» [6, 133]. Також було визначено його мету і завдання: «Шкільний музей має сприяти формуванню в учнів комуністичних переконань, радянського патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму, розширенню світогляду і вихованню пізнавальних інтересів і здібностей, сприяти розвитку суспільно-політичної активності учнів, оволодінню ними практичними навичками пошукової, дослідницької роботи, слугує цілям удосконалення навчально-виховного процесу» [6, 133]. Наказ про відкриття музею видавався директором школи за поданням комітету комсомолу і ради піонерської дружини школи та затверджувався районним (міським) відділом народної освіти за погодженням з районним відділом культури. Вперше у Положенні були сформульовані критерії, які визначали статус музею: «Музеї організуються в загальноосвітніх школах на громадських засадах, на основі систематичної роботи постійного активу учнів та при наявності фонду оригінальних матеріалів, які відповідають профілю музею, а також необхідних приміщень і обладнання, котрі б забезпечували збереження і експозицію зібраних колекцій» [6, 133]. Керівництво шкільним музеєм здійснює рада музею, яка обирається загальними зборами активу музею за рекомендацією комітету ВЛКСМ і ради дружини школи [6, 134]. Педагогічне керівництво роботою музею здійснює організатор позакласної і позашкільної виховної роботи або окремі педагоги [6, 135]. Документ окреслював зміст і форми діяльності шкільних музеїв: «Свою роботу шкільний музей здійснює у тісному зв'язку із вирішенням виховних і навчальних завдань в організаційній єдності з усією позакласною виховною роботою, яку проводить школа, комсомольська та піонерська організація» [6, 134]. Постійний актив музею поповнює його фонди, проводить

збір і вивчення необхідних матеріалів, забезпечує їх облік та збереження, здійснює створення експозицій, проводить екскурсії, надає допомогу вчителям щодо використання музейних матеріалів у навчальному процесі, бере активну участь у виконанні відповідно до профілю музею завдань партійних, радянських, громадських організацій, державних музеїв та військових комісаріатів [6, 134]. Вищевказаним документом вперше було визначено мету і завдання, місце шкільного музею у діяльності навчального закладу та громадському житті краю.

У 1974 році було видано наказ Міністерства культури УРСР «Про стан та заходи щодо поліпшення експозицій відділів історії дорадянського періоду історичних та краєзнавчих музеїв», відповідно до якого в експозиціях повинні бути представлені: матеріали ленінської теоретичної спадщини, матеріали про з'їзди партії, висвітлення боротьби більшовиків на чолі з Леніним [4, 25]. Ідеологічна спрямованість музейної роботи у 70-80-х роках ХХ століття зумовлювалась рішеннями партійних з'їздів та постановою ЦК КПРС «Про поліпшення ідейно-виховної роботи музеїв» (1982). Від музейних експозицій вимагалось забезпечення чіткого класового підходу до висвітлення історії дорадянського періоду, при цьому не допускалась ідеалізація минулого, окремих історичних подій та особистостей [4, 25-26]. Ці положення поширювались і на шкільні музеї як складову громадських.

Наступним нормативним актом, що стосувався діяльності музеїв у школах, стало Положення про шкільний музей, затверджене Міністерством освіти СРСР 15 жовтня 1985 року, узгоджене з ЦК ВЛКСМ і Міністерством культури СРСР. У ньому, зокрема, зазначалось, що «Шкільний музей є тематичним і систематизованим зібранням оригінальних пам'яток історії, культури і природи, яке комплектується, зберігається та експонується відповідно до діючих правил. Робота музею тісно пов'язана з уроком та іншими формами навчально-виховного процесу школи, з діяльністю комсомольської і піонерської організації, учнівського комітету» [3, 189]. У цьому документі були внесені зміни щодо мети і завдань, а саме: «Шкільний музей сприяє здійсненню комплексного підходу до комуністичного виховання учнів на революційних, бойових і трудових традиціях КПРС і радянського народу, у дусі радянського патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму, бережливого ставлення до пам'яток історії і культури, до природи. Завданнями шкільного музею є: участь у процесі удосконалення навчально-виховної роботи у школі; формуванні, забезпеченні збереженості і раціональному використанні музейного фонду СРСР, Державного архівного фонду СРСР; охорона і пропаганда пам'яток історії, культури і природи рідного краю; проведення культурно-просвітницької роботи серед учнів і населення» [3, 190]. Також встановлювались критерії, (підстави) для організації та оформлення музею: «Створення шкільного музею є результатом цілеспрямованої творчої пошуково-дослідницької і збиральницької роботи школярів і можливе при наявності: активу учнів, який може здійснювати систематичну пошукову, фондову, експозиційну і культурно-просвітницьку роботу; керівника-педагога і при умові активної участі у цій роботі педагогічного колективу; зібраної та зареєстрованої в інвентарній книзі

колекції музейних предметів, яка дає можливість створити музей відповідного профілю; експозиції, яка відповідає за змістом та оформленням сучасним вимогам; приміщення і обладнання, які б забезпечували збереження музейних предметів та умови їх показу» [3, 191].

Таким чином, у радянський період організація та зміст діяльності музеїв при навчальних закладах базувалась на заідеологізованих партійних документах, рішеннях з'їздів, пленумів, постанов ЦК КПРС та теоретичних засадах музеєзнавчих і педагогічних наук, на основі яких були прийняті й впроваджені у практику Положення про шкільний музей (1974, 1985).

З отриманням незалежності України нормативна база діяльності шкільних музеїв не відповідала завданням і потребам освітнього середовища, яке ґрунтувалось на нових, національно-концептуальних засадах. У 1995 році прийнято Закон України «Про музеї та музейну справу» [5, 5-15]. У результаті широкого обговорення проектів нормативних документів щодо діяльності музеїв при навчальних закладах було видано такі накази Міністерства освіти: від 20.05.1997 р. №151 «Про затвердження Положення про музей при закладі освіти системи Міністерства освіти України» [5, 16-23]; від 20.05.1997 р. №152 «Про затвердження Положення про відомчу реєстрацію та перереєстрацію музеїв при закладах освіти системи Міністерства освіти України та зразка Свідоцтва про відомчу реєстрацію музею при закладі освіти системи Міністерства освіти України» [5, 23-40]; від 20.05.1997 р. №153 «Про затвердження Положення про звання «Зразковий музей» при закладі освіти системи Міністерства освіти України та зразка відповідного диплому» [5, 40-45]. Було внесено зміни як у саму назву, так і зміст діяльності, що визначали призначення музеїв у процесі навчання і виховання молоді. Замість «шкільний музей» введено поняття «музей при закладі освіти системи Міністерства освіти України» і вказано, що він є осередком освіти і виховання, який сприяє формуванню у молодого покоління національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, забезпеченню духовної єдності поколінь і призначений для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури [5, 17]. Головними завданнями в роботі музею є: сприяння удосконаленню навчально-виховного процесу закладів освіти; допомога педагогічному колективу закладу освіти у впровадженні нових нетрадиційних форм роботи за інтересами; участь у формуванні, збереженні й раціональному використанні Музейного фонду України; вивчення, охорона і пропаганда пам'яток історії та культури і природи рідного краю; проведення культурно-масової роботи серед учнівської молоді та інших верств населення [5, 18].

Підставами для організації та оформлення (критерії визначення статусу) є рішення про створення музею, прийняте його засновниками (керівником закладу освіти за ініціативи педагогічного, учнівського чи студентського колективів) при умові наявності: активу однодумців (учнів, студентів, педагогічних працівників, спеціалістів музейної справи, громадськості тощо), спроможного виконувати пошуково-дослідницьку, збиральницьку, фондову, експозиційну, просвітницьку роботу; педагога, який би очолив роботу по створенню музею [5, 19]. Наказ про відкриття музею видається його

засновником після оформлення відповідної музейної експозиції і при дотриманні вимог щодо наявності: фонду музейних предметів, зібраних і зареєстрованих в інвентарній книзі; оригінальних пам'яток історії, культури, природи, на основі яких побудована експозиція певного профілю; приміщення (окремого, ізольованого) і обладнання, які забезпечують збереження, вивчення і експонування музейних колекцій; експозиції, яка відповідає за змістом і оформленням сучасним вимогам; умов для охорони музею, оснащення його засобами охоронної та пожежної сигналізації; роботи музею за чітким графіком [5, 19].

Як бачимо, у 1997 році нормативно-правова база діяльності музеїв при навчальних закладах України була значно розширена, крім попередньо розроблених структурних елементів Положення, унормувувались питання відомчої реєстрації, обліку та присвоєння звання «Зразковий».

Останні зміни у нормативні документи щодо діяльності музеїв при навчальних закладах були внесені наказом Міністерства освіти і науки від 04.09.2006 р. №640 «Про внесення змін до положень щодо музеїв при навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України» [1]. Цим нормативним актом конкретизовано унормування діяльності музеїв при навчальних закладах, що відображено у додатках: Положення про музей при навчальних закладах, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України [1, 6-12], Порядок обліку музеїв при навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України [1, 12-26], Положення про звання «Зразковий музей» [1, 26-29].

Згідно з цим наказом «Музей при навчальному закладі, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки країни як складова системи навчально-виховної роботи, створюється з метою залучення учнівської та студентської молоді до вивчення і збереження історико-культурної спадщини українського народу, формування освіченої розвиненої особистості та сприяння вихованню у неї патріотизму, любові до України, поваги до народних звичаїв, традицій, національних цінностей Українського народу» [1, 6]. Завданнями музею на сучасному етапі розвитку є: залучення молоді до пошукової, краєзнавчої, науково-дослідницької, художньо-естетичної та природоохоронної роботи; формування в молоді соціально-громадського досвіду на прикладах історичного минулого України; розширення та поглиблення загальноосвітньої та професійної підготовки молоді засобами позакласної, позашкільної роботи; надання допомоги педагогічному колективу навчального закладу в упровадженні активних форм роботи з молоддю; залучення молоді до формування, збереження та раціонального використання Музейного фонду України; вивчення, охорона і пропаганда пам'яток історії, культури і природи рідного краю; проведення культурно-освітньої роботи серед молоді, інших верств населення [1, 7]. Вказано також і критерії, які є підставами для організації та оформлення музею: «Створення музею є, як правило, результатом цілеспрямованої систематичної, творчої пошуково-дослідницької, фондової, експозиційної роботи. Наказ щодо створення музею при навчальному закладі

видається після оформлення відповідної музейної експозиції при наявності: положення про музей; фонду музейних предметів, зібраних і зареєстрованих в інвентарній книзі; оригінальних пам'яток історії, культури, природи, на основі яких побудована експозиція певного профілю; приміщення (окремого, ізольованого), які забезпечують збереження, вивчення й експонування музейних колекцій; експозицій, які відповідають за змістом та оформленням сучасним вимогам; засобів охорони та пожежної сигналізації; розкладу роботи музею [1, 7-8]. Вперше у Положенні вказано, що керівник навчального закладу має право встановлювати надбавки за завідування музеєм за рахунок і в межах фонду заробітної плати завідувачу музею при навчальному закладі системи загальної середньої освіти [1, 10].

Педагоги – керівники музеїв при навчальних закладах можуть ознайомитись із нормативно-правовою базою їх діяльності в офіційному виданні «Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України», під час проведення Всеукраїнських та обласних семінарів, шкіл педагогічної майстерності та інших форм підвищення фахової майстерності.

Нами підготовлено і видано навчально-методичний посібник «Музеєзнавство у навчальних закладах», що представляє добірку матеріалів про сучасний стан шкільного музеєзнавства і висвітлює його актуальні проблеми. Зміст видання включає: нормативно-правову базу музейної справи в Україні та освітянського музеєзнавства зокрема; нарис з історії виникнення та розвитку музеїв при навчальних закладах України; сучасні дані про їх стан; регіональну навчальну програму «Юні музеєзнавці» та методичні рекомендації щодо вивчення окремих маловідомих та актуальних тем; інформацію довідкового характеру щодо музейно-педагогічної діяльності.

Висновки. Формування нормативно-правової бази діяльності музеїв навчальних закладів триває одночасно з їх розвитком, але юридичне закріплення правового статусу розпочалося у 1974 році з прийняттям Положень (1974, 1985, 1997, 2006).

Відповідно до мети і завдань, форм організації та змісту діяльності музеїв можна виділити два періоди: радянський та період незалежності України. Якщо у радянський час музеї при навчальних закладах виконували в основному ідеологічні функції, а серед головних завдань було удосконалення навчально-виховного процесу, структурним компонентом якого він вважався, то в останні роки зміни у Положенні все більше наближають освітній музей до державного, у якого зовсім інші функції. Тому слід у процесі подальшого удосконалення нормативно-правової бази акцентувати увагу саме на освітньо-виховній роботі музею, чітких правах та обов'язках, правовому статусі керівника та ради музею, відповідальності адміністрації закладу за збереження музейної збірки.

Унормування потребує не тільки правий статус, а й профільне розмежування (якщо в Положеннях 1974, 1985 років ми зустрічаємо визначення профілів музеїв, які їх відрізняють від державних, то 1997, 2006 роках вони приводяться у відповідність до Закону «Про музеї та музейну справу», але при цьому багато специфічних освітніх музеїв «не вписуються» у діючі стандарти).

При подальших змінах нормативних документів вважаємо за доцільне врахувати сучасні підходи до визначення окремих типів музеїв, які впроваджені у практику європейських держав та Росії, де музеї освіти поділяються за суб'єктами (кому адресовані) на: музеї навчальних закладів – орієнтовані на тих, хто навчається; педагогічні – для учителів; дитячі – спрямовані на сімейну аудиторію та дітей. Нагальною потребою сучасного освітянського музеєзнавства є поділ музеїв за типами навчальних закладів: вищі, середні та професійна освіта.

Доречним є створення науково-методичної ради з питань діяльності музеїв при навчальних закладах, яка б виконувала функції координатора та методичного супроводу, здійснювала сучасний моніторинг їх діяльності, розробляла пропозиції щодо подальшого удосконалення їх нормативної бази, що сприятиме розвитку музейної педагогіки в Україні.

Отже, формування нормативно-правової бази діяльності музеїв при навчальних закладах – це складний багатоаспектний процес, що потребує удосконалення на основі урахування, з одного боку, науково-теоретичних досягнень педагогіки та музеєзнавчих наук, а з іншого, – потреб сучасного освітньо-виховного середовища України.

Література

1. Нормативна база діяльності музеїв навчальних закладів системи Міністерства освіти і науки України. – К.: Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, 2006. – 28 с.

2. Омельченко Ю.А. Развитие учебных музеев. – К.: НМК ВО, 1988. – 195 с.

3. Сайненский А.Е. Музей воспитывает юных: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1988. – 208 с.

4. Солодова В. Основные нормативные документы, определяющие деятельность одесских музеев в 1825-2003 гг. //Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею. – Одеса: Астропринт, 2006. – 262 с.

5. Туризм і краєзнавство //Інформаційно-методичний вісник. – 1998. – №9. – К.: Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді. – 72 с.

6. Школьные музеи. Из опыта работы /Под ред. В.Н.Столетова, М.П.Кашина. – М.: Просвещение, 1977. – 143 с.

Г.З.Тимошенко,
керівник музею Новоархангельської
ЗШ I-III ступенів №1 ім. М.О.Островського

ОСОБЛИВОСТІ МУЗЕЙНОГО БУДІВНИЦТВА РАДЯНСЬКОЇ ДОБИ

Спричинивши докорінний злам державного і життєвого устрою, Жовтнева революція 1917 року породила чимало проблем, пов'язаних зі збереженням культурної спадщини Російської імперії, на підґрунті якої 1922 року постав Союз Радянських Соціалістичних Республік. Україна як частина цього державного утворення розділила долю всіх його суб'єктів. Найбезпосереднішим чином це стосується і музейної сфери, роль і значення якої у справах виховання нової людини переоціненню не підлягає. Зрештою, незважаючи на драматичний перебіг подій, музеї виконали свою пряму функцію – сприяли охороні та збереженню безцінних надбань минулого.

На травень 1918 р. припадає організація Народним комісаріатом освіти спеціального Відділу у справах музеїв та охорони пам'яток мистецтва і старовини. До нього входили так звані емісари, які на місцях розшукували художні та історичні цінності, визначали їх значущість, реєстрували і там, де для цього були відповідні умови, створювали нові музеї або реорганізовували існуючі. Якщо обставини не сприяли музейному будівництву, виявлені цінності вивозились у спеціально створені для цього сховища.

1918 року в структурі органів управління музейною справою було створено особливий підрозділ – Державний музейний фонд. Він займався збереженням, інвентаризацією та розподілом колекцій і окремих предметів музейного значення, що вивозились із палаців, садиб, приватних квартир і установ спочатку членами художньо-історичних комісій, а потім і емісарами. Кілька декретів і постанов радянського уряду, ухвалених впродовж 1918-1920 рр., стосувалися конкретних пам'яток мистецтва, колекцій, музеїв.

Отже, в перші пожовтневі роки погляди керівництва країни та значної частини творчої інтелігенції, а також музейних фахівців на роль і значення музею в житті суспільства збігались у своїх основоположних моментах. Музеї розглядались як сховища національної культури, опорні пункти науки, які необхідно берегти і зробити доступними народним масам.

Паралельно із заснуванням нових музеїв тривав процес ліквідації тих музейних установ, ідейна спрямованість яких не відповідала вимогам часу. Припинили своє існування полкові музеї дореволюційної Росії, які створювались до ювілеїв військових частин і утримувалися на кошти офіцерів, церковно-археологічні музеї, що існували при духовних академіях, церковно-археологічних комітетах і товариствах, православних братствах. Їх колекції ввійшли до складу історичних, художніх і краєзнавчих музеїв як «церковні відділи».

У процесі роботи над формуванням музейної мережі була розроблена класифікація музеїв за значущістю: центральні музеї, сфера діяльності яких не

була обмежена яким-небудь регіоном; обласні, що діяли в межах губернії або області; місцеві музеї, що сформувалися на матеріалах місцевого характеру.

XX ст. породило феномен тоталітаризму як принципово новий тип суспільства, де вся повнота державної влади зосереджувалась у руках однієї групи осіб чи політичної партії, коли засобами насильства чи військово-поліцейського терору нищились демократичні свободи й сама можливість виникнення політичної опозиції своєму правлінню. Традиційні інститути та установи культури, у тому числі і музеї, виконували при цьому невластиві їм раніше функції.

Водночас ствердження політико-просвітницької роботи як основоположної спричиняло деформації всіх напрямків музейної діяльності. Створення експозицій, за допомогою яких повинна була провадитись пропагандистсько-агітаційна робота серед населення, стало головним видом музейної роботи. Це фактично призводило до згортання наукових досліджень у галузі профільних дисциплін, різкого звуження тематики комплектування фондів, тобто перетворення роботи з формування бази речових джерел для науки у просте збирання експонатів для експозицій. Як наслідок, пропаганда монополізованої партійної ідеології, що стала для радянських музеїв основним видом їх діяльності, неминуче вела не тільки до однобічної спрямованості в царині комплектування фондів, але й до вилучення з музейного обігу матеріалів, що суперечили встановленим шаблонам, політичним догмам та ідеалізованим образам «вождів». Час від часу музейні зібрання ретельно ревізувалися з метою виявлення матеріалів про «ворогів народу».

У першій половині 20-х рр. уряд республіки прийняв низку постанов, серед яких «Про музейні коштовності», «Про заходи щодо припинення вивозу за кордон речей музейного значення», «Про купівлю для державних музеїв у приватних осіб музейних коштовностей». Усі вони були покликані сприяти становленню та розвитку музейного будівництва в Україні на основі марксистсько-ленінської ідеології. Для цього видавалися постанови, накази, розпорядження органів радянської влади на місцях.

Із розвитком музейного законодавства вдосконалювалася також система управління. Так, незважаючи на те, що впродовж 1919-1920 рр. майже всі музеї України були націоналізовані і включені в мережу державних музеїв республіканського або місцевого значення, до 1922 року музеї України були розпорошені й підпорядковувалися різним установам – Укрполітосвіті, Укрнауці, інститутам народної освіти, іспартам, відділам професійної освіти НКО. Відсутність єдиного керівного центру в музейному будівництві негативно позначилася на розвиткові музейної мережі. Через те у 1923р. нарада Народних комісарів освіти прийняла рішення про створення в системі Головнауки РРФСР музейного центру загальнодержавного значення. Це відіграло чималу роль у здійсненні загального керівництва розвитком музейної справи. Відповідні організаційні зміни відбувалися і на місцях. Так, після реорганізації (у вересні 1920р.) всі музеї України було підпорядковано Всеукраїнській Академії Наук. Це надало можливість залучити науковців і громадськість до науково-

пошукової і культурно-освітньої роботи у справі виявлення і збирання рухомих пам'яток.

Паралельно з цим процесом активно розгорталася діяльність істпартів, що була спрямована на створення перших історико-революційних виставок і музеїв. Власне вони були прямими провідниками більшовицької ідеології.

Взагалі ж динаміка розвитку музейної мережі в Україні була поступальною, що засвідчують дані офіційної статистики, згідно з якою 1923 р. в Україні було 90 музеїв, у 1924 – 116, у 1925 – 115, у 1926 – 128, у 1927 – 112.

Катастрофічніші наслідки для радянської, а отже, й української культури загалом та музейної сфери зокрема мав проведений у 30-ті рр. ХХ ст. розпродаж творів мистецтва з музейних зібрань. Класовий підхід до мистецтва, поділ його творців на «своїх» та «чужих», твердження про існування «ідеологічно шкідливого» мистецтва та про необхідність вибіркового показу художніх творів – усе це свідчило про глибоку деформацію шкали культурно-естетичних цінностей і духовних пріоритетів. Прикметно, що для розпродажу музейних фондів передувала ухвалена 23 січня 1928 р. під грифом «секретно» Постанова РСНК СРСР «Про заходи щодо збільшення експорту та реалізації за кордоном предметів старовини і мистецтва». У ній, зокрема, вказувалося на необхідність розширення експорту за рахунок цінностей музейного значення. Незважаючи на те, що в постанові обумовлювалась недоторканність «основних музейних колекцій», плани щодо їх включення у зовнішньоторговельний обіг було розроблено, і протягом 1928-1932 рр. за кордоном відбулося шість аукціонів. За оцінками фахівців, з музейних зібрань СРСР було продано близько 1450 полотен, а також близько 500 малюнків і гравюр, понад 15000 предметів ужиткового мистецтва та величезне число монет, медалей і орденів. При цьому до 1932 р. поповнили бюджет країни лише на 20-22 млн. рублів, тобто середньорічний прибуток від них дорівнював приблизно 5 млн. рублів, що становило менше одного відсотка від щорічного об'єму всього експорту. Таким чином, завдавши нищівного удару по музейній сфері країни, уряд отримав мізерний прибуток, який цілком можна було виручити простим розширенням експорту іншої групи товарів.

Друга світова війна завдала страшних збитків історико-культурній спадщині України, чимало пам'яток якої були знищені або вивезені до Німеччини, Румунії, а також Росії. Доля ж інших невідома і залишається лише сподіватися, що вивчення історичних документів, нещодавно відкритих фондів у архівосховищах колишніх країн СРСР та соціалістичного табору, проллє світло і на ці темні сторінки історії. Після корінного зламу в ході війни, уже в другій половині 1944 р. розпочалася реєвакуація музейних експонатів. Станом на 1 січня 1950 р. в республіці було відновлено роботу 114 державних музеїв, на обліку яких було понад 1,5 млн. пам'яток.

1945 року музеї України перейшли у підпорядкування Комітету культурно-освітніх установ при Раді Міністрів УРСР, який разом із Комітетом у справах мистецтв при Раді Міністрів УРСР був покликаний координувати діяльність музеїв республіки. Із цим завданням вони справилися незадовільно. Зокрема, до кінця 50-х рр. так і не було впорядковано мережу і профілі музеїв, не вироблено

сталих положень про краєзнавчі, історичні та художні музеї, тематико-експозиційні плани більшості музеїв не розглядалися спеціалістами і не затверджувалися. Погано проводилася в музеях пошукова та науково-дослідна робота. Як наслідок, відсутність єдиного координаційного центру в Україні призвела до того, що сьогодні, приміром, не можна назвати навіть точну кількість музеїв та музейних кімнат тієї пори. Трохи краще склалися справи з музеями, що були підпорядковані Міністерству культури України. Зокрема, за його ініціативи ще в середині 60-х рр. було вперше проведено паспортизацію народних музеїв і музейних кімнат України. Проте далі цього зрушення справа не пішла і згідно з усталеною практикою координацією й організацією діяльності державних музеїв на громадських засадах дотепер займається науково-методичний відділ музеїв Міністерства культури України.

За підрахунками В.Холєвчука, у 1959 р. в системі Міністерства культури функціонувало 130 державних музеїв, у 1975 р. – 142, музеїв на громадських засадах в 1971 р. – 2278, а в 1975 р. – 2546. Інша статистика наводиться в дослідженні І.Свтушенка, згідно з якою 1977 р. в Україні налічувалося 4 тис. громадських музеїв і музейних кімнат, серед них: 1200 – краєзнавчих, 154 – бойової і трудової слави, 134 – присвячені Леніну, 75 – літературно-меморіальних, 68 – інтернаціональної дружби, 47 – художніх, 6 – атеїстичних тощо. Але той же В.М.Холєвчук зазначає, що в 1977 р. існувало не 154 музеї і музейні кімнати бойової слави, а 500. Різняться також дані, що їх наводять Г.М.Шевчук та П.С.Василенко. Так, за їхніми підрахунками, на 1 січня 1968 р. в Україні функціонувало 132 державних і понад 4 тис. народних музеїв, з яких 3009 – у сільській місцевості.

Водночас І.Буланій вважає, що 1975 р. функціонувало 2,5 тис. музеїв на громадських засадах, а також 142 державних. На 1 січня 1983 р., за даними І.Т.Буланого, в республіці діяло 157 державних музеїв і понад 6000 громадських. Іншими даними оперують укладачі короткого статистичного довідника, згідно з якими у 1965 р. в Україні зафіксований 131 державний музей, у 1970 р. – 147, у 1975 – 154, у 1980 – 167, у 1981 – 168. І зрештою, у довіднику «Музеї України» (1999 р.) містяться відомості про більш ніж 550 офіційно зареєстрованих музейних закладів України, 350 з яких є юридичними особами, а 18 мають статус національних. При цьому більшість музеїв підпорядкована Міністерству культури і мистецтв, близько 50 музейних закладів – іншим відомствам.

Із цього випливає, що у визначенні динаміки зростання числа музеїв України, у тому числі державних, у літературі спостерігаються певні розходження. Це вказує, між іншим, на деяку розбалансованість діяльності органів, що відповідають за музейний сектор культури.

Як висновок, слід зазначити, що радянська влада із самого початку її встановлення надавала неабиякого значення вихованню молодого покоління в дусі нової ідеології, згодом зведеної до пропаганди ідей марксизму-ленінізму та «досягнень» соціалізму. Отже, за тих конкретно-історичних умов, коли ще не було розвиненої інформаційної мережі і так важило не тільки подолати масову неписьменність, але й виховати людину нової формації, музей волею-неволею

мав стати і став потужним ідеологічним придатком, одним із механізмів проведення в життя політики комуністичної партії та радянського уряду. Дарма, що чимало з того політико-ідеологічного багажу вже історично застаріло, визнане шкідливим та обумовлюючим кризові явища сьогодення, декрети, постанови й розпорядження тієї пори правила за керівництвом до дії. А відтак, як із пізнавальної, так і застережливої точки зору є обов'язковим до нехай вибіркового унаочнення.

Література

1. Кончин Е.В. Как рождается музей. – М., 1988. – 52 с.
2. Коссова И.М. Музей в культурной жизни края. – М., 1989. – 77 с.
3. Музей и школа: Пособие для учителя (под ред. Кудриной Т.А.). – М., 1985. – 192 с.
4. Шевченко В.В., Ломачинська І.М. Музеєзнавство. (навчальний посібник для дистанційного навчання). – К., 2007. – 287 с.
5. Шевченко С.І. Етнографічне музеєзнавство. – Кіровоград, 2002. – 18 с.

О.Г.Ворощук,

методист Вінницького обласного центру
дитячого і юнацького туризму та екскурсій

СТАН МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Станом на 1 грудня 2007 року у Вінницькій області діє 139 музеїв при закладах освіти, з них у сільській місцевості – 104, у школах – 131, у ПТНЗ – 6, у позашкільних навчальних закладах – 2. За профілями: історичних музеїв – 78, з них: військово-історичних – 37, історії навчальних закладів – 16, історії села – 25; краєзнавчих – 20, історико-краєзнавчих – 13, літературних – 5, народознавчих (етнографічних) – 17, художньо-естетичних (мистецьких) – 4, інших – 2.

Музеї при навчальних закладах вивчають історичне минуле і сьогодення рідного краю, виховують в учнів патріотизм. Проводяться тематичні уроки, виховні години, екскурсії, уроки мужності та уроки-зустрічі з учасниками Великої Вітчизняної війни, літераторами, художниками, народними майстрами тощо. Учні залучаються до творчої, пошукової роботи: пишуть твори і реферати, присвячені історії рідного краю. У музеях надаються консультації студентам, вчителям-предметникам щодо підготовки до уроків та виховних заходів.

Слід відзначити роботу таких музеїв: воїнів-інтернаціоналістів Кожанської ЗШ І-ІІ ст. Оратівського району (директор школи С.Д.Яковенко, керівник З.В.Погоріла); історії Тиврівського ліцею-інтернату поглибленої підготовки в галузі науки (директор закладу А.М.Подзігун та керівник Т.С.Чехова); етнографічного музею Яланецької ЗШ І-ІІІ ст. Томашпільського району

(директор школи М.М.Павлишен, керівник Л.С.Рузяк); історії ЗШ І-ІІІ ст. – гімназії №2 м. Вінниці (директор школи В.П.Мріщук, керівник Г.М.Соцька); Тараса Шевченка НВК: ЗШ І-ІІІ ст. – гімназії №30 м. Вінниці (директор школи О.А.Терновий, керівник Г.П.Белінська); Вінницького (Чернівецького) військово-піхотного училища ЦПТО №1 м. Вінниці (директор закладу Т.Л.Тишковський, керівник Ю.В.Рибак); почесних громадян м. Вінниці Вінницького ЦПТО технологій та дизайну (директор закладу та керівник В.Б.Петров); М.Буянова гімназії м. Могилева-Подільського (директор гімназії А.І.Тютюнник, керівник Г.А.Стецюк).

За значні успіхи у підвищенні ефективності навчально-виховного процесу, формуванні та збереженні музейного фонду України, пропаганді пам'яток історії, культури та природи наказом Міністерства освіти і науки України від 16.02.2004 року №125-к присвоєно звання „Зразковий" краєзнавчому музею при Ілляшівській ЗШ І-ІІІ ст. Тростянецького району. Також подано матеріали щодо присвоєння цього звання літературному музею Т.Г.Шевченка НВК: ЗШ І-ІІІ ст. – гімназії №30 м. Вінниці на розгляд оглядової комісії управління освіти і науки облдержадміністрації.

Вищеназваний музей має такі експозиційні розділи: «Прометей України», «Шляхи до незалежності», «Шевченко – художник», «Образи жінок у творчості Кобзаря», «Дарунки музею». Розділи естетично оформлені, постійно оновлюються та поповнюються матеріалами. Тут представлено й оригінальні експонати – «Кобзарі» 1907, 1939, 1947 року видання. Облік музейних предметів ведеться у книзі надходжень. Записи ведуться чітко, всі експонати промарковані. У музеї дотримуються умов збереження матеріалів у експозиціях та фондах музею. Систематично проводиться комплектування фондів відповідно до тематики музею та поповнення їх новими надходженнями. Оскільки музей і пам'ятник Т.Г.Шевченку розміщені на подвір'ї школи (до речі, єдині у місті), то вони стали центром національно-патріотичного, естетичного та громадянського виховання молоді. Просвітницьким сектором музею було зібрано матеріали та відзнято відеофільм для використання їх на уроках української літератури. Традиційним стало проведення у стінах музею семінарів, консультацій, екскурсій, виховних заходів, конкурсів читців, зустрічей з діячами культури, науки і мистецтва.

О.О.Герон,

методист Донецького обласного Центру
туризму та краєзнавства учнівської молоді

МУЗЕЙ ВИХОВУЄ ЮНИХ

(з досвіду роботи музеїв при навчальних закладах Донеччини)

З метою активної участі у Всеукраїнському огляді музеїв обласною комісією управління освіти і науки Донецької облдержадміністрації, що працює при Донецькому обласному Центрі туризму та краєзнавства учнівської молоді, була проведена серйозна та цілеспрямована організаційно-методична робота.

Питання організації, проведення та підбиття підсумків Всеукраїнського огляду музеїв широко та всебічно розглядалися на установчому семінарі відповідальних за туристсько-краєзнавчу роботу в містах та районах Донецчини, який було проведено у листопаді 2006 року, а також на виїзних семінарах у п'яти округах області, де брали участь педагоги, що працюють за різними напрямками туристсько-краєзнавчої роботи, та керівники шкільних музеїв.

На семінарі, що пройшов 26 квітня 2007 року на базі музею історії Донецького державного університету управління за участю 147 керівників музеїв області, детально проаналізовано перший етап Всеукраїнського огляду музеїв. Учасники семінару обмінялися досвідом роботи, відбулася дискусія на тему «Роль музеїв при закладах освіти і науки у сучасному суспільстві». Учасникам були надані методичні рекомендації з питань оформлення документації щодо підсумків огляду. При підготовці до семінару видано довідник-вісник ОЦТК №28 «Музеї та музейна справа при навчальних та позашкільних закладах, які перебувають у сфері управління освіти і науки Донецької облдержадміністрації».

Станом на 1 грудня 2007 року реєстрацію та перереєстрацію пройшли 213 музеїв при закладах освіти і науки області. У порівнянні з відповідним показником Всеукраїнського огляду 2004 року кількість музеїв зросла на 83. Збільшення кількості музеїв відбулося завдяки систематичній та планомірній організаційно-методичній роботі комісії при районних та міських відділах освіти та обласної комісії. Всеукраїнський огляд музеїв пройшов на високому рівні, документація оформлена грамотно та відповідає вимогам нормативної бази, активізовано роботу щодо присвоєння статусу музеїв музейним кімнатам у Олександрівському, Першотравневому, Шахтарському, Костянтинівському районах, у містах Донецьку, Горлівці, Краматорську, Красному Лимані, Макіївці, Маріуполі, Сніжному та Харцизьку.

За підсумками огляду кількісний склад музеїв при закладах освіти і науки відповідно до наданих управліннями та відділами освіти області наказів і звітів виглядає наступним чином (з 213): у загальноосвітніх навчальних закладах (школах-інтернатах, гімназіях, ліцеях, дитячих будинках) – 171; у позашкільних навчальних закладах – 19; у професійно-технічних навчальних закладах – 18; у вищих навчальних закладах – 6; у сільській місцевості – 57. За профілями: історичні – 163; широкого історичного профілю – 105; військово-історичні – 45; історії освіти (навчального закладу) – 13; археологічні – 2; краєзнавчі – 6; природничі – 4; літературні – 4; мистецькі – 2; етнографічні – 35; технічний – 1.

Аналізуючи підсумки участі у Всеукраїнському огляді музеїв, слід зазначити, що ради, активісти та керівники музеїв Донецької області приділяють значну увагу історичним дослідженням, переосмисленню власної історії та вивченню витоків національної культури з урахуванням регіональних особливостей. Постійно ведеться пошукова робота, створюються нові експозиції, фонди поповнюються новими експонатами. Музеї як центри накопичення найвидатніших надбань минулого та сьогодення відіграють важливу виховну роль.

Прикладом виховання достойних громадян України є діяльність музеїв, яким присвоєно звання «Зразковий» або які прагнуть його отримати. Довідки-характеристики та звіти про роботу музеїв «Пам'ять серця» при ЗШ №93 м. Донецька, «Подвиг» при ЗШ №9 м. Сніжне, «Пам'ять поколінь» при Челюскінській ЗШ Новоазовського району, «Патріот» при ЦДЮТ м. Костянтинівки, «Свята спадщина» при БДЮТ м. Докучаєвська, «Гвардійської Слави» при ЗШ №29 м. Донецька, «Пам'ять» при ЗШ №40 смт Ольховатка м. Єнакієва, «Споконвічність» при Новобахмутській ЗШ Ясинуватського району, «Пам'яті ліквідаторів аварії на ЧАЕС» при еколого-економічній гімназії №11 м. Донецька, «Наша спадщина» при ЦТДЮ м. Селідова є тому наочним підтвердженням.

Ради музеїв області є активними учасниками та пропагандистами Всеукраїнських і обласних історико-краєзнавчих акцій та операцій: «Колосок пам'яті», «Вахта пам'яті», «Війна у долях учнів та вчителів Донеччини», «Зі шкільної парти – на фронт», «Учні та вчителі – Герої Радянського Союзу», «Шляхами партизанської слави і підпільного руху Донбасу», «Ми пам'ятаємо ваші імена», «Вони вірили у майбутнє», «Пам'ятники очима дітей», «Перлини Донбасу», «Міста та села Донеччини» тощо.

Одним із результатів участі активістів-пошуковців шкільних музеїв у акціях та операціях військово-патріотичного напрямку, зокрема в рамках операції «Ми пам'ятаємо ваші імена», є вагомий внесок у написання «Книги Пам'яті України». Завдяки такій плідній співпраці редакцією пошуково-видавничої агенції «Книга пам'яті України (Донецька область)» видано 23 томи цієї книги, а також 3 томи «Книги Скорботи України». На основі пошуково-дослідницьких робіт юних музеєзнавців у 2007 році видані нові фотокниги «Миттєвості війни», «Герої невидимого фронту», а також тезисні матеріали «Молода гвардія Донеччини».

На базі музеїв відповідно до їх спрямування проводяться різноманітні заходи: уроки мужності, вікторини, зустрічі з видатними людьми Донецького краю, ветеранами війни та праці, народними майстрами, художниками, скульпторами, поетами, письменниками, громадськими діячами тощо. Ради музеїв тісно співпрацюють з місцевими Радами ветеранів, державними музеями, громадськими організаціями. У рамках операції «Ветеран мешкає поруч» організовано систематичну шефську допомогу ветеранам війни, їх вдовам та сім'ям.

Більшість музеїв усіх профілів стали своєрідними методичними центрами, які пропагують форми різноманітної роботи серед учнів, педагогів, батьків не тільки у місці свого знаходження, а й на рівні міста, району, області. На їх базі проходять районні, міські, обласні семінари, конференції, відкриті заняття гуртків «Юні музеєзнавці» для керівників інших музеїв, заступників директорів закладів освіти з виховної роботи, педагогів-організаторів, учителів історії, методистів позашкільних закладів. Наприклад, такі заходи були організовані у зразковому музеї при БДЮТ м. Докучаєвська, музеях «Пам'ять» та «Світлиця» при ЗШ №49 м. Донецька, музеї історії Державного медичного університету імені М.Горького, музеї «Козацької Слави» при СФМШ №35 м. Донецька,

музеї Героя Радянського Союзу Юрія Двожилного при ЗШ №2 м. Донецька, зразковому музеї «Пам'ять поколінь» при Челюскінській ЗШ Новоазовського району. Під час проведення Дня відкритих дверей для членів Малої академії наук (традиційно у жовтні кожного року) проводяться екскурсії до музею історії Донецького Національного університету та експозиції «Війна в долях учнів та вчителів Донеччини» при Донецькому обласному Центрі туризму та краєзнавства учнівської молоді. Такі ж екскурсії вже три роки поспіль наприкінці листопада проводяться і для учасників Всеукраїнської відкритої історико-краєзнавчої конференції «Південно-Східна Україна: зі стародавності у XXI століття».

Завдяки проведенню Всеукраїнського огляду в музеях при закладах освіти активізувалась науково-дослідницька, художньо-естетична та патріотична діяльність, посилилася спрямованість на формування у молодого покоління відчуття нерозривності минулого, сьогодення та майбутнього Донеччини й України. Активісти музеїв навчальних та позашкільних закладів у 2007 році взяли участь в обласному конкурсі творчих робіт «Вони вірили у майбутнє» (до 75-ої річниці створення Донецької області) з п'яти номінацій: 1. «Ми пам'ятаємо вас – будівники майбутнього»; 2. «Захисники Вітчизни – ваш подвиг безсмертний»; 3. «Вони перекували мечі на орала»; 4. «Дорогами батьків»; 5. «Золоті зірки Донбасу». Журі розглянуло 127 робіт, які стали переможцями міських та районних етапів конкурсу. За підсумками обласного етапу 26 робіт стали переможцями, а 33 – лауреатами.

26 червня 2007 року на базі Донецького обласного Центру туризму та краєзнавства учнівської молоді та Донецького обласного краєзнавчого музею за участю 156 учнів та 67 керівників музеїв, педагогів, ветеранів війни і праці пройшов обласний зліт з підбиттям підсумків конкурсу. Для його учасників наукові співробітники краєзнавчого музею провели літературно-музичну екскурсію новими експозиціями, присвяченими 75-річчю утворення Донецької області. Перед присутніми виступили Герой Соціалістичної Праці Анатолій Олександрович Аксютченко, повний кавалер трьох орденів Слави В'ячеслав Михайлович Буданін, ветерани Великої Вітчизняної війни Володимир Костянтинівич Шелудько, Лев Афанасійович Семенов, «легендарний» Іван Іванович Кулага, а також колишній посол СРСР, письменник, журналіст, дослідник невідомих сторінок історії війни Борис Анатолійович Красников. У своїх виступах вони передали естафету «Нащадки трудової слави батьків», вручили почесні грамоти та цінні подарунки переможцям і лауреатам конкурсу. Делегати зльоту присягнули на вірність бойовим і трудовим подвигам старшого покоління та побудови нового суспільства більш щасливим, ніж вчорашнє та сьогоднішнє.

З 20 по 23 вересня 2007 року, під час відзначення Дня Партизанської Слави, активісти шкільних музеїв при ЗШ №40, 119, 138, 139 м. Донецька, музею «12 відважних» при Покровській ЗШ Артемівського району – переможці обласної операції «Дорогами партизанської слави та підпільного молодіжного руху Донбасу» стали учасниками автоагітпоходу «Подвигам юних героїв вірні», який було присвячено 65-річчю заснування підпільної організації

«Молода Гвардія». Він проходив за маршрутом Донецьк – Горлівка – Микитівка – Артемівськ – Ізюм Харківської області (у цьому пункті учасники прийняли капсулу зі священною землею з могил партизанів та підпільників) – Артемівський район (зокрема, с. Покровське, де діяв єдиний в Радянському Союзі підпільний піонерський партизанський загін «каровців») – Дебальцеве (тут капсулу із землею, взятої біля пам'ятників партизанам і підпільникам, що встановлені у Донецькій області, було передано представникам Луганської області та м. Краснодона). Під час автоагітпоходу проходили мітинги-реквієми, покладання квітів та гірлянд Слави до пам'ятників і монументів партизанам та підпільникам, зустрічі з ветеранами, очевидцями війни, а також із членом піонерської підпільної організації «Каровський союз піонерів» Анатолієм Івановичем Прокопенком. До Дня Партизанської Слави видані тезисні матеріали «Молода гвардія Донеччини», які передані у всі навчальні заклади області, а також вручені учасникам Всеукраїнського автоагітпоходу з інших регіонів України.

Таким чином, огляд музеїв, їх реєстрація та перереєстрація, робота комісії з проведення огляду продемонстрували, що у навчальних закладах Донеччини накопичений значний досвід роботи з музеями різних профілів. Керівники та ради музеїв активізували діяльність щодо вивчення учнями історичного минулого свого народу, звичаїв, обрядів, культури, побуту, сторінок життя видатних земляків – героїв національно-визвольних війн, письменників, поетів, діячів науки і культури.

За підсумками участі у Всеукраїнському огляді музеїв при загальноосвітніх навчальних та позашкільних закладах Донецької області можна зробити наступні висновки: у ході огляду було чітко визначено кількісний склад музеїв та їх профілі; відділи освіти різних рівнів активізували роботу щодо присвоєння музейним кімнатам статусу музею (53 музейні кімнати отримали статус музею, що в 3 рази більше у порівнянні з 2004 роком);

у 2,5 рази збільшилася кількість музеїв, які претендують на присвоєння почесного звання «Зразковий музей». Матеріали, накопичені у музеях, широко застосовуються у пошукових та науково-дослідницьких роботах учнів, які беруть участь у конкурсах різних рівнів, конференціях, семінарах тощо.

Дані, отримані під час пошукової роботи на базі музеїв військово-патріотичного спрямування, використані у випусках книг «Пам'ятники очима дітей», «Золоті зірки Донбасу», серії брошур «Герої Донецького підпілля», «Тріумф переможців», «Миттєвості війни», «Герої невидимого фронту», «Вони вірили у майбутнє».

Діяльність музеїв, висвітлюється у місцевих та обласних засобах масової інформації, зокрема, у традиційній обласній телепередачі «Незабутнє» широко використовуються музейні експозиції та експонати, що мають історичну цінність.

Р.А.Децик,
методист Закарпатського Центру туризму,
краєзнавства, екскурсій і спорту
учнівської молоді

РОЛЬ ПОШУКОВОЇ І ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ У ДІЯЛЬНОСТІ ШКІЛЬНИХ МУЗЕЇВ (на прикладі музеїв при навчальних закладах Закарпатської області)

Небагато часу пройшло від дня проголошення незалежності України, а у нашому житті відбулися суттєві зміни. Позначились вони перш за все на свідомості нашого народу, а також зумовили реформування системи освіти, в тому числі й мережі шкільних музеїв. Зараз у Закарпатській області функціонує 142 музеї, проти 44, які були зареєстровані у 2004 році (поновили свою роботу і пройшли реєстрацію 54 та відкрито 44 нових музеїв). Із числа діючих музеїв 14 – літературно-краєзнавчих, 41 – історико-краєзнавчий, 47 – краєзнавчих, 20 – етнографічних, 9 – народознавчих; по одному музею хліба, геології, освіти, археології, 2 художніх та 5 профільних. До числа профільних музеїв віднесено по два історії ткацтва та екологічних й один дослідження космосу. Музеї працюють при 139 загальноосвітніх школах та 3-ох позашкільних закладах.

Робота музеїв при навчальних закладах області багатогранна. Одним із її напрямків є пошуково-дослідницька діяльність. Наприклад, у музеї Паладь-Комарівської ЗШ І-ІІ ст. Ужгородського району (керівник музею В.Й.Реметський) розгорнута пошукова і дослідницька робота за такими напрямками: вивчення та збір фольклорних матеріалів, угорських народних звичаїв та традицій, історії села та школи. Колишній її директор Гейза Оноді започаткував хроніку школи, де зібрав і описав матеріали про заснування та історію села Паладь, паладської реформатської церкви, а також зробив детальний опис відомостей про заснування школи з 1682 по 1932 роки. Активісти музею продовжили його роботу і зробили хронологічну історичну довідку про всіх директорів цієї школи, яка оформлена фотовиставкою. У цьому значну допомогу й активність проявляє теперішній директор школи Береш Катерина Юріївна. Тут створюється фотогалерея випускників школи. Не стоять осторонь і педагоги школи. Так, учитель початкових класів Мейсарош Олена Олександрівна подарувала багатий матеріал із сімейної педагогічної спадщини.

Ініціатором створення етнографічного музею у Великодобронській ЗШ І-ІІІ ст. цього ж району став колишній директор Орос Ілдика Імріївна. Її підтримали батьки учнів Пінте Андрій та Гіді Василь, які допомогли у зборі старовинних меблів, побутових предметів, посуду, знарядь праці тощо. У музеї, яким сьогодні керує Надь Аніка Ференцівна, відновлено ткацтво. А під керівництвом учительки-пенсіонерки Кіш Єлизавети Людвиківни та її колеги Теслович Ганни Іванівни з Концівської ЗШ І-ІІІ ст. учнями зібрано значний етнографічний матеріал про історію чотирьох сусідніх сіл, де проживають українці та угорці. При сприянні і допомозі директора школи Федорової Олени

Василівни музей поповнився документальними матеріалами, нумізматичними експонатами про культуру кожного народу, який проживає на території навколишніх сіл.

Цікаву інформацію містять експонати (їх понад 500) музею „Спадщина” ЗШ І-ІІІ ст. м. Перечина (керівник З.А.Бублак), які відображають життя та побут місцевого населення у давні роки. Фотоматеріали демонструють результати участі гуртківців у туристсько-краєзнавчих експедиціях „Краса і біль України”, екскурсіях по музеях, монастирях рідного краю. При музеї започаткована акція «Наш родовід – наша родина», у рамках якої учні та педагоги збирають відомості про старожилів, описуючи історію їх життя.

Свою розповідь про роботу шкільного музею Тур’я-Реметівської ЗШ І-ІІІ ст. Перечинського району юні екскурсоводи розпочинають віршем закарпатського поета В.Вовчка, який, побувавши в школі, написав такі рядки:

*„Сині гори, гори кучеряві димка огорта,
Між горами, як в колисці Тур’я-Ремета.
Хто не чув пісень гарячих, друзі молоді,
Приїжджайте та почуйте в Тур’я-Реметі...”*

Під керівництвом завідувачки музею Мешко Марії Федорівни учнями зібрано значний історичний матеріал про даний регіон. Під враженням побаченого закарпатський поет Петро Скунець у книзі відвідувачів залишив такі слова:

*„Малесенька річка, та дика натура,
Скажи мені, Тур’є, про буйного тура,
Немарно ж від нього ім’я здобула,
Коли ти ще річкою була не мала...”*

Особливо багатий матеріал зібраний у музеї „Пошук” Порошківської ЗШ І-ІІІ ст. (керівник М.М.Легеза). Фонд музею на даний час налічує 510 експонатів. Гордістю музею є матеріали про Марійку Підгірянку, яка у 1927 році працювала вчителем у цьому селі і першою почала навчати теперішніх прабабусь і прадідусів рідної української мови. Тут є особисті речі поетеси: її хустка, кептарик, книги з помітками, зробленими її рукою, скатертину, яку колись давно вишили для неї учні місцевої школи. Справжньою реліквією є перший примірник журналу „Листок” 1891 року, редактором якого був відомий на Закарпатті просвітник о. Євген Фенцик.

У музеї Слобідської ЗШ І-ІІІ ст. (керівник С.П.Герей) Берегівського району ведеться шкільна хроніка, збирається народний фольклор, етнографічний і краєзнавчий матеріал. А музей Квасівської ЗШ І-ІІІ ст. цього ж району, який створений у 1975 році (керівник І.І.Аннишинець), налічує понад 750 експонатів. Завдяки пошуковій групі знайдено місце загибелі односельця П.П.Мензака та солдата Червоної Армії Г.А.Горбунова, що першим у 1944 році увійшов в село як визволитель. Проведено дослідницьку роботу з топоніміки села Квасове та опрацьовано і досліджено знайдені на території села бронзові скарби.

Значну роботу проведено членами музейних гуртків Мукачівської гімназії (керівник І.Чопей), ЗШ І-ІІІ ст. №13, м. Мукачеве (керівник В.І.Нижник). Цікаві і змістовні заходи проводяться на базі музею ЗШ І-ІІІ ст. №1 ім. О.С.Пушкіна міста Мукачєвого вчителем російської мови і літератури А.С.Шолтийс та членами педагогічного колективу, де зібрано цінний матеріал про російського поета.

Вже понад 20 років працює музей при Страбичівській ЗШ І-ІІІ ст. Мукачівського району (керівник Г.В.Мадяр). Учні під керівництвом педагогів створили рукописний етнографічний словник села, розшукали старовинні книги, записали легенди, притчі. Ними досліджено творчість місцевого відомого казкаря В.В. Королевича, правнуки якого навчаються в цій школі.

З нагоди 70-річчя від дня народження письменника-земляка Семена Івановича Панька створений музей у Руськівській ЗШ І-ІІ ст. Мукачівського району (керівник О.І.Деркач). Матеріали музею розповідають про його творчий шлях, починаючи з дитячих років і до завершення його життя. У музеї є матеріали, які свідчать про дружбу поета з відомими майстрами художнього слова Д.Вакаровим, К.Галасом, П.Проданом, В.Сочкою та іншими літераторами-закарпатцями.

Не можна без хвилювання проходити мимо документів у музеї місцевої школи (керівник Г.І.Андрейчик), які розповідають про життєвий і творчий шлях уродженця села Зняцеве Мукачевського району Юрія Андрійовича Гойди. Тут зберігаються особисті речі поета, його бібліотека, 11 його збірок, оригінальні фотознімки, рукописи, старі друковані альманахи, сучасна періодика, які люб'язно передала музею його дружина Єлизавета.

Цікавий експозиційний матеріал зібраний у Макарівській ЗШ І-ІІІ ст. цього ж району (керівник Н.І.Печора). Окремими розділами виділено експозицію „І на тім рушникові”, де представлені всі предмети, які в давнину були необхідні для виготовлення полотна: від збирання рослин – до пошиття одягу та вишивання рушників. Тут виставлені зразки вишивок, які побутували в минулому в селі. Експозиція „Хліб – усьому голова” містить предмети, якими користувалися селяни в давнину при оранці, збиранні збіжжя, молотьбі, виготовленні борошна, випічці хліба. Також представлені різні види хліба: кукурудзяний, житній, паска, „верченик” (весільний хліб) тощо. Є експозиція „Предмети побуту та хатнього вжитку”. Не залишено поза увагою і трагічні дні нашої історії і це відбито в експозиції „Тих днів не змовкне слава”.

Значне місце в експозиції музею Руськомокрянської ЗШ І-ІІ ст. Тячівського району (керівник Г.І.Бенца), окрім етнографічних, займають матеріали про життя і творчий шлях Т.Г.Шевченка. Відтворено макет хати, у якій народився Тарас, а також тієї хати, в якій мріяв жити поет зі своєю сім'єю. Експонуються портрети: один виготовлений із 16 порід дерев, інший – вишитий та барельєф, виготовлений з гіпсу. Багато нумізматичних експонатів із зображенням Кобзаря.

Чимало старовинних речей домашнього вжитку, знаряддя праці жителів зібрано у музеї Буштинської гімназії-інтернату (керівник Г.В.Серюга). Особливе місце займає розділ художніх промислів селян: це й вишиті рушники,

чоловічі й жіночі предмети одягу. У секції народних ремесел зібрано багато гончарних виробів, виробів з дерева, випалювання, писанкарства, ткацтва, а також вироби з лози та обгорток качанів кукурудзи. Оформлено багато рукописних альбомів, альманахів, розгорток, а саме: „Історія села Буштинє”, „Моя улюблена вулиця”, „Католицька церква селища Буштинє”, а також створено рукописні книги „Коломийки”, „Легенди й перекази Тячівщини” тощо.

Осередком освіти і виховання є історико-краєзнавчий музей Калинської ЗШ І-ІІІ ст. на Тячівщині (керівник О.П.Ухаль). Музей оформлений у вигляді макета хати і має два відділи: предмети матеріальної культури, писемних речей та відділ про історію села. Музей гордиться тим, що його відвідали у свій час відомі люди нашого краю, зокрема письменники І.Хланта, І.Чендей, народний депутат Верховної Ради О. Климпуш, а також представники делегації з Корпусу Миру Карл Бек, Віктор Пісоцький, Веслі Мак Кен, делегація з США.

У селі Ганичі активно працює етнографічний музей (керівник В.Б.Мацола), який оформлений у вигляді світлиці. На основі згадок старожилів відтворено інтер'єр жилого будинку. Велика пошукова робота тут проведена з вивчення історії килимарства. І це не випадково, адже с. Ганичі колись називали центром килимарства, а мешканка села Г.П.Візічканич була заслуженим художником України. Ця ж сім'я відома своїм писанкарством. У селі і зараз побутує традиція: хрещений батько (нанашко) своєму похреснику несе писанку на Паску.

На зразок румунської дерев'яної хати обладнано музей „Ватра” у Нижньоапшанській ЗШ І-ІІІ ст. (керівник В.М.Олексій). Особливу увагу у музеї привертають матеріали, що експонуються в розділі „Прекрасне – своїми руками”. Захоплююча колекція національних рушників та декоративних тарілок, яка складає окрему експозицію. На базі музею працює консультаційний пункт для шкіл з румунською мовою навчання „Розвиток румунського фольклору та вивчення національної культури”.

Про історію селища розповідають матеріали музею Солотвинської ЗШ І-ІІІ ст. №2 (керівник М.М.Грін). Тут зібрані легенди про заснування поселення, походження його назви, про багатонаціональний склад його мешканців, про життя і побут солекопів.

Надзвичайно значимі документи зібрані в музеях Василя Гренджі-Донського при Тячівській ЗШ І-ІІІ ст. №1 (керівник Г.І.Рекіта), Міжгірській ЗШ І-ІІІ ст. (керівник Т.Юрик), ЗШ І-ІІІ ст. №6 м. Ужгорода (керівник М.І.Грибовська). Музеї великого Сина Срібної Землі – це справжня духовна світлиця. В них побували багато людей як з нашого краю, так із-за меж області і нашої держави. Цінними є матеріали, передані музеям дочкою поета Зіркою, яка зараз проживає у США. Я думаю, що нікого не залишать байдужими слова Дмитра Павличка: „ Мені радісно знати, що у Тячеві є музей видатного сина Закарпаття і всієї України – Гренджі-Донського. Цей чоловік пройшов пекло на землі, але любов до України охоронила його від вогню – попелом не став. Думаю, він залишиться в нашій історії назавжди.”

Багато теплих слів залишили і залишають відвідувачі музею Івана Ольбрахта у Колочавській ЗШ І-ІІІ ст. Міжгірського району (керівник Н.І.Тумарець), потік яких з кожним роком збільшується.

Оригінальні матеріали експонуються у музеї ткацтва у Хижанській ЗШ І-ІІІ ст. Виноградівського району (керівник Г.М.Ісаєвич). Такий тип музею єдиний у районі. Декілька слів про історію збору матеріалів. Тут є ткацькі верстати, які збирали з усього села. Одні кросна в музей віддала в користування сім'я Палешник, а інші – купили у громадянки Турцанаш Марти, терлицю отримали від Марти Палінчак. У музеї є декілька прядок, одна з них – німецька, про історію її появи у селі вже ніхто не пам'ятає. Від Марії Бугай дістався жіночий фартух, блузка й рушники, які в музей принесла внучка Тетяна. Вишивані рушники передали в дар музею жителі села Батин Марта, Ірина Пруніца, Ганна Турцанаш. А від сім'ї Палінчак музей одержав кужіль. Окрім того, ними передано давня лампа, плетені мисники, люстерко та багато інших речей.

З дев'яти розділів складається етнографічний музей Чепської ЗШ І-ІІІ ст. цього ж району (керівник О.П.Кіш). У даному музеї проводиться науково-дослідницька робота під рубрикою „Історія села Чепи”. На території, де зараз знаходиться школа, колись був найбагатший і найкрасивіший будинок, який належав графу Фогорші. На подвір'ї знаходиться сімейний склеп – крипта. Музеїстами зібрано матеріали про його будівництво та відомості про членів сім'ї Фогоршів. В розділі „Історія нашого двору” досліджено історію закладання сімейного парку, де зараз ростуть рідкісні дерева, яким понад 150 років. Є також дослідження пам'ятки архітектури реформатської церкви та збір відомостей про долю односельчан – євреїв, яких тут проживало понад 50 сімей.

Цікава пошукова та дослідницька робота проводяться музеєм ЗШ І-ІІІ ст. м. Виногорова (керівник Л.Я.Жиленко). Вона охоплює значний період історії України від первісного суспільства, княжої доби, формування Гетьманщини до сьогодення України. Педагогічний та учнівський колективи працюють над створенням літопису школи та учительських династій.

А учні-гуртківці Неветленфолівської ЗШ І-ІІІ ст. цього району (керівник В.А.Бордель) ведуть пошукову роботу за напрямками „Середньовічні замки Закарпаття”, „Найдавніші поселення околиць села Дяково» та інші.

Предметом пошуку та дослідження гуртківців музею Королівської ЗШ І-ІІІ ст. №2 (керівник Ю.М.Шишоло) стала діяльність товариства „Просвіта” в цілому та активного просвітянина району, колишнього вчителя цієї школи, члена уряду Августина Волошина В.В.Свереняка зокрема. Музей цієї школи має добрі й дружні відносини із ЗШ І-ІІІ ст. №52 м. Києва, ЗШ І-ІІІ ст. №11 м. Ужгорода, Ужгородською школою-інтернатом та іншими навчальними закладами.

Завдяки зібраним матеріалам у музеї Широцької ЗШ І-ІІІ ст. (керівник В.М.Копинець) створені експозиції за такими розділами: „Розвиток освіти в селі”, „Історія церкви”, „Видатні люди нашого села”, „Літературне Широке”.

Основним напрямом роботи музею ЗШ І-ІІІ ст. №2 м. Виногорова (керівник З.І.Буркало) є вивчення і дослідження літературної спадщини рідного

краю, його минулого і сучасного. Тут зібрані твори письменників-закарпатців, виготовлено літературну карту, ведеться робота зі створення фонотеки.

Експозиція шкільного музею О.С.Пушкіна в селі Пушкіне на Виноградівщині (керівник Г.В.Столець) складається із стендів про життя поета, старих видань його творів, фотокопій документів, буклетів. У музеї є близько 100 його творів та десятки книг, присвячених поету. Є також 21 фрагмент рукописів, репродукції та 33 ілюстрації до його творів, види міст, пов'язаних з його перебуванням, та 26 зображень поета в різні періоди його життя. Окремою експозицією представлена сім'я Пушкіна.

Багатий матеріал за сорокарічне існування зібрано в етнографічному музеї Шаланківської ЗШ І-ІІІ ст. (керівник Б.Г.Кейс). Тут виділені експозиційні матеріали за розділами: хлібопекарська справа, сільськогосподарські знаряддя праці, предмети домашнього побуту, одяг та взуття, ткацтво. Важливим є те, що влітку діти під керівництвом художників, різних спеціалістів займаються різьбою по дереву, виготовленням шкіряних виробів, гончарством. Кращі зразки їх виробів зберігаються в музеї.

У музеї Трудової і бойової слави Відричанської ЗШ І-ІІІ ст. Рахівського району (керівник М.С.Грапенюк) окрім матеріалів, що висвітлюють події Великої Вітчизняної війни, зібрані відомості про трудову діяльність гуцулів у районі Богданської долини, про відомих лісорубів Героїв Соціалістичної Праці братів Торбанів та В.Ю.Кузьмовича. Детально вивчено і опрацьовано матеріали про технологію сплаву лісу Білою Тисою та її притоками. Широко представлено народне мистецтво та художні промисли. Гуцульське народне вбрання має особливу цінність: воно збереглося в живому побутуванні від давніх часів до сьогодні. Довершеними виробами художньої творчості є гуцульські кожушки (кептарики) та сердаки, які оздоблювали всілякими прикрасами. Характерним атрибутом одягу чоловіків є спеціальний шкіряний широкий пояс (черес) на 6-8 пряжок, який прикрашали орнаментом, гудзиками та металевими бляшками. Також характерним елементом одягу є головний убір, а саме капелюх (кресання). Цікавим є те, що гуцули носили до плечей волосся, розчесане на проділ. Вуса не голили. Надзвичайно багатим і гарним був одяг нареченої, особливо головний убір молоді, який називався плетінням. Робився він так: до заплетених подовжених червоною пряжею кіс, укладених вінкоподібно на голові, на потилиці прикріплювали кружечок з цупкого матеріалу, щільно укладений намистинками, дрібними квіточками, маленькими дзеркальцями. Такі ж кружечки, але менші діаметром, закривали вуха.

Прикладів пошукової і дослідницької роботи в шкільних музеях є багато, проте хочу поділитися своїми роздумами відносно них. Якими я їх бачу? Вважаю, що шкільний музей є візитівкою навчального закладу, і тому він повинен розкривати його історію від часу заснування до сьогодні. Не відкидаю етнографічну сторону музею, вона необхідна, але такі експонати ми можемо побачити в етнографічних, краєзнавчих державних музеях, а історію розвитку освіти у даному населеному пункті, регіоні ми не можемо побачити ніде, окрім як у навчальному закладі. Наведу такий приклад. 1 лютого 2007 року було відкриття музею у Свалявській ЗШ І-ІІІ ст. (керівник А.Ф.Янцо). З

якою любов'ю вона та її дочка представляли матеріали про вчительські династії. Пригадується виступ на відкритті музею міського голови, який сказав: "Кожна річ у музеї дихає моєю пам'яттю".

Музей не повинен стати складом різних речей, він повинен бути постійно живим кабінетом, органічно пов'язаним зі шкільним життям, з вивченням всього курсу його історії. Наше покоління пережило безпрецедентний період – побудови культури без релігії. Не можна не погодитися з тим, що спільна плідна взаємодія музею і церкви необхідна умова для успішного вирішення життєво важливого завдання – збереження духовної культури народу, тим більше, що у нашому краї діють конфесії різних напрямків і толків.

Багато сторінок історії, окремих родин, сімей у свій час були забороненими. Дійсна, різностороння, подекуди суперечлива історія рідного краю була закритою для вивчення протягом багатьох років. Вона не знайшла відображення ні в державних, ні в шкільних музеях. Якщо державний музей розкриває історію великого регіону, то шкільний музей ближче всього до місцевих жителів. Він повинен розкривати всі напрямки життєдіяльності людини, бути і бібліотекою стародруків й рукописів, і клубом за інтересами, і музеєм музики та живопису, фото-, кіно- та відеоматеріалів. Тут мають бути три основних напрямки діяльності – сім'я, школа, рідний край.

Кожна людина проходить крізь школу, і тому тут можна й необхідно показати її вигляд в різні часи, відомості із шкільного життя як навчально-виховного процесу (літопис освіти), атрибути шкільного життя різних періодів, дитячі і вчительські творчі роботи. Не втратила актуальності така форма літературної творчості, як шкільний рукописний альманах. Слід підкреслити, що ніхто, окрім учителів і учнів, не може виконати цю роботу. Кожен учитель без винятку може бути наповнювачем шкільного музею. Наприклад, біолог створює екологічний відділ, історик – етнографічний, географ – краєзнавчий, філолог – фольклорний, фізик – загальнотехнічний, вчитель праці – розвиток продуктивних сил і так далі. Всім можна знайти заняття і тему для пошуку.

Час швидкоплинний, і з кожним днем ми все далі віддаляємося від того дня, коли вперше переступили поріг навчального закладу. Час стирає в пам'яті певні події, але якщо їх покласти на папір чи зафіксувати у фото, тоді вони залишаться. Ми повинні пам'ятати, що кожна річ в музеї несе смислове і виховне навантаження. Музей – це історія. Історія – це шлях у майбутнє.

П.П.Дибов,
директор Кримського республіканського
позашкільного навчального закладу
“Центр туризму і краєзнавства
учнівської молоді”

МУЗЕЇ ПРИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ

Наявність у сучасній системі освіти Автономної Республіки Крим такого фактору, як музеї при навчальних закладах має достатньо переконливих підстав як складова духовного життя суспільства. Вони відіграють важливу роль у вихованні почуття відповідальності за історико-культурну спадщину народів, що населяють Україну.

Протягом декількох десятиліть Кримський республіканський позашкільний навчальний заклад “Центр туризму і краєзнавства учнівської молоді” є організаційним, методичним і координаційним центром з питань роботи музеїв при навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки АРК. За підсумками проведення республіканського огляду музеїв при навчальних закладах Міністерства освіти і науки АРК у 2007 році було встановлено, що їх зареєстровано 165. У загальноосвітніх навчальних закладах (школах-інтернатах, гімназіях, ліцеях, дитячих будинках) – 161 музей. У позашкільних навчальних закладах – 3: музей бойової слави Посту №1 при центрі дитячої творчості м.Сімферополя, музей бойової слави при Центрі дитячої та юнацької творчості м. Ялти, краєзнавчий музей при Центрі дитячої та юнацької творчості Роздольненського району. У вищих навчальних закладах, які підпорядковані Міністерству освіти і науки АРК, працює 1 музей. Це художньо-етнографічний музей Кобзарства Криму і Кубані (єдиний регіональний музей Кобзарства у Криму при Кримському гуманітарному університеті в Ялті). За профільною класифікацією: музеїв широкого історичного профілю – 21, військово-історичних – 77, історії освіти (навчального закладу) – 12, краєзнавчих – 29, природничих – 2 (один із них – музей Природи при загальноосвітній школі I-III ступенів №11 м. Керчі має звання «Зразковий»), літературних – 2, мистецьких – 2, етнографічних – 17.

Методичним центром з організації музейної роботи з учнями не тільки навчальних закладів м. Сімферополя, але й усього Криму є музей історії гімназії № 1 ім. К.Д.Ушинського, одного з перших зразкових музеїв в АРК, на базі якого щорічно проводяться науково-практичні семінари вчителів міста і республіки, конференцій учнів-пошуковців Криму. Основним завданням роботи музею є збереження історичного спадку народів Криму, збір матеріалів про вчителів та учнів навчального закладу, висвітлення пам’ятних подій, пов’язаних з історією України, Автономної Республіки Крим і Сімферополя, виховання в учнів любові та поваги до своєї гімназії, міста, Криму. Однією з форм роботи музею є просвітницька діяльність – лекції про колишніх учителів та учнів гімназії, які проводить Людмила Яківна Барабашкіна, завідувача

музеєм від його створення і до сьогодні. Лекторська група музею провела бесіди у класах про вчителів і учнів гімназії, учасників війни, у рік 60-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні. Такі бесіди проводяться щорічно. До 22 вересня – Дня партизанської Слави в Україні – проводяться бесіди про партизансько-підпільний рух у Криму, Сімферополі, відбуваються виставки книг, присвячених партизанам і підпільникам. У музеї також проходять зустрічі з цікавими людьми, колишніми учнями школи, з ветеранами війни та праці, які проживають у мікрорайоні школи.

Музей здійснює постійний пошук матеріалів з історії гімназії, міста. Пошуковій групі вдалося віднайти портрет видатного кримознавця, історика, члена-кореспондента Академії Наук СРСР, колишнього вчителя гімназії Арсенія Івановича Маркевича у віці 47 років (у 2005 році виповнилося 150 років від дня його народження). До цього була відома тільки одна світлина, на якій він у більш зрілому віці. 2005 рік був ювілейним для таких учених, як академік-астроном Г.А.Тихов, фізик М.Д.Паплексій, доктор хімічних наук, лауреат Ленінської і Державної премій Б.В.Курчатова. У 2006 році виповнилось 225 років від дня народження видатного природознавця XIX століття, ботаніка, ентомолога, садівника, доктора медицини і філософії, засновника і першого директора Нікітського Ботанічного саду Христіана Христіановича Стевена. У всіх старших класах (з 8 по 11) були проведені бесіди про цього вченого.

Фонди музею поповнились новими експонатами – це книжки з автографами авторів: «Печерні міста Криму» (кандидат історичних наук О.Г.Герцен), «Охоронці історичної пам'яті Криму» (кандидат історичних наук С.Б.Філімонов), «Кримська історія в картинах» (В.П.Дюлічев), «Я жінка» – збірка віршів (О.Голубєва) та ін. Ще один дуже цінний експонат розшукали учні гімназії – це атестат зрілості випускника 1939 року, колишнього комсорга школи Леоніда Дубровіна, який загинув під час Великої Вітчизняної війни.

Однією з форм роботи музею стало проведення конференцій з учнівською молоддю («Життя і діяльність Д.І.Менделєєва», «60-річчя Великої Перемоги», «Кримська війна. Оборона Севастополя», «150 років з дня народження А.І.Маркевича», «225 років з дня народження вченого, садівника Х.Х.Стевена»). Випускається «Вісник музею», основними темами якого є: «Феодосійська картинна галерея ім. І.К.Айвазовського», «До 125-річчя академіка, астронома Г.А.Тихова», «Лауреати премій імені О.Спендіарова, І.Казаса й І.Гаспринського», «Вчений, ботанік, ентомолог Х.Х.Стевен». У 2006 році був зібрано значний матеріал на тему «Випускники гімназії – кандидати наук», який був також представлений на сторінках «Вісника музею».

Музей Ічкінського партизанського загону при Завітненській загальноосвітній школі ім. Кримських партизан Советського району 15 вересня 2007 року відсвяткував 40-річчя своєї діяльності. Він є центром військово-патріотичного виховання учнівської молоді. На урочисту лінійку зібралися учні школи, гості – кримські партизани, родичі колишніх партизан (сім'я загиблого Івана Волкова, онук першого командира загону Михайла Чуба – також Михайло Чуб, донька ад'ютанта М.Чуба, Бориса Ничікова, який закрив собою в одному з боїв командира і отримав поранення, Тетяна Ничікова, онучка

партизана Василя Мартинова – Наталя Заринова). У живих із учасників партизанського загону залишилось тільки троє. Надія Никифорівна Касьянова приїхала із селища Советское. Не змогли приїхати за станом здоров'я Віра Георгіївна Кисминецька з Донецька та колишній розвідник Яків Михайлович Кушнір із Судака.

Керівник музею Микола Іванович Олейников (до речі, нагороджений орденами Леніна, Трудового Червоного Прапора, орденом Вітчизняної війни I ступеня, медалями “За бойові заслуги”, ім. А.С.Макаренка) багато зробив для того, щоб музею було присвоєно звання “Народний” ще за радянських часів і підтверджено це звання в 2005 році. За останні три роки кількість одиниць зберігання збільшилася на 70 і складає на 1 жовтня 2007 року 1967 одиниць. Останнім часом надійшли до музею цінні експонати, це – бічний лонжерон вантажного парашута «ПДММ», ствол російської гвинтівки Мосіна зразка 1891-1930рр., ствол німецького карабіна «Маузер-98», унікальна фотографія «Нарада командирів і комісарів партизанських загонів 2-го району, червень 1942 року», спогади колишнього розвідника Ічкінського партизанського загону, а потім начальника розвідки партизанського загону «Смерть фашизму» Н.К.Колпакова (238 аркушів комп'ютерного тексту), особовий листок з обліку кадрів і фотографія комісара 5-ї партизанської бригади І.Я.Бабичева, особовий листок з обліку кадрів, бойова характеристика й фото начальника штабу 5-ї партизанської бригади Г.Ф.Свиридова, збірник ксерокопій статей і фотографій про командира 2-ї партизанської бригади Н.К.Котельникова (88 аркушів), спогади командира Ічкіно-Колайського загону І.І.Юр'єва «Бій на висоті 1025 24 липня 1942 р.», спогади командира 4-го партизанського загону 2-ї партизанської бригади Я.М.Кушніра, ксерокопії послужної й облікової карток про нагороди командуючого Партизанським рухом у Криму О.В.Мокроусова із Центрального архіву Міністерства оборони, нагородні документи, ордени і медалі медсестри Ічкінського партизанського загону Г.І.Леонової.

Радою музею (у першу неділю червня) проводяться щорічні партизанські зустрічі в урочищі Нижній Кокасан на місці першого бою в Криму, який провів Ічкінський партизанський загін 3 листопада 1941 року. 3 червня 2007 року відбулася 34-а така зустріч. Традиційними стали походи учнів школи партизанськими стежками, догляд за пам'ятниками загиблим партизанам у Білогірських лісах. Вони організовуються директором Завітненської загальноосвітньої школи С.А.Коваленком. У 2007 році учні встановили нову меморіальну плиту на горі Сорі – «Сахарна голівка». Тут в 1941-1942 рр. знаходився спостережний і оборонний пункт Ічкінського партизанського загону. Перенесли й установили на новий кам'яний тур плиту, на якій написано: “Нижній Кокасан. У цьому місці 3 листопада 1941 року Ічкінський партизанський загін дав перший бій німецько-фашистським загарбникам”.

Є в Криму навчальний заклад, де діють два зразкових музеї. Це музей Бойової слави 97-го окремого мотоштурмового інженерно-саперного Керченського ордена Червоної Зірки батальйону і 15-го гвардійського окремого мотоштурмового інженерно-саперного Дрезденського батальйону та музей Природи при загальноосвітній школі I-III ступенів №11 м. Керчі. Музей

Бойової слави був відкритий 8 травня 1985 року і став центром військово-патріотичного виховання учнів. Тут сформовано свої традиції. Навчальний рік починається з екскурсії учнів перших класів у музей, а на випускному вечорі одинадятикласники, прощаючись зі школою, у залі музею дають клятву служити Батьківщині, кладуть квіти і гірлянди слави до меморіалу тих, хто загинув за Батьківщину, а потім їдуть до обеліска Слави на горі Митридат. У музеї також проходять уроки мужності, зустрічі з ветеранами Великої Вітчизняної війни, уроки історії, учні урочисто отримують паспорти громадянина України. Було дано старт міській військово-патріотичній естафеті на честь Дня Перемоги. Пройшла зустріч з членами Поста №1 міста Одеси. Проводиться систематичне комплектування фондів та поповнення їх матеріалами, які надходять від ветеранів та їх близьких. Тільки за останні роки отримано й взято на облік 43 нових і дуже цінних для музею експонатів. Оформлено дві вітрини з матеріалами про І.Г.Руденко, П.М.Марченко, І.М.Старостіна, працює пересувна виставка, де розміщені фронтові листи, сторінки газет “Вперед за Вітчизну”.

Музей Природи об’єднує такі відділи: сад Пам’яті – музей під відкритим небом, бузковий сад, зимовий сад та основний музей. Музей під відкритим небом був закладений у 1970 р., а у 1980 р. відкритий на честь 35-річчя Перемоги. Тут зведена Стела пам’яті, та й сам сад – жива легенда, візитна картка школи. Колекція рослин нараховує більше 30 тисяч рослин. Головний і незмінний садівник Саду, керівник музею, кавалер ордена Дружби народів Ліра Пилипівна Безпоместних. В основі музею – особиста сімейна колекція Л.П.Безпоместних, яку вони збирали більше 30 років.

Історія школи особлива. У роки Великої Вітчизняної війни на її території фашисти розстрілювали мирних жителів, загинули два вчителі та вісім учнів. Двоє вчителів не повернулися з війни, шестеро учнів заживо поховані у Багеровському яру. Ось чому земля ця відродилась квітами, стала живим пам’ятником історії. Є у саду особливі рослини: сестра Володі Дубініна, Валентина Нікіфорівна Щербакова, посадила кущі вічнозеленої калини на честь гіркої долі Володі, тітка Віті Коробкова – піонера-героя – Марія Андріївна Коробкова посадила голубу ялину, ветерани Севастополя – алею платана східного. Американські школярі, які гостювали у Керчі й відвідали сад Пам’яті, висадили білі берези – символ дружби, а діти вручили їм насіння кипарисів, щоб висадити їх в Америці. Музей – це малий академічний музей, що містить експонати з мінералогії, археології, палеонтології, конкології (молюски), декоративного прикладного мистецтва. Основні експозиції музею: “Дивовижне – у камені”; “У світі самоцвітів” (5 експозицій); “Магма – електрифікований комплекс”; “Корисні копалини Криму – електрифікована мапа”; “Стратифікована колонка Землі”; “Руди Керченського півострова”; “Дивовижний світ морів і океанів” (9 експозицій); “Діорама “Життя на рифі” з включенням трьох акваріумів з рибками і черепаками; лабораторія-вирощування риб, черепах (6 акваріумів), де проводяться спостереження за розвитком тварин, рослин, робота з мікроскопом, зрізи мінералів, кристалів; практичні роботи з вирощування кристалів із різних солей, створення

композицій із вирощених кристалів. Головна мета музею – відкрити дітям, усім відвідувачам багатогранність природи, прищепити бережне ставлення до неї.

Є ще одна перлина у намисті Південного берегу Криму, у місті Ялті. Це музей Кобзарства Криму і Кубані – єдиний регіональний музей Кобзарства у Криму, створений у 2005 році при Кримському гуманітарному університеті під керівництвом організатора капели бандуристів, викладача по класу бандури О.Ф.Нирка. Тут знаходяться матеріали, збір яких розпочався зі створенням у 1964 році народної капели бандуристів “Проліски” спочатку при Ялтинському педагогічному училищі, пізніше при Кримському гуманітарному університеті. У фондах музею представлено три розділи експозиції: “Автор збірки О.Ф.Нирко”, “Кобзарство в Україні”, “Кобзарство в Криму”, а також експонуються музичні інструменти Харківської, Полтавської, Чернігівської шкіл (зразки ХІХ – початку ХХ століття), які належали визначним кобзарям – виконавцям, збірники пісень з нотами, фотографії виконавців, видання з історії кобзарства, матеріали з історії (легенди) кожного музичного інструменту (майстер, школа, місце знахідки). У музеї проводяться міжнародні конференції про кобзарство, у яких беруть участь делегації з Росії, США, Канади, Польщі. За результатами наукових читань видано два збірника. Музею Кобзарства присвоєно ім’я його засновника, збирача колекції, дослідника кобзарства, Заслуженого працівника культури України О.Ф.Нирка (1925-2005).

Н.В.Писаревська,

заступник директора Державного
політехнічного музею при НТУУ „КПІ”

Г.В.Лупаренко,

співробітник Державного політехнічного
музею при НТУУ „КПІ”, кандидат
історичних наук

ТЕХНІЧНИЙ МУЗЕЙ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ОСВІТИ

Існує парадоксальна ситуація – за широкомасштабними дослідженнями слова «музей» в англійській літературі (М.Гуд, 1991) лише 20% опитаних при його вживанні мали позитивні емоції. В інших випадках його синонімами були «нерухомий, нудний, монотонний, нецікавий, мертвий», музей показує те, що застаріло. І це кажуть представники тих країн, де кількість музеїв зростає щонайшвидше. Так, у США у 1876 році було зареєстровано 200 музеїв, у 1919 р. – 600, 1940 р. – 2500, 1974 р. – 7000, 1980 р. – 7900.

Міжнародна рада музеїв (ІСОМ) у кінці 20 ст. повідомила, що у світі майже 20 000 музеїв, де працює більше 100 000 осіб; за кожні 5 років кількість музеїв зростає на 10% і до середини ХХІ століття їх буде близько 50 000.

На 70-80-ті роки припадає значне зростання кількості відвідувачів – число відвідань окремого музею може становити сотні тисяч. І хоча у багатьох

поняття «музей» асоціюється з художнім музеєм, де можна поводитися трохи голосніше, ніж у церкві, проте набагато тихіше, ніж зазвичай, лише 7% усіх музеїв художні (три чверті з них розташовані в Європі та Північній Америці). Насправді ж більше відвідують зовсім інші музеї.

Дослідження Institute of Museum Services (США) свідчить, що станом на 90-ті роки 20 ст. у США 45% людей відвідували природничо-технічні музеї, 24% – історичні, 12% – художні музеї.

Це явище зумовлюють певні причини. Поруч зі зміною способу життя, спричиненою передусім зміною співвідношення між робочим та вільним часом, поряд із зростаючою мобільністю, більшими вимогами до життя, прогресуючою емансипацією дітей та молоді до цього додається ще й загальне підвищення зацікавленості цінностями культури у їх найширшому розумінні.

Значення музеїв для суспільства можна завжди виміряти по тому, чи можуть вони відповісти на питання, які ставлять їм люди. Але для того музеям слід враховувати зміни у соціальній структурі, побуті, суспільстві, інформаційних технологіях. Реальні автентичні та оригінальні об'єкти – ноуфори, носії змісту, мають сьогодні тільки музеї, і лише вони можуть надати нашим поглядам іншої перспективи і тим самим допомогти краще розуміти себе та інших.

У доіндустріальному суспільстві майстри працювали на очах у людей, тому виробничі процеси, матеріали та інструменти бачили і розуміли всі. В індустріальних країнах картина інакша. Ось чому майже 200 років технічні музеї відіграють важливу роль, розповідаючи разом із засобами масової інформації про різні технічні галузі.

Перший музей такого типу був створений у Парижі (Національний музей техніки). Як і Лувр, він був дитям Французької революції.

Сама ідея не була нова – ще у XVII столітті Рене Декарт запропонував створити музей наукових інструментів і механічних ремесел – і це було більше, ніж просто колекція об'єктів. Досвідчені майстри відповідали на запитання відвідувачів і пояснювали їм виробничі процеси. Але лише у 1794 році при Директорії Національний конвент видав декрет, що починався так:

«Стаття 1. Створити у Парижі під назвою «Музей мистецтва і ремесел» і передати у підпорядкування Комісії з сільського господарства і мистецтва суспільне сховище машин, моделей, інструментів, креслень, описів і книг за всіма мистецтвами, так і винайдених і удосконалених механізмів.

Стаття 2. Там повинні роз'яснювати устрій та використання інструментів та машин, що використовуються у мистецтві та ремеслах».

У 1799 році музей було відкрито у монастирі Сен-Мартен-де-Шан. Там було зібрано колекції машин, моделей, інструментів.

За два століття він зібрав дуже цінні експонати – сконструйовану Паскалем у 1652 році рахівну машину, ранні зразки фотоапаратури, обладнання, якими користувався Лавуазьє, і одну із найкращих у світі колекцію годинників. З часом він перетворився на музей, присвячений скоріше історії, ніж навчанню принципам і практичним методам науки та техніки.

Однак він мав велике значення для розвитку музеїв, тому що вперше суспільство і влада відійшли від «древностей» та мистецтва у бік більш земних та практичних питань. Національний музей техніки, існуючи під егідою держави, зробив багато для того, щоб новий тип музеїв одержав визнання – сьогодні у світі таких музеїв декілька тисяч.

Наступний етап пов'язаний з Музеєм науки у Лондоні. Історія його створення така. У 1857 році він відійшов від широкопрофільного Південно-Кенсінгтонського музею промислових та художніх колекцій. Тоді ще не уявляли, що можуть існувати музеї науки – сама наука існувала у суспільстві в зародковому вигляді. Музей Південного Кенсінгтона був навчальним центром. Його першочерговим завданням було роз'яснення викладачам і кваліфікованим робітникам основних принципів роботи техніки.

У 1860-70-х рр. було збудовано нові приміщення. В одному з них розміщено «Музей патентів» з різними експонатами – перші потяги Стефенсона «Ракета» та «Пихкаючий Біл», ранній зразок жатки, прядильна машина Ричарда Аркрайта й електротелеграфна апаратура Уйтсона. І цей музей став музеєм техніки. У 1874 році спеціальна королівська комісія оцінила стан науки та освіти, і за її висновками була створена більш широка система наукових музеїв.

За класифікацією Віктора Данилова, директора Чикагського музею науки та промисловості, еволюція науково-технічних музеїв складається з трьох досить великих стадій. Перші з них пройшли у Європі, третя розпочалася в Америці. Лондонський Музей науки у вікторіанську епоху, паризький Національний музей на початку роботи – це музеї з пасивним матеріалом – музеї першої стадії.

Німецький музей у Мюнхені був вже відразу повноправним музеєм другої стадії. Його директор, доктор фон Міллер, відомий інженер-електротехнік. У 1903 році він зробив проект – «музей видатних досягнень природничої науки і техніки», який ілюстрував би розвиток науки і техніки, і показував би, як прогрес впливає на характер і якість життя людей. Міллера підтримали великі промисловці, вчені, Німецьке товариство інженерів. Відкриття музейного комплексу відбулося через 22 роки у день 70-річчя Оскара фон Міллера – 6 травня 1925 року.

Техніка, що була виставлена в музеї, працювала, демонструючи при цьому найважливіші етапи її вдосконалення; розроблена і втілена в життя вдала концепція науково-просвітницької роботи. Кількість відвідувачів у 1910 році наблизилась до 300000 осіб. Різною була і вхідна плата – один візит коштував 20 пфенінгів, річний квиток – 3 марки, груповий – одну. Це був значний прибуток, але витрати він не покривав.

О. фон Міллер є першим музейним фахівцем з «паблік релейшнз», «фаундрайзінгу», «музейного маркетингу» – він зумів вирішити проблему збирання коштів та експонатів..

Фірма «Карл Цейсс» і досі фінансує роботу планетарію, а «Сіменс» – зв'язку. Музею дарують матеріали, предмети музейного обладнання, основні

німецькі видавництва безкоштовно надсилають екземпляри всіх книг за його тематикою.

За 80 років історії Німецький музей став найбільш привілейованим музеєм світу з наданням йому всього необхідного завдяки тому, що його керівництво переконало представників німецької промисловості, що це, в першу чергу, їхній музей.

Музеї другої стадії характеризуються тим, що вони більш зосереджені на минулому і присвячені історії техніки. Найважливіше їхнє завдання – збір та збереження експонатів.

На межі другої та третьої стадії стоїть Палац відкриттів у Парижі, заснований у 1937 році лауреатом Нобелівської премії Жаном Перреном. Заклад був орієнтований на численні наукові експерименти, які проводили студенти. Ентузіазм співробітників спрямовувався на те, щоб показати велич техніки, яка була на той час «бідною родичкою» гуманітарних наук.

До третьої стадії належать 3 велетні – Палац науки у Ла Вілеті (Париж), створений у 80-ті роки ХХ ст., чикагський Музей науки і промисловості (1933 р.) та Експлораторіум у Сан-Франциско (1969 р.).

Музей у Чикаго з самого початку заохочував відвідувачів до процесу демонстрації. У 1960 році він одержав титул «Самий галасливий музей у світі». Цей музей також залучив до співпраці промислові концерни.

Американські музеї, на відміну від французьких, не мають повного державного фінансування. Їх прибутки – кошти від квитків, а також те, що отримано від промисловців і підприємців. Створення «клімату для фінансової підтримки» тісно пов'язано з тим, що музей потрібен суспільству і поділяє цінності істеблішменту.

Якщо суспільство розглядає музей як привілейований елемент системи освіти, то воно фінансує його із державного бюджету. Це Сінгапурський центр науки і техніки, токійський Національний музей науки, технічний відділ Національного історичного музею науки в Куре (Швейцарія).

Наш Державний політехнічний музей створений відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 29 травня 1995 року №390 та наказу Міністерства освіти України від 29 червня 1995 року №191 при Національному технічному університеті „КПІ”.

З початку його заснування формування музейного зібрання проводиться з урахуванням практичної діяльності людей, тобто галузей техніки. Експонати характеризуються інформативністю та висвітлюють історію розвитку різних видів діяльності. Зараз фонди музею складають біля 10 тис. різних експонатів. Біля 700 одиниць з розділу нумізматики, фалеристики, предметів побуту передано Українською митною службою. Це технічний антикваріат – найдавніший з них відносяться до першої половини 18 ст. Експонати зберігаються у фондах музею та складають експозиційні розділи.

Пропонуємо Вам огляд двох з них: транспорту та зброї.

Експозиція транспорту висвітлює історію розвитку водних та сухопутних транспортних засобів. Експонати розповідають про різні типи транспортних засобів у залежності від сфери застосування. Під час відвідування КПІ

президент України В.А.Ющенко зупинився біля (на жаль, не реставрованого) першого вітчизняного мікролітражного автомобіля ЗАЗ-965 "Запорожець", який викликає зацікавлення практично всіх відвідувачів. Автомобіль розроблено на АЗЛК в Москві, а серійне виробництво розпочате на спеціально переобладнаному заводі "Комунар" у Запоріжжі. Унікальні характеристики автомобіля, надійний двигун повітряного охолодження та головне ціна (18 тис.крб до реформи 1961 р.) призвели до його популярності.

Глобальне потепління, енергетичні кризи ще в середині ХХ ст. сприяли розробці транспортних засобів на екологічно чистих видах пального. В експозиції присутня розробка студентів ХАДІ – гоночний електромобіль. Машина у 1976 р. встановила світовий рекорд швидкості для електромобілів – 220 км/год. Для порівняння – рекорд ХІХ ст., встановлений британськими студентами, дорівнює 450 км/ год. (проте вага електромобіля, що схожий на квадратний олівець, – понад 3,5 т.). Вага вітчизняного рекордсмена – близько 600 кг.

В експозиції знаходиться витвір членів гуртка "Юний технік" – аеромопед. Це триколісний транспортний засіб, який приводиться в рух повітряним потоком, створеним двигуном внутрішнього згорання та гвинтом. На далекій півночі був популярним подібний транспортний засіб – аеросани (макет є в експозиції, як і модель полярного всюдихода "Харківчанка").

Водний транспорт представлений в основному макетами різних суден, їх вузлів та систем.

В експозиції до 100-річчя від дня народження О.Б.Байбакова відкрито експозицію, що розповідає про цю неординарну особистість. Створені в очолюваному ним КБ судна та земснаряди виготовлялися на 18 заводах СРСР і працювали по всьому світі (в експозиції є карта-схема).

Значний інтерес у відвідувачів музею викликає експозиція стрілецької зброї (відкрита до 60-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні). Одними з перших експозицію відвідали вищі посадові особи України – начальник Генерального Штабу, голова Секретаріату президента та інші.

Варто зазначити, що інтерес до експозиції викликаний значною мірою позиціонуванням виставки порівняно з іншими музеями. Співробітники музею приділяють увагу висвітленню саме розвитку зброї як техніки. Тому надається значна увага технічним характеристикам експонатів, висвітлюються революційні винаходи, процеси вирішення основних проблем: здійснення пострілу, прискорення заряджання зброї, надійності та спрощення виробництва.

Експозицію можна поділити на кілька виставок. Над експонатами розміщена "Галерея конструкторів стрілецької зброї", в якій представлені ті винахідники, конструктори, промисловці, які зробили значний внесок в розвиток стрілецької зброї. Інформаційні плакати коротко розповідають про її розвиток від першого пострілу (ХІV ст.) до сьогодення. Експонати розподілені на кілька груп за тактико-технічними характеристиками зброї.

Колекція гвинтівок дозволяє проілюструвати історію цієї зброї досить повно. Так, є перша в світі гвинтівка, в якій використовувався лише чорний порох – Лебель (Франція, 1886 р.). У кінці ХІХ ст. всю військову стрілецьку

зброю переводять на чорний (бездимний порох), який порівняно з димним має кращі властивості. Він згорає рівномірніше, виділяється більша енергія (можна зменшити патрон), не задимлює ціль та не демаскує стрілка. Поряд присутня найбільш відома гвинтівка Маузера – виготовлялась в близько 30 країнах світу, потужна зброя, з надійною оригінальною затворною частиною.

Гвинтівка С.І.Мосіна засвідчує не лише про майстерність конструктора, що розробив просту, надійну потужну зброю, а й про врахування особливості ведення бою російською армією – рукопашного. Гвинтівка найбільш придатна для рукопашного бою (приклад, багнет), довжина дозволяла піхотинцеві боротися з кавалеристом. З часом позитивна якість піхотної гвинтівки – довжина – стала недоліком, тому почали використовувати карабін Мосіна (має меншу довжину). А мала швидкострільність призвела до появи самозарядних гвинтівок (карабін Вальтера). Проте використання потужного набою гвинтівки потребувало збільшення міцності, ваги, надійності, що було доречним до певної межі. Вихід було знайдено в переході на "проміжний патрон" – в СРСР це карабін СКС-45 (до наших днів на озброєнні Української армії).

Пістолети-кулемети – зброя, що використовує пістолетний патрон з темпом стрільби кулемета. Поряд з МР-40 та ППШ-41 розміщено зброю, розроблену чехословацькими майстрами з використанням схеми пістолета, яка пізніше застосовувалася для розробки найвідоміших пістолетів-кулеметів.

Перехід на проміжний патрон ознаменував появу штурмових гвинтівок (автоматів) – один з перших зразків розроблених Хуго Шмайсером. Автомат М.Т.Калашникова – найпоширеніша зброя століття, проста як у виробництві, так і застосуванні та обслуговуванні (зображений навіть на п'яти державних символах).

В експозиції є зброя для знищення бронетехніки – гранатомети (як ручні, так і станкові, автоматичні). Особиста зброя представлена револьверами та пістолетами: Браунінг, Кольт, Токарев, Вальтер, Макаров.

О.В.Прядка,

методист Львівського обласного центру
краєзнавства, екскурсій і туризму
учнівської молоді

МУЗЕЇ ПРИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЛЬВІВЩИНИ

При навчальних закладах Львівщини зареєстровано 84 музеї. За профілями вони розподіляються так: краєзнавчого – 19 (22,6% від загальної кількості), історико-краєзнавчого – 17, історичного – 14, мистецького – 7, етнографічного – 6, літературного – 5, літературно-меморіального та літературно-краєзнавчого – по 4, народознавчого – 3, фольклорно-етнографічного – 2, археологічного, природничого та математичного – по 1. Таким чином, у цій класифікації переважають музеї краєзнавчого профілю. 4 музеям присвоєно звання «Зразковий музей».

Музей Першої Української дивізії Української Національної Армії у ЗШ №34 Галицького району міста Львова, який заснований у 1992 році з ініціативи Ігоря Федика та Всесвітнього братства вояків Першої Української дивізії Української Національної Армії (Канада). Профіль музею - історико-краєзнавчий, найцінніші експонати у ньому: зброя та особисті речі вояків. У музеї проводяться навчально-виховні заходи, ведеться значна пошуково-дослідницька робота. Керівник музею Ігор Федик – заслужений вчитель України, вчитель-методист історії ЗШ №34 міста Львова. Він також керує історико-меморіальним музеєм митрополита Андрея Шептицького (створений у 1992 році) і є єдиним музеєм Митрополита. У його відкритті брали участь ієрарх УГКЦ кардинал Іван Любачівський та митрополит Володимир Стернюк. Найціннішими експонатами, які знаходяться у музеї, є листи та книги Андрея Шептицького, фелони підпільних священників, портрет Митрополита, виконаний художником М.Солтисом. У музеї проводяться екскурсії, тематичні вечори, літературно-мистецькі заходи, щорічні урочистості з вшанування пам'яті Андрея Шептицького.

У ЗШ №2 міста Золочева 24 листопада 1991 року створений музей «Шашкевич і Золочівщина», керівником якого є Л.Поцілуйко, вчитель української мови та літератури. В музеї добре налагоджена пошуково-дослідницька робота, а також проводяться пізнавальні екскурсії «Стежками Маркіяна».

У Радехівському районі у школі села Бишева знаходиться народний музей народознавства (створений 7 квітня 1991 року), керівником якого є вчитель української мови та літератури В.Коваль. Тут зберігаються такі цінні експонати: старовинні ікони, модель хати галицького селянина, ткацький цех, археологічні пам'ятки XI століття тощо.

Оригінальним є музей «Математична книга», який знаходиться у приміщенні Сихівської гімназії міста Львова (заснований 18 грудня 1998 року). Найціннішим його експонатом вважається підручник з математики XIX ст. У музеї проводяться тематичні ранки, вечори, засідання секцій математики, академія «Золота Пектораль»; працює студія «Магія формул і чисел». Керує музеєм вчитель математики М.Бондар.

Музей Лесі Українки у ЗШ №75 Залізничного району міста Львова створений 15 липня 1968 року (керівник музею є О.М.Мельник, учитель української мови та літератури). Тут відбуваються літературні читання, вікторини, конкурси, проводиться велика пошукова робота, присвячена життю та творчості Лесі Українки; при музеї працює гурток «Школа екскурсоводів»; юні екскурсоводи розповідають про славу дочку нашого народу українською, англійською, німецькою мовами.

У 1978 році створено музей «Світлиця хліба». Він знаходиться у медичній гімназії Личаківського району міста Львова. Найціннішими експонатами музею є акти купівлі і продажу землі, датовані 1896 та 1914 роками; хлібна картка 1947 року на 400 г і 250 г хліба; шматочок хліба 1947 року, що продавали у Львові за картками. У музеї практикується проведення бесід про бережливого

ставлення до хліба; свята хліба; уроків з народознавства. Керівниками музею є вчителі біології О.Граб та В.Гайдук.

У 2007 році було зареєстровано військово-історичний музей ліцею імені Героїв Крут (керівником – М.Грех). Основними завданнями музею є збереження пам'яток про героїчну і водночас трагічну сторінку української історії – бій під Крутами, а також формування у підростаючого покоління відчуття спадкоємності історичних традицій українського народу та особистої відповідальності кожної молодої людини за майбутнє рідної країни.

У школі села Лішня Дрогобицького району знаходиться Музей історії вчительства та освіти Дрогобиччини. Він заснований 6 червня 2003 року з ініціативи методиста районного методкабінету Л. Ліщинського, який впродовж тридцяти років збирав документи і предмети з історії шкільництва. Створення такого музею є результатом цілеспрямованої, систематичної, творчої, пошуково-дослідницької роботи наукових працівників Дрогобицького педуніверситету, Дрогобицького державного музею, вчителів та учнів шкіл району. Найціннішими експонатами музею є класні журнали (починаючи з 1890 року), шкільні підручники 1920-30 років, 1939-1942 років, 1944 років; твори Богдана Лепкого; учительські газети та преса періоду 30-х років ХХ століття.

Як показав огляд 2007 року, кількісний склад музеїв при навчальних закладах Львівщини збільшився. Музеї багатьох навчальних закладів стали справжніми методичними центрами. Значно зросла зацікавленість учнів історичним минулим свого народу, звичаями, обрядами, культурою, побутом.

В.Стешук,

директор Міжнародного центру
дитячо-юнацького туризму м. Києва

М.В.Бакуменко,

методист Міжнародного центру
дитячо-юнацького туризму м. Києва

ПРО ДОСВІД РОБОТИ МУЗЕЇВ ПРИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ МІСТА КИЄВА

У Києві на 1 грудня 2007 року загальна кількість музеїв при навчальних закладах складає 144, з них: у загальноосвітніх навчальних закладах (школах-інтернатах, гімназіях, ліцеях, дитячих будинках) – 132; у позашкільних навчально-виховних закладах – 4, у професійно-технічних навчальних закладах – 4, у дошкільних навчальних закладах – 3, у вечірніх (середніх) ЗШ – 1. Музеї за профілями: історичні – 109, з них: широкого історичного профілю – 16, військово-історичні – 68, історії освіти (навчального закладу) – 25; краєзнавчі – 9, природничі – 1, літературні – 9, мистецькі – 3, етнографічні – 13.

Музей „Історії Кловського ліцею №77" є центром культурно-освітньої та виховної роботи (школа заснована 1 жовтня 1900 року). Він має оригінальні пам'ятки (фотографії початку ХХ століття, фронтові листівки та похоронки

учнів довоєнних років, фронтові малюнки учнів, документи з сімейних архівів тощо), а також певну кількість речей -предметів, що характеризують шкільний та загальний побут окресленої доби. У фондах музею зберігається понад шість тисяч експонатів. При музеї працює постійно діюча виставка „Пам'яті вчителя”, присвячена видатному педагогу Янушу Корчаку, та галерея „Кловська”, де проходять тимчасові виставки живопису, графіки, фотографій, історичних документів з архівів музею.

Музей історії рідного міста Києва при школі-дитячому садку „Кияночка” свою роботу проводить опираючись на принципи музейної педагогіки. Серед оригінальних експонатів документи кінця ХІХ – початку ХХ століття, 20-70-х років ХХ століття; діарама Києва, на якій можна побачити будинки, пам'ятники та церкви; речові експонати з глини, каменю, скла, тканини, металу тощо. Екскурсоводи – учні початкової школи – проводять екскурсії для дошкільнят, батьків, гостей. Вони розповідають про знаменні події, битви, героїчне минуле людей, які жили у Києві. Працюючи у музеї, діти вчаться поводженню з аудиторією, спілкуванню й конкретизації інформації, імпрровізації. На базі ШДС „Кияночка” діє творча лабораторія „Києвознавство”. Заняття з києвознавства проходять в групах і класах у рамках авторської програми (розроблена науковим співробітником Музею історії м. Києва Н.В.Писаревською та головним хранителем музею ШДС В.Л.Русаковою). Тема києвознавства охоплює всі види діяльності школи-садку: навчальні заняття, екскурсії, свята і розваги, виставки дитячих робіт, конкурси, зустрічі з видатними людьми. У 2005 році музейний комплекс при ШДС „Кияночка” відзначений Дипломом Всеукраїнського музейного фестивалю „Музей третього тисячоліття” (м. Дніпропетровськ), а у 2006 році музей історії міста Києва став лауреатом огляду музеїв при навчальних закладах м. Києва у номінації „Мій край – моя історія жива”.

Музей українського побуту „Світлиця” при школі-дитячому садку „Кияночка” має вигляд української хати: з піччю, солом'яним дахом, колискою, образами та квітами-вишивками на покривалах, скатертинах, рушниках; з предметами побутового вжитку – горнятами, дерев'яними ложками, діжками, скринями, глечиками та безліччю інших, якими користувались прапрабабусі сучасних дітей. Музей є постійним місцем проведення занять, народних свят, вечорів, розваг, літературних зустрічей, що розвиває інтерес до української національної обрядовості, традицій, народної творчості, поглиблює знання про своє національне коріння. Викладачем народознавства, головним хранителем музею Н.М.Козаченко розроблена програма занять в музеї для різних вікових категорій вихованців. Найменші з них із задоволенням співають колискові, слухають цікаві казочки, розучують віршики, лічилочки, грають в народні ігри, співають, танцюють. Старші дошкільники та школярі більш детально знайомляться з народними традиціями, мистецтвом, з оберегами, з предметами хатнього вжитку, інтер'єру; з національним одягом, взуттям, із зразками художніх промислів України (вишивка, гончарство, різьбярство, плетіння, писанкарство). У листопаді 2006 року в музеї проходив міжнародний семінар з музейної педагогіки; у квітні 2007 року з досвідом роботи музею знайомилась

делегация з Москви – учасники науково-практичного семінару з музейної педагогіки „Музейная педагогика: вчера, сегодня, завтра“; а у травні 2007 року – учасники VI Всеукраїнської науково-практичної конференції „Український музей: історія, досвід, перспективи“.

Музей „Олександра Кошиця“ ЗШ № 296 єдиний у своєму роді в країні. Його діяльність спрямована на формування у підростаючого покоління чуття нерозривного зв'язку минулого, сучасного і майбутнього України; на використання кращих традицій, пов'язаних з вивченням музичної спадщини видатного композитора, хорового диригента, етнографа, громадського діяча Олександра Кошиця.

Історико-краєзнавчий музей „Історії Святошинського району“, створений у місцевому Центрі позашкільної роботи, дає можливість учням, студентам краще засвоїти навчальний матеріал, а також здобути додаткові знання з історії свого краю. За результатами пошукової роботи музей постійно поповнюється унікальними матеріалами. Щорічно оновлюється документально-художня виставка „Ювілейні дати з історії“. Періодично організуються тематичні виставки (наприклад, експозиція, яка розповідає про голодомор 1932-1933 років у селах, що тоді були на території району). В експозиціях музею зберігаються унікальні експонати: столітній годинник, макети дореволюційних помешкань, документи та матеріали, присвячені науково-технічним розробкам КБ Антонова та заводу „Авіант“, касетні магнітофони для записів на борту космічних станцій тощо.

При музеї Бойової слави (ЗШ №230) працює пошукова група „Дослідник“ та лекторська група „Пам'ять“, до складу якої входять учні 9-11-х класів. Тематика екскурсій різноманітна: „Бійці невидимого фронту“, „Героїчний Київ“, „Діти війни“, „У нацистських таборих смерті“ тощо. Серед пересувних виставок – „Подвиг твій безсмертний“, „Запорозькій Січі – 450“, „Жінки на війні“. Матеріали музею використовують на уроках історії, виховних годинах, під час підготовки рефератів. На його базі старшокласники здійснюють дослідницьку роботу. Теми досліджень різноманітні: „Реактивна артилерія: пускова установка БМ-13 („Катюша“) та використання її в роки Великої Вітчизняної війни“, „Друга світова війна: що ми про неї знаємо?“

Тематико-експозиційний план музею „Історії освіти у місті Києві“ (ЗШ №250) складається з розділів: „Виховання і освіта у первісному суспільстві“, „Освіта Києва часів княжої доби“, „Київ освітній епохи Відродження“, „Шкільна справа у ХІХ столітті“. „Буремне ХХ сторіччя“, „Освіта Києва незалежного“, „Досягнення освітян Деснянського району“, „Історія ЗШ №250“. Екскурсоводи музею є членами Малої академії наук „Дослідник“. Предметом дослідництва є теми: „Первісні суспільні відносини – джерело народної педагогіки та шкільної освіти на українських землях“, „Зародження української народної іграшки та її роль у первісному суспільстві“, „Київські гімназистки: їх побут, навчання та внутрішній світ“, „Проблеми української освіти в роки Великої Вітчизняної війни“ тощо. Матеріали кожної із них використовуються під час проведення тематичних екскурсій.

В музеї „Хата моєї бабусі" при Центрі дитячої та юнацької творчості Деснянського району зберігаються старовинні оригінальні експонати з дев'яти областей України. На базі музею працює районна школа з народознавства „Рідна земле моя", основною метою якої є вивчення народних обрядів, традицій, фольклору. Щорічно проводиться районний конкурс „Довга коса – дівоча краса".

Музей історії українського козацтва та побуту і культури українського народу (ЗШ №93) проводить дослідницьку роботу за напрямками: „Мій рідний край" – екскурсії по Києву та області, пошукова робота, зустрічі; пошук та відновлення старовинних речей побуту, вишивок, костюмів різних регіонів України; „Гей ви, хлопці, славні запорожці" – вивчення історії, побуту, звичаїв запорізьких козаків, основ їх моралі; розуміння ролі та значення козацького побратимства; ознайомлення з кодексами лицарської звитяги та лицарської честі; збирання прислів'їв, приказок, легенд; „Духовні цінності запорізьких козаків" – проведення свят „Роде наш красний", „Шануй батька свого і матір свою, щоб довгими дні твої були на землі", „Посвята у козачата", „Мамина пісня", „Рідну землю, де живем, Україною зовем"; написання дослідницьких робіт з історії, козаків тощо; „Козацькому роду нема переводу"; вивчення народної медицини та навичок застосування її на практиці; вивчення народних ігор та забав; організація оглядів військово-спортивного вишколу козаків в осередках. На базі музею проводиться методична робота: семінари для вчителів української мови та літератури, народознавства, заступників директорів з навчально-виховної роботи навчальних закладів („Система роботи по вихованню духовно багаті особистості", „Національне виховання – основа духовності народу").

Етнографічний музей „Джерело" (гімназія №237) має власні творчі групи, кожна з яких відповідає за певний напрямок. Серед них прес-центр та студія „Джерельце". Школярі проводять значну пошуково-дослідницьку роботу за різноманітною тематикою („Традиційне українське помешкання та глибинне бачення світобудови в його символіці", „Історія мого роду у роки Голодомору", „Історія мого роду в роки Великої Вітчизняної війни" тощо). Матеріали музею використовуються під час проведення уроків української мови та літератури, історії, народознавства, позакласних та масових заходів. У музеї проводяться уроки-конференції старшокласників, присвячені відомим письменникам, державним і громадським діячам; уроки „Славна Січ Запорозька", „Мир душі твоїй, Богдане"; виховні години „Домашнє виховання в українській родині", „Ой, не ріж косу" тощо.

У музеї Героя України В'ячеслава Максимовича Чорновола (ЗШ №235 ім.В.Чорновола) серед експонатів є особисті речі (пальто, вишиванка, авторучка) та побутові предмети, які належали В.Чорноволу, його твори, ксерокопії деяких документів (особовий листок з обліку кадрів, рецензія професора І.Пільгука на відповідь В.Чорновола під час екзамену з аспірантського мінімуму тощо). У 2003 році ЗШ №235 стала членом Всеукраїнської асоціації шкіл (ВАШ), що носять ім'я В.Чорновола (створена з ініціативи директорів шкіл №235 м. Києва та №46 м. Львова). Музей є

своєрідною лабораторією для юних дослідників, розвиває у школярів інтерес до пошукової, краєзнавчої діяльності.

Створення музею „Україно-В'єтнамської дружби" (ЗШ №251 ім. Хо Ши Міна) стало результатом багаторічної наполегливої роботи з товариством дружби „Україна-В'єтнам" та шефом земляцтва в'єтнамських громадян в місті Києві. Серед оригінальних експонатів фотографії, отримані з державних архівів Москви, Києва, Ханоя; грамота, якою був нагороджений радник Президента ДРВ підполковник М.В.Абрамов (підписана особисто Хо Ши Міном); особиста відзнака воїна-інтернаціоналіста підполковника А.Ф.Литовченка та грамота, підписана Президентом СРСР М.С.Горбачовим; бойові нагороди та гімнастерка майора в'єтнамської Армії Опору, бойовий прапор в'єтнамської армії; бойовий штандарт американських військ, уламок американського літака, кулькова бомба, вироби з уламків американських літаків, передані з державного історичного музею м. Ханоя. Особливе місце в експозиції музею займають твори мистецтва, зокрема: картина – дипломна робота першого випускника-в'єтнамця Київського художнього інституту Хунь Куок Чонга та книги з дарчим написом української письменниці-перекладача М.Д.Кашель, лауреата премії імені Максима Рильського, яка перша в Україні переклала твори в'єтнамських поетів та письменників.

Специфічним є музей „Історії школи та Героя Радянського Союзу Я.П.Батюка", створений при спеціальній загальноосвітній школі-інтернаті №5 для сліпих дітей. Тематично-експозиційний план музею складається з розділів: „Герой Радянського Союзу Я.П.Батюк, випускник школи"; „Київське училище для сліпих", „Історія навчального закладу з 1921 по 1997 р.", „Сучасне шкільне життя" (з 1997 року по теперішній час), „З історії тифлопедагогіки", „Луї Брайль. Шрифти по Брайлю та Гебольду". У музеї зберігаються оригінальні експонати: фотографії, особисті речі Я.Батюка (окуляри, брайлівська дошка, грифель, машинка для стрижки та ін.), його бюст і портрет, бойові нагороди та документи членів підпільної організації, партизанські реліквії, особисті речі підпільників Галі Борисової та Панаса Афоніна (соратників та однокласників Я.Батюка) тощо.

Створюючи музей-галерею сучасного українського малярства при Українському гуманітарному ліцеї Київського національного університету імені Тараса Шевченка, ініціатори прагнули віднайти і зібрати найяскравіші зразки українського професійного малярства. Адже саме мовою мистецтва передається світогляд і емоційний досвід окремих особистостей, що є виразниками свого покоління, і відвідувачі галереї навчаються сприймати і розуміти цю мову. Сьогодні галерея пишається своєю колекцією, в якій твори видатних українських митців різних генерацій: В.Задорожного. Ю.Хімича, М.Приймаченко, Т.Яблонської, О.Заливахи, І.Марчука, Ф.Гуменюка та ін. Представлені твори є знаковими не лише для експозиції, вони демонструють розвиток художніх тенденцій в українському мистецтві останнього півстоліття. Експозиція орієнтована на молодь, яка перебуває у процесі особистісного пошуку й зростання, культурного й естетичного формування. Живопис у галереї представлений згідно з традиційним жанровим розподілом: пейзаж,

натюрморт, жанрова картина. Знайомлячись із експозицією, учні мають змогу вирізнити творчу манеру кожного митця, спостерігати улюблені теми його творчості, засоби, за допомогою яких він найповніше реалізує себе. Своєрідною ретроспекцією галереї є, зокрема, полотно анонімного автора „Христос Недремне око", датоване ХІХ століттям, ескізи М.Бурачека 1910-20-х рр., графічні аркуші О.Кульчицької (30-ті роки) та Р.Сельського (60-ті роки), віддруковані з авторських дощок. Особливий світ асоціацій і рефлексій, світ протиріч і творення, вічності та сьогодення – це картини Б. Плаксія, І. Марчука, В. Франчука, О. Малиха. Вони належать до митців-шестидесятників, творчості яких властивий пошук власних коренів у глибоких пластах рідної культури. У галереї відбуваються виставки видатних митців, які експонували свої твори у найкращих галереях світу. Такі виставки це щораз унікальна нагода поспілкуватися з художниками та мистецтвознавцями. Своєрідними віхами стали виставки творів І.Марчука, О.Івахненка, Г.Севрук, Н.Ніколайчук, В.Франчука, О.Мельника, Є.Безніска, Н. Денисової, Ф.Гуменюка. Я.Мотики, Л.Воедила, М. Банник, В. Задорожнього, Л.Міненко, Ю.Химича, Ук Дара Чана, Пхеави Муні Чинди та багатьох інших видатних митців.

Прикладом найбільш цікавого досвіду є робота музеїв військово-історичного профілю: „Бойової слави 17-ї артилерійської Києво-Житомирської орденів Леніна, Червоного Прапора, Суворова II ступеня дивізії прориву резерву Верховного Головного командування" (ЗШ №17), „Бойової слави 340-ї Сумсько-Київської двічі Червонопрапорної ордена Кутузова стрілецької дивізії" (ЗШ №104), у яких учні спільно з ветеранами, вчителями, батьками постійно поповнюють експозиції, а керівники музеїв є ще й організаторами туристсько-краєзнавчої роботи, яка спрямована на активний пошук та збір експонатів під час проведення туристських походів, експедицій.

За підсумками огляду музеїв при навчальних закладах міста Києва слід відзначити пошукову та експедиційну роботу музеїв: „17-ї повітряної армії" (ЗШ №228), „Історія Великої Вітчизняної війни у фронтових долях земляків" (Центр дитячої та юнацької творчості Деснянського району), „Бойової слави 40-ї армії „Дороги, опалені війною" (ЗШ №91), „Бойової та трудової слави" (ЗШ №217), „К.К.Рокоссовського" (ЗШ №105 ім. К.Рокоссовського), „Слави та пам'яті" (ЗШ №238), бойової слави „Захисники Вітчизни" (ЗШ № 85), „136-ї Київської Червонопрапорної орденів О.Суворова та Б.Хмельницького стрілецької дивізії" (гімназія № 136) та багато інших.

При навчальних закладах виникають і активно функціонують музеї, присвячені окремим історичним подіям із життя України, окремим особистостям, новим знахідкам тощо. Наприклад: „Сім'ї та Холокосту" (гімназія-інтернат № 299), „Історії армії і флоту" (ЗШ №222), „Музей голодоморів в Україні" (ЗШ № 233), „Музей української словесності" (гімназія №191). Багато експозицій або частини експозиції музеїв присвячуються історії навчального закладу. Деякі навчальні заклади мають два і більше музеїв, а це вже – музейний комплекс: загальноосвітні навчальні заклади №3, 13, 20, 28, 104, 151, 153, 191, 223, Київська гімназія східних мов №1, школа дитячий-садок «Кияночка», Український гуманітарний лицей Національного університету ім.

Т.Шевченка, Центр дитячо-юнацької творчості Деснянського району. Завдяки методичній роботі, яку проводить Міжнародний центр дитячо-юнацького туризму (міські семінари, консультації, тематичні огляди, видання збірників на допомогу керівникам музеїв тощо), у музеях здійснюється істотне упорядкування музейних колекцій, звільнення музейних експозицій від стереотипів та політичної заангажованості. Основні зусилля музеї спрямовують на відновлення історичної пам'яті українців, їх духовності і культури, пошуковці почали збирати та зберігати предмети національної самобутності. Школярі досліджують історичні події, пов'язані з життям міста, району, мікрорайону, особливості українських традицій, обрядів, одягу, предметів побуту тощо. Предметом дослідження учнів є маловідомі або невідомі сторінки історії України, життя та діяльність конкретних особистостей (поета Платона Воронька (ЗШ №119), письменника Віктора Близнеця (ЗШ №20), поета-пісняря Дмитра Луценка (ЗШ №197), журналіста Валерія Марченка, випускника школи (ЗШ №175)). Активізація музейної діяльності сприяє духовному та культурному відродженню України.

С.П.Турченко,

методист Черкаського обласного Центру туризму, краєзнавства і екскурсій

МУЗЕЙНА СПРАВА У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЧЕРКАЩИНИ

Згідно з даними останнього огляду музеїв при навчальних закладах (2007 р.) у Черкаській області зареєстровано 16 нових та перереєстровано 139 діючих музеїв. Слід відзначити, що з 2004 року було закрито лише один музей – це Музей історії українського живопису при загальноосвітній школі I-III ступенів с. Хрущівка Золотоніського району (у зв'язку з аварією опалювальної системи, яка нанесла непоправної шкоди експонатам). Музей М.О.Максимовича та музей образотворчого мистецтва України при загальноосвітній школі I-III ступенів №6 м. Золотоноша реформувалися в один краєзнавчий музей з розширенням експозиції.

Загальна кількість музеїв – 155, з них: у загальноосвітніх школах (гімназіях, ліцеях, дитячих будинках, школах-інтернатах) – 136; у позашкільних навчально-виховних закладах – 4; у професійно-технічних училищах – 13; у вищих навчальних закладах – 2; у сільській місцевості – 102. Музеї за профілями: історичних – 96, з них: широкого історичного профілю – 34, військово-історичні – 54, історії освіти – 8; археологічний – 1, краєзнавчих – 17, природничих – 3, літературних – 12, мистецький – 1, етнографічних – 19, технічний – 1, галузевих – 5.

Серед музеїв при навчальних закладах Черкащини варто представити наступні.

Канівський район. У музеї Великої Вітчизняної війни, який діє при Григорівській ЗШ І-ІІ ст., є експозиція, що розкриває події, які відбулися на Букринському плацдармі в ті грізні роки; про воїнів, які першими переправились через Дніпро і ступили на його правий берег. Завдяки пошуковому загону, що діє при музеї, було зібрано спогади односельців про ті події, в центрі яких опинилась Григорівка. Підтримуються зв'язки з музеєм Великої Вітчизняної війни в м. Охтирка Сумської області, традиційними стали зустрічі з ветеранами 100-ї Львівської дивізії, яка визволяла село.

У краєзнавчому музеї Мартинівського НВК проводяться уроки мужності, уроки пам'яті та зустрічі з ветеранами. Нещодавно відкрилась експозиція, присвячена польському громадському діячу ХІХ століття Людвіку Варинському. Зібрано понад тисячу експонатів, серед яких багато унікальних.

Смілянський район. Етнографічний музей "Джерело" (керівник М.В.Клімашевський) при Смілянській спеціалізованій школі І-ІІІ ст. №12. Тут представлено унікальну колекцію рушників (97), зібраних з усіх куточків Черкащини. Музей має 457 оригінальних експонатів, серед яких є справжні раритети. При ньому діє студія народних промислів, де діти виготовляють писанки, предмети кухонного вжитку, вивчають різні ремесла.

Тальнівський район. Краєзнавчий музей Кобриново-Гребельської ЗШ І-ІІ ступенів може похвалитися зібраними фольклорними матеріалами: створено рукописні збірники пісень, приказок, прислів'їв, записаних від місцевих старожилів. Юними краєзнавцями зібрано 142 унікальні експонати (стародавній одяг, вироби декоративно-прикладного мистецтва, різноманітні побутові речі).

м. Черкаси. При навчальних закладах міста діє 17 музеїв, кожен з яких має цікавий досвід роботи. Пошуковці «Зразкового» музею Бойової слави при Черкаській спеціалізованій школі №27 імені М.К.Путейка презентують досвід пошукової роботи, а він дійсно унікальний – пошукова група "Пам'ять" (керівник В.А.Колодяжний) встановила долю близько дев'яти тисяч воїнів, які загинули у жорстоких боях за Дніпро та місто Черкаси. У музеї знаходиться на обліку близько 4000 експонатів основного та 500 допоміжного фонду, з яких більше 60 раритетних.

С.В.Чернецька,

керівник музею освіти та історії
ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди”

МУЗЕЙ ОСВІТИ ТА ІСТОРІЇ ДВНЗ “ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ”

«Державний вищий навчальний заклад “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди” – один з наймолодших за часом заснування педагогічних вузів України. Свою діяльність

він розпочав 23 червня 1986 року як філіал Київського державного педагогічного інституту ім. О.М.Горького», – такими словами починається екскурсія музеєм освіти та історії університету. Але й музеї, що створюються при навчальних закладах також мають свої власні біографії, свою історію. Не є винятком і наш музей, що відтворює як становлення і розвиток нашого університету, так і розвиток освіти на Переяславщині загалом, адже, за твердженням дослідників Переяславського краю, наша земля з давніх часів славилась любов'ю до просвіти. Літописи згадують про заснування Переяславським єпископом Єфремом перших шкіл у часи Всеволода Ярославича та Володимира Мономаха.

Давно вже немає Вознесенського монастиря, де 4 березня 1702 року за клопотанням гетьмана Мазепи було започатковано школу грамоти при єпископській кафедрі, яка згодом зусиллями єпископа Переяславського Арсенія Берла у 1738 року була реорганізована в колегіум, що підготував плеяду видатних людей України. Певно тут присутня якась особлива сила і благодать, бо вже 300 років поспіль звідси розсіваються зерна мудрості та просвіти.

1996 рік. Переяслав-Хмельницький державний педагогічний інститут ім. Г.С.Сковороди готується до свого першого ювілею. Було підготовлено та проведено ряд святкових заходів. З цього приводу вирішено оформити експозицію музею, яка розповідала б про заклад, передумови його створення, педагогічний колектив, який працював у ньому, здобутки вузу за перші десять років, адже не випадково голова Британського національного комітету по вивченню стану справ у сфері вищої освіти Рон Диринг порівнює такі музеї з “вітриною університету, джерелом престижу і гордості, який сприяє підвищенню якості життя всередині університету”.

Для експозиції музею було виділено одну з аудиторій центрального корпусу. Першими експонатами музею, які, до речі, розміщувались на полицях звичайних книжкових шаф, були ксерокопії архівних документів, подарунки гостей вузу, наукові збірники, підготовлені за матеріалами щорічних Сковородинівських та Шевченківських читань, наукові праці та підручники, розроблені викладачами вузу, фотографії.

За браком навчальних аудиторій (у 1996 році інститут ще знаходився у стадії розбудови) приміщення музею використовувалося для проведення лекційних занять. Дуже приємно та цікаво слухати розповіді перших випускників вузу, які, приїжджаючи чи то на зустріч випускників, чи то привівши своїх діток вступати до нашого університету, згадують, як проходило їхнє студентське життя і про лекції в стінах музею.

Згодом, коли наш заклад готувався святкувати свою 15-ту річницю, та до важливої віхи в житті закладу – присвоєння йому статусу університету – керівництвом вузу було прийнято рішення провести реекспозицію музею та виділити для нього окреме приміщення. Головною ідеєю оновленої експозиції було показ цілісної картини розвитку закладу та розвитку освіти на Переяславщині.

Особлива роль у підготовці нової експозиції та розбудові музею належить ректору університету, доктору історичних наук, професору, члену-

кореспонденту АПН України, заслуженому працівнику освіти Віктору Петровичу Коцуру.

У грудні 2005 музей прийняв перших своїх відвідувачів. Експозиція музею розміщується в одному залі й складається з 3 тематичних розділів, експонати яких в хронологічному порядку відтворюють становлення, розвиток університету та історію освіти на Переяславщині в цілому. Розділи експозиції: «Освіта Переяславщини: від колегіуму до університету», «Педагогічна освіта Переяславщини», «ВНЗ “Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди”: історія та сучасність».

Окрасою музейного надбання є краєзнавча колекція скульптурних погрудь діячів української освіти та культури, виконаних членом спілки художників України, директором Переяслав-Хмельницької дитячої художньої школи Степаном Юхимовичем Куцим. Роботи даної колекції прикрашають хол центрального корпусу університету, іменні аудиторії, бібліотечні та конференцзали.

Основною метою діяльності музею є залучення студентів до вивчення та збереження історико-культурної спадщини Переяславського краю, формування творчості майбутніх педагогів та сприяння відродження національної системи освіти як найважливішої ланки виховання свідомих громадян Української держави.

Головними завданнями музею є сприяння удосконаленню навчально-виховного процесу університету: розширенню і поглибленню загальноосвітньої та професійної підготовки майбутніх педагогів засобами позанавчальної роботи; розвиток творчих інтересів студентів до пошукової, краєзнавчої, науково-дослідницької, художньо-естетичної діяльності, формування у студентської молоді розуміння нерозривного взаємозв'язку минулого, сучасного і майбутнього України; участь у формуванні, збереженні й раціональному використанні Музейного фонду України; вивчення, охорона і пропаганда пам'яток історії, культури і природи рідного краю; проведення культурно-освітньої роботи серед студентської молоді та інших верств населення.

Роботою музею керує рада музею у складі 10 осіб (голова – ректор університету, професор В.Коцур, керівник музею – спеціаліст з музейної справи С.Чернецька). Робота ради музею спрямована на те, щоб музей був не просто місцем зібраних експонатів, а діяв як живий організм, що емоційно впливає на студентів, вчить їх гордості і поваги до обраної спеціальності. Для цього в музеї, окрім традиційних оглядових і тематичних екскурсій, проводиться лекція для першокурсників “Вступ до фаху”. Лекторська група, яка працює в музеї, підготувала низку лекцій для студентів різних курсів. До уваги студентів 1 курсу запропонована лекція “Освіта Переяславщини з найдавніших часів до сьогодення”, студентам 2 курсу – “Григорій Сковорода: ідейна спадщина і сучасність”, студенти 3 та 4 курсу мають нагоду прослухати лекції “Професійно-педагогічна освіта Переяславщини: історія та сучасність» і “Яскраві постаті Переяславської освіти XVIII - початку XX ст.”.

Готуючись до святкування 60-ї річниці Великої Перемоги, радою музею разом з відділом гуманітарних та міжнародних зв'язків було підготовлено виставку “Не думай, що війна була давно, забудеш – стане знову на порозі”, експозиція якої складалася із 3 частин: “Ветерани Великої Вітчизняної війни – працівники нашого вузу”, “У граніті, у бронзі, у серцях” (світлини пам'ятників, що розташовані на Переяславщині), “Вони не звершили героїчних подвигів. Вони виконували свій обов'язок” (людські долі у вирі війни). Виставка розташовувалась у читальному залі бібліотеки університету, і це дало нагоду більшій кількості відвідувачів познайомитися з представленими матеріалами.

До трагічної дати 22 червня в залі музею працювала виставка “Wen beweint die Glocke? – За ким тужить дзвін?” Її мали можливість оглянути не тільки студенти, викладачі та співробітники нашого закладу, але й гість із Німеччини – Карл-Хайнц Ульріх.

До днів визволення Києва 2-5 листопада 2005 року експонувалася двомовна німецько-українська виставка “Zwangsarbeit – Примусова праця”, підготовлена волонтерами молодіжної міжнародної організації “ASF – Акція спокути-служба миру” в Україні.

В університетській газеті “Педагогічні обрії” радою музею започаткована рубрика “Пам'яті Великої Перемоги”, де публікувалися матеріали, присвячені подіям Другої світової війни, у тому числі й із виставок, підготовлених і проведених музеєм.

Разом із навчально-науковим центром усної історії університету підготовлено історико-краєзнавчий альманах “Народжені для випробувань”, презентація якого відбулася у травні 2006 року.

У липні 2005 року на базі університету діяв міжнародний молодіжний волонтерський історико-краєзнавчий табір “Запиши та запам'ятай”, організаторами якого виступили рада музею університету, студентська соціальна служба та міжнародна організація ASF. Його результати у вигляді польового щоденника надруковані у збірнику з однойменною назвою.

Вересень 2006 року був ювілейним для університету: викладачі, студенти та співробітники готувалися зустрічати своє двадцятье 1 вересня. З цього приводу підготовлено виставку “У покликання стажу не буває”, що була присвячена першим викладачам вузу, людям, які віддали праці на педагогічній ниві від 30 до 50 років. Сьогодні її матеріали зберігаються в архіві музею, і ми сподіваємося, що вони стануть основою нової експозиційної зали.

10 травня 2007 р. рада музею університету підготувала та провела науково-практичний семінар “Музеї при закладах освіти Переяславщини: досвід, проблеми, перспективи”, що був присвячений 1100-річчю першої літописної згадки про місто Переяслав-Хмельницький та 75-річчю Київської області. Його метою була актуалізація проблеми створення музеїв при закладах освіти та залучення учнів до краєзнавчої роботи. У семінарі взяли участь методисти міського та районного відділів освіти разом із керуючими шкільними музеями міста Переяслава-Хмельницького і району, студенти університету. Для учасників семінару завідувач навчально-методичного кабінету українознавства та краєзнавства Кіровоградського обласного інституту післядипломної

педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського Лариса Гайда презентувала свій посібник “Музеєзнавство в закладах освіти” та розроблений нею спецкурс “Юні музеєзнавці”.

У відповідності до плану роботи музею експонує всі дарунки та нові надходження на тимчасових виставках (у залі бібліотеки). Потім вони займають свої місця або у постійній експозиції, або у фондах музею. Джерельна база музею використовується як студентами вузу, так і учнями шкіл міста та району для написання рефератів, МАНівських та дипломних робіт. Викладачі університету користуються матеріалами музею для написання історії вузу. Місцева телерадіокомпанія “Альта” та телекомпанії Києва використовують наші документальні матеріали для передач з історії університету, міста Переяслава-Хмельницького та Переяславського краю.

Музей є осередком виховної роботи як серед студентства університету, так і серед учнівської молоді. Ведеться значна профорієнтаційна робота. Під час проведення “Днів відкритих дверей” відвідувачі – учні сіл і селищ не тільки Київської області, а й багатьох інших областей – знайомляться з університетом, відвідують музей.

Підбиваючи підсумок, можна сказати, що “Музей освіти та історії ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди” є центром виховної роботи. Музейна діяльність, безумовно, сприяє урізноманітненню і розвиткові культурно-освітнього простору університету. Музей використовується для різних видів навчальної, наукової та виховної роботи в університеті. Слід наголосити, що музей постійно оновлює свої види роботи та склад активу, тому багато студентів університету набувають в ньому досвід спілкування, навички роботи з історичними документами.

Т.В.Юрченко,
керівник музею, викладач історії
Переяслав-Хмельницького професійно-
технічного училища №22

МУЗЕЙ “НАВІКИ РАЗОМ” ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОГО УЧИЛИЩА №22

Музей “Навіки разом” урочисто відкритий 18 січня 1979 року. Ця подія була приурочена 325-річчю Переяславської Ради. Музей створювався за ініціативи директора М.П.Саустенка та педагогічного колективу професійно-технічного училища №22. Помітний внесок у цю справу зробили майстри виробничого навчання та викладачі училища М.Д.Набок, А.С.Гайдучик, А.Я.Довгий, В.І.Олефіренко, А.Р.Бідний.

Переяславська Рада (угода) 8 січня 1654 р. є неординарним та суперечливим явищем в українській історії. Події визвольної боротьби і діяльність Богдана Хмельницького знайшли своє відображення у великій кількості документів, літописах, хроніках, численних історичних працях.

Кожне покоління українського народу по-різному оцінює наслідки Переяславської Ради. Одні називають її помилкою століття, інші, навпаки, цілком реально осмисленим політичним кроком. У більшості своїй ці оцінки породжені державними та політичними реаліями, що склались у той чи інший період історії України. Створюючи наш музей, ми намагались, щоб кожен, хто його відвідує, зробив для себе власні висновки про Переяславську Раду, визвольну боротьбу і про постать Богдана Хмельницького в історії України.

Експозиції музею розміщено у трьох залах загальною площею 160 м² і складаються з **5 розділів**.

Перший – “Національно-визвольна війна українського народу XVII ст. і Переяславська Рада.” Він розповідає про національно-визвольну боротьбу українського народу під керівництвом Богдана Хмельницького проти польсько-шляхетського панування, про Переяславську козацьку раду. Тут представлені зразки козацького одягу та зброї, діорама “Запорозька Січ XVII ст.,” карта “Визвольна війна українського народу 1648 – 1654 рр.” і схеми окремих битв, портрет Богдана Хмельницького, макети гетьманської шаблі і булави, картина “Навіки разом”, копія рішення Земського собору про приєднання України до Росії, скульптура “Перед боєм”, макет сучасної площі Богдана Хмельницького та інше.

Другий – «Переяславщина в роки революції 1917 р. – 1920 р.» та період режиму особистої влади Сталіна. Цей розділ присвячений революційним подіям на Переяславщині та першим п'ятирічкам. Тут експонуються копії документів періоду революції та громадянської війни, сільськогосподарські знаряддя праці першої третини XX ст., макети першого трактора, селянської та колгоспної хати першої третини XX ст.

Третій – “Переяславщина в роки Великої Вітчизняної війни”. Матеріали цього розділу відображають в основному події 1943 року по форсуванню Дніпра в районі Переяслава, боротьбу 3-ої танкової армії. Тут зберігаються особисті речі та фотографії учасників боїв, спогади ветеранів війни.

Четвертий – “Історія Переяслав-Хмельницького ПТУ №22”. Тут зібрано численні матеріали з історії училища, відомості про його працівників та випускників, архівні документи, фотографії. Особисті речі тих, хто навчався і працював (чи працює) в училищі. Зберігаються всі номери училищної газети “Ровесник”. Випускає її училищний прес-центр, який очолюють І.В.Слюсар і О.М.Палатна. Виходить “Ровесник” з 1992 р. з періодичністю 1 – 2 рази на місяць. У ньому об’єктивно і тактовно висвітлюються різноманітні цікаві події не тільки з життя училища, а й міста, району.

П'ятий – “Незалежна Україна”. Він розповідає про кращих працівників сільського господарства Переяславщини. Тут містяться основні відомості про сучасне місто і район, зберігаються видання періодичної преси, в яких надруковані статті про наше училище. Цей куточок так і називається “Про нас пишуть”. У цьому розділі також представлені дипломи музею, нагороди училища та театрального гуртка “Кредо”.

Діяльністю музею керує рада музею у складі 7 осіб. До неї входять вчителі та учні нашого училища. Від початку заснування і до сьогоднішнього дня в музеї ведеться цілеспрямована систематична, творча, пошуково-дослідницька робота учнівського та педагогічного колективів. Так, протягом багатьох років рада займалась збиранням інформації про 3-ю танкову армію, яка брала участь у військових діях під час форсування Дніпра та визволення Переяслава. Експозиція музею систематично поповнюється новими матеріалами за рахунок краєзнавчих екскурсій, подарунків від ветеранів та їх рідних, розшуку матеріалів, запису свідчень тощо.

У музеї проводиться просвітницька робота, оглядові та тематичні заняття, які організовуються членами ради музею, викладачами із залученням учнів, ветеранів Великої Вітчизняної війни, ветеранів праці та їх рідних. За роки існування музею його відвідали 23456 чоловік. З них майже половина – учні нашого училища, а також працівники освіти, 12 іноземних делегацій (делегатія експертної комісії, в складі якої представники з Італії та Голландії; делегація Міністерства освіти Соціалістичної Республіки В'єтнам; друзі з університету Північної Кароліни (США), групи учнів із Саксонії (Німеччина).

У музеї працює клуб цікавих зустрічей, у якому влаштовуються зустрічі з видатними людьми нашого міста. Зокрема відбулися зустрічі з директором Переяслав-Хмельницького історико-культурного заповідника М.І.Сікорським, директором музичної школи, заслуженим діячем культури, лауреатом конкурсу “Граї баян” В.Ф.Проказовим, заслуженим юристом України Г.Р.Сокуром, почесним громадянином міста М.Г.Литвиненком. Організуються в музеї краєзнавчі заходи: “Моє рідне село” (Л.О.Йосипенко), “В назвах вулиць голос історії” (О.М.Палатна); тематичні заходи: “Голгофа голодної смерті” (О.М.Палатна), “Переяславська Рада в контексті сучасних подій” (Т.В.Юрченко); зустрічі з очевидцями та учасниками певних історичних подій: в’язнем концтабору М.С.Борко, жителькою м. Переяслава-Хмельницького Г.Д.Палатною, яка пережила голод 1932 – 1933 років.

Матеріали музею широко використовуються в навчально-виховному процесі. Вчителі історії часто практикують проведення уроків у музеї. Кожен з яких – це урок щирості, мудрості, історичної пам’яті. Роботою в музеї ми намагаємося залучити молоде покоління до вивчення та збереження історичної спадщини свого народу, прагнемо сприяти відродженню та розбудові національної системи освіти як найважливішої ланки виховання свідомих громадян Української держави.

II. МУЗЕЙНА ПАЛІТРА КІРОВОГРАДЩИНИ

Т.С.Бойко,
керівник музею загальноосвітньої школи
I-III ступенів №7 ім. О.С.Пушкіна
Кіровоградської міської ради

МУЗЕЙ ІСТОРІЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ I-III СТУПЕНІВ №7 ІМЕНІ О.ПУШКІНА

5 червня 1999 року на честь відзначення 200-річчя від дня народження О.С.Пушкіна та 100-річчя з дня зведення школи було відкрито музей. Приміщення школи – двоповерхова цегляна споруда, фасад і зовнішні стіни якої виконані в архітектурному стилі кінця XIX початку XX століття. Будинок споруджувався за проектом міського архітектора Олександра Львовича Лішневського. Класні кімнати світлі, просторі, з високими стелями, широкі, довгі коридори на першому і другому поверхах. Школа носить ім'я Олександра Сергійовича Пушкіна і називається Пушкінською тому, що будувалась на честь 100-річчя з дня народження видатного російського поета, яке святкувалося всією прогресивною громадськістю 26 травня 1899 року.

Ідея створення "Музею історії Кіровоградської ЗШ №7" належить директору школи Віктору Миколайовичу Орлу та заступнику директора з навчально – виховної роботи Тетяні Петрівні Білозерцевій. Ініціаторами створення музею були заступник директора школи з виховної роботи та вчитель історії Бойко Тетяна Степанівна, вчитель зарубіжної літератури Каленюк Любов Олександрівна, педагог-організатор Дзензура Олена Володимирівна, бібліотекар Радянська Анжела Петрівна, психолог школи Рубан Вікторія Євгеніївна, вчитель музики і співу Опаленко Юлія Андріївна. Вони ж разом з учнями старших класів працювали в Державному архіві Кіровоградської області, щоб вивчити історію школи на основі архівних документів за сто років її існування.

Оформив стенди "Музею історії Кіровоградської ЗШ №7" художник Непотенко Олег Олексійович, мама якого – Любов Олексіївна Можировська – випускниця нашої школи. Багато слів вдячності від адміністрації, вчителів та учнів школи заслужив Олег Олексійович, бо оформляючи стенди шкільного музею, вклав у них майстерність художника, тепло свого серця, доброту своєї душі. Створенням "Музею історії Кіровоградської ЗШ №7" адміністрація, вчительський та учнівський колективи завдячують учням і випускникам нашої

школи різних років навчання. Саме вони зібрали і люб'язно подарували шкільному музею найцінніші матеріали, фотографії, віньєтки, альбоми, книги, папки.

Неоцінимий вклад в створення "Музею історії Кіровоградської ЗШ №7" внесла наша колега, ветеран педагогічної праці, колишня вчителька англійської мови – Сафатіна Олена Єремівна, яка зараз знаходиться на заслуженому відпочинку. Вона зібрала, оформила своїми руками і подарувала музею велику кількість альбомів, папок, фотографій, цінних речей та книг. Особливий внесок у створення музею зробила колишня випускниця нашої школи Ляуш Надія Георгіївна. Саме вона зібрала і подарувала шкільному музею цінні експонати і багато цікавого матеріалу, тому що три покоління її родини (вона сама, її мама, Приліпченко Тамара Михайлівна (1919 – 2000), дві її бабусі, Проніна Єлизавета Микитівна (1897 – 1975) та Кумпанієць Феодора Данилівна) навчалися і виховувалися в нашій школі від дня її заснування. Четверте покоління її родини, донька Ляуш Світлана учениця 11-Б класу, закінчила нашу школу у 2005 році.

В Державному архіві Кіровоградської області зберігаються 50 папок з історії Кіровоградської ЗШ №7 ім. О.С.Пушкіна. Вчителі разом з учнями старших класів ознайомились і опрацювали весь матеріал, що знаходиться в цих папках. Таким чином основою музею є архівні документи, зміст яких висвітлюється на стендах. Керує роботою "Музею історії Кіровоградської ЗШ №7" вчитель історії Т.С.Бойко, яка працює в цій школі з 1977 року. У "Музеї історії Кіровоградської ЗОШ №7" є дванадцять стендів, що розповідають про школу, та зібраний цікавий матеріал з її історії та традицій. В книзі обліку фондів музею знаходяться на обліку 279 найрізноманітніших експонатів: архівні документи, фотографії, віньєтки, папки, альбоми, книги, цінні речі, листи, газети, журнали. На центральній стіні музею висить картина "Портрет О.С.Пушкіна " з гравірувальним написом "На честь відкриття музею та 200-річчя від дня народження О.С.Пушкіна загальноосвітній школі №7 від міського комітету профспілки працівників освіти міста Кіровограда 05.06.1999 року". Поряд з картиною великими літерами написані слова поета "Гордиться славою своих предков не только можно, но и должно; не уважать оной есть постыдное малодушие".

Матеріали музею широко використовуються на уроках та у системі позакласної роботи школи. Громадянська освіта своєю кінцевою метою має завдання виховувати у підростаючого покоління почуття патріотизму, гордості і любові до своєї Батьківщини, до свого народу, до свого рідного краю. Тому намагаюся якомога частіше використовувати на уроках історії України, всесвітньої історії пошуково-краєзнавчий матеріал рідного краю, міста Кіровограда, рідної школи, який зберігається в "Музеї історії Кіровоградської загальноосвітньої школи №7 ім. О.С.Пушкіна". Так, зокрема, на уроці історії України в дев'ятих класах, вивчаючи тему уроку "Наддніпрянська Україна в системі міжнародних відносин у першій половині XIX ст.", де мова йде про Вітчизняну війну 1812 року, я епізодично використовую матеріал з історії рідного краю. Коротко познайомила учнів з життям та діяльністю героя

Вітчизняної війни 1812 року, учасника Бородинської битви генерала від кавалерії Георгія Арсенійовича Емануеля (1775-1837), який проживав у м. Єлисаветграді в 1832-1837 роках. Г.А.Емануелю належала земля, що починалася від колишнього Пушкінського народного училища до сучасного села Мар'івка Компаніївського району. В районі Масляниківки Георгій Арсенійович збудував гарний особняк, в якому проживав зі своєю родиною. За його наказом в кінці великого саду була збудована церква-усипальниця. Нині по провулку Санаторному на місці колишньої усипальниці родини Емануелей стоїть гранітний пам'ятник. Учні нашої школи організовують суботники по прибиранню прилеглої до пам'ятника території.

В 10-му класі, вивчаючи історію України періоду Першої світової війни, при розгляді теми уроку "Українські землі в 1914-1917 рр." я використала місцевий матеріал. У 1913-1915 роках в Пушкінському народному училищі (так називалась наша школа) вчителем математики працювала правнучка Г.А.Емануеля – Катерина Дмитрівна Емануель. В роки Першої світової війни (а це сталося в грудні 1915 року) Катерина Дмитрівна Емануель, демонструючи свій патріотизм, умовила керівництво міської управи дозволити їй піти добровольцем на фронт у діючу армію. Прохання її було задоволене, до того ж було гарантовано її робоче місце по закінченню війни.

Вивчаючи історію України періоду громадянської війни при розгляді теми уроку "Розгром військ Врангеля і махновців", я повідомила учням про те, що історія нашої школи тісно пов'язана з життям та діяльністю видатного українського поета Володимира Миколайовича Сосюри. В роки громадянської війни з листопада 1920 р. по січень 1921 р. на курсах політпрацівників Червоної Армії, що знаходилися в стінах нашого закладу, навчався великий український поет Володимир Сосюра. Підкреслюю, що саме в Єлисаветграді з'явилися його перші вірші, серед них "Пролетарий", "За солнцем" та ін., а згодом він написав відому "Третю роту". В.М.Сосюра розповів про те, як в роки громадянської війни перебував у Єлисаветграді, де боровся з бандами григорівців та махновців.

При вивченні теми "Перехід до нової економічної політики", розглядаючи питання "Голод 1921-1923 рр. в Україні", повідомила учням про те, що Єлисаветград був епіцентром голоду на Україні. В 1921-1923 роках через посуху і неврожай страшний голод охопив Україну. Одним з перших, хто протягнув руку допомоги голодуючим регіонам колишньої царської Росії, був фонд Нансена, створений знаменитим норвезьким полярним дослідником Фрїтьофом Нансеном (1861-1930). В 1921 році, коли з'явилися повідомлення про початок в Росії голоду, Фрїтьоф Нансен зв'язується з міжнародною організацією Червоного Хреста, а також домовляється про зустріч з тодішнім наркомом закордонних справ Георгієм Чичеріним. Підписаний договір "Чичерін-Нансен" поклав початок збільшенню допомоги голодуючим регіонам. Гроші та медикаменти почали надходити із США, Чехословаччини, Норвегії та інших країн світу. Місії Нансена були відкриті в Одесі, Харкові, Єлисаветграді, Олександрії, Знам'янці, Новомиргороді, Бобринці. З другої половини 1922 року допомогу голодуючим України (в обмежених розмірах, бо лівова частина її

йшла в Росію) почала надавати міжнародна організація – Американська адміністрація допомоги (АРА). Уповноваженим "Місії Нансена" в Єлисаветграді був лікар Савіцький. В місті було відкрито п'ять їдалень АРА (в тому числі на заводі Ельворті та в Пушкінському училищі). В пересувних їдальнях годували дітей, студентів та інвалідів. З 1921 по 1923 рік допомогою в Єлисаветграді було охоплено 10 тисяч чоловік. Про те, якою була реальна ситуація в місті, свідчить звіт лікаря Савіцького, відправлений в Москву і датований 15 грудня 1922 року: "В ноябре зарегистрировано голодающих в Елисаветграде и уезде 50 тысяч человек, которые не пользуются никакой помощью. Указанная цифра голодающих появилась уже теперь, а между тем до нового урожая остается почти 7 месяцев. Хлеба же урожая, по моим данным, может остаться в уезде лишь до декабря месяца, тогда как число голодающих прогрессивно растет». На початку 1922 року за розпорядженням Нансена в районах, охоплених голодом, побував норвезький дипломат Квілінг. Разом з представниками Червоного Хреста він познайомився з ситуацією і склав свій власний звіт. Опублікований в європейській пресі він вразив весь цивілізований світ. На одній із фотографій Квілінг разом із співробітниками Червоного Хреста стоїть біля гори людських трупів, половина з яких – дитячі. Без допомоги міжнародних благодійних організацій трагічна у всіх відношеннях ситуація могла перерости у справжню катастрофу. За даними американського філіалу фонду Нансена, дякуючи його діяльності врятовано близько 6 мільйонів дітей і 800 тисяч дорослих.

В 11 класі при вивченні теми "Україна на завершальному етапі війни 1944 – 1945 рр." зупинилась на питанні визволення міста Кіровограда від ворога 8 січня 1944 року, розповіла учням про те, що пошукова група учнів середніх класів збрала матеріал про 1694-й зенітний артилерійський Кіровоградський орден Червоної Зірки полк 18-го танкового Знаменсько-Будапештського Червонопрапорного орденів Суворова і Кутузова корпусу (5-а Гвардійська Танкова Армія), який звільняв м.Кіровоград від німецько-фашистських загарбників. Цей матеріал зберігається в "Музеї історії школи". За мужність і відвагу у боротьбі з окупантами 83578 фронтовиків Кіровоградщини удостоєні високих урядових нагород. 136 воїнам уродженцям Кіровоградської області – присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Серед них колишні учні нашої школи: Фісанович Ізраїль Ілліч, Колісниченко Василь Єфремович, Куроп'ятников Григорій Олександрович. Коротко знайомлю учнів з їх біографією та подвигами. Розповідаю, як учні нашої школи підтримують зв'язки з ветераном Великої Вітчизняної війни, дружиною Героя Радянського Союзу Куроп'ятникова – Куроп'ятниковою Ганною Олексіївною.

О.В.Вдовиченко,

керівник історичного музею Хашуватської
загальноосвітньої школи І-ІІІ ст.
Гайворонського району

ПРО СТВОРЕННЯ РОДИННОГО МУЗЕЮ

Кожне нове покоління шукає в минулому відповіді на свої запитання. І допомогти знайти їх повинні ми з вами – педагоги, краєзнавці. Ми говоримо про формування всебічно розвиненої особистості, патріотично налаштованого творця майбутнього, а як саме досягти цієї мети, як виховати такого учня в сучасній школі? Так, саме за допомогою вивчення історії свого краю, держави, знання культури, збереження природи, шанування людей, мови, традицій.

В.О.Сухомлинський писав: *„Я прагнув, щоб в усі роки дитинства навколишній світ, природа постійно жили свідомість учнів яскравими образами, картинами, сприйняттями та уявленнями, щоб закони мислення діти усвідомлювали як струнку будову”*.

Надзвичайно велике значення у розв’язанні освітньо-виховних завдань школи мають музеї, які працюють при багатьох навчальних закладах. Наш музей став центром патріотичного виховання не лише учнів школи, але й всієї громади села. Цікавість людей до експозицій музею зростає з кожним днем. Все частіше замовляють екскурсії персональні та родинні. І це надзвичайно радує. Адже, як писав А.С.Макаренко: *„Виховує все: люди, речі, явища, але насамперед і найбільше – люди. З них на першому місці – батьки і педагоги”*.

Потрібно якомога більше залучати батьків до навчально-виховного процесу. На одному з родинних свят в класі розповіла про важливість вивчення і дослідження свого роду і запропонувала батькам допомогти дітям скласти родинне дерево. Звичайно, не всі долучилися до роботи, але більшість дослідила три – чотири покоління своєї родини. Так, мама мого учня Дмитра Білоуса – Людмила Петрівна, разом із синами дослідила 7 поколінь. Мало того, вона зацікавлено почала пошук родинних реліквій, фото, листів, одягу, якихось інших речей. І ось що вийшло. Вона створила цілий музей своєї родини. А взагалі перший в моєму житті родинний музей я побачила у 2004 році в Києві у моєї подруги Нінелі Смульської. Вона обладнала другий поверх свого дачного будинку під музей, який присвятила своєму чоловіку Валерію Миколайовичу. Експонати цього музею висвітлюють військовий шлях полковника авіації у відставці, героя афганської війни. Нінель не зупиняється на досягнутому, вона розширює тематику свого музею, збираючи матеріали про всю свою родину. Багато нових цікавих фактів відкривається перед дослідницею, коли їй приходять відповіді на архівні запити. Такий музей є прикладом для наслідування, еталоном жіночої любові та поваги до свого чоловіка, шани до своєї родини.

На мою думку, ми повинні активно залучати учнів та їх сім’ї до створення родинних музеїв. Адже така робота є надзвичайно цінною як в науково-практичному напрямку, так і в національно-патріотичному. Я твердо

переконана: якщо в кожному населеному пункті буде створений хоча б один родинний музей – за ним потягнуться інші, спрацює чисто людський сентимент: „Хіба моя родина гірша і не заслуговує на повагу?”

І саме тоді ми зможемо повірити в те, що патріотичне виховання молодого покоління в нашій державі стає реальністю. Я можу пишатися тим, що сім'ї моїх четвертокласників активно включилися в дослідження свого родоводу і працюють, накопичують матеріали для створення родинних музеїв.

Хочеться відзначити, що кожна сім'я підходить творчо до виконання такого унікального завдання. Жоден стиль із 12-ти родовідних дерев, які кожна сім'я моїх вихованців захищала на виховному заході, не повторюється. Вони є унікальними.

Коли колеги побачили, які гарні дослідження зробили сім'ї Олександри Білоус, Дениса Згінніка, Світлани Ленецької, Юлії Кривди, Світлани Поліщук, Івана Кеніза, Андрія Просянкіна, то й самі загорілися пошуками свого коріння.

М.І.Вітко,

учитель НВК «Загальноосвітня школа
І-ІІІ ст. – дошкільний навчальний заклад»
№1 Помічнлянської міської ради

ІСТОРІЯ ДІЯЛЬНОСТІ МУЗЕЮ ПОМІЧНЯНСЬКОГО НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО КОМПЛЕКСУ №1

*Присвячується моєму Вчителеві і щирому
другові Лисенко Ганні Трохимівні*

Про нашу школу розповідати можна дуже довго. Тому що історія нашого навчального закладу сягає майже 95 років. Хоча місцеві краєзнавці, зокрема І.А.Гуца, вважає, що цей вік дещо зменшений. Але 1997 року вчитель історії України Г.Т.Лисенко в обласному архіві знайшла документ, який засвідчив, що у 1913 році на станції Помічна було відкрито трикласну школу.

У 1998 році під керівництвом Ганни Трохимівни учні 10 класу, члени клубу „Мрія”, Авдієнко Марина та Кальченко Ганна написали історію школи. У 2002 році з нагоди її 90-річчя було вирішено оформити виставку, присвячену історії навчального закладу. До роботи над її створенням було залучено членів клубу „Мрія” і вчителів С.А.Олександрович та М.І.Вітко. Матеріалів, що збереглися в шкільному архіві, виявилось недостатньо. Фотографії, документи, класні журнали були тільки повоєнної пори. На основі історії школи написано декілька нарисів, опублікованих у районній газеті „Сільське життя” та обласній „Народне слово”, озвучені по міському радіо. Організатори попросили допомоги у зборі інформації жителів міста та колишніх учнів школи. Члени клубу „Мрія” Кабрера Юлія, Григор'єв Валерій, Амосов Олег, Малаховська Наталія та Марченко Вікторія розробили анкету для проведення інтерв'ю і доручили старшокласникам розповсюдити її серед випускників школи, які

проживають у місті, а також розіслати відомим випускникам в інші міста нашої держави та країни ближнього зарубіжжя. Анкетування, радіопередачі, публікації в газетах дозволили зібрати цікавий матеріал, привернути увагу жителів міста до цієї проблеми. Мешканці Помічної самі приходили до школи, щоб повідомити цікаві дані про себе, своїх рідних чи знайомих, передати фотографії, шкільні зошити, документи. Так, випускник 1940 року Силаков Борис Миколайович крім цікавих відомостей про свою участь у Великій Вітчизняній війні, подарував двотомник „Історія комсомольської організації м. Помічної” В.С.Берновека, теж випускника нашої школи. Його однокласник Пархоменко Петро Антонович передав на виставку написану ним історію роду Пархоменків, які були одними із перших поселенців у цих краях. Він розповів про чотири покоління своєї родини, яким дала путівку в життя наша школа. Шкільний стаж великого роду Пархоменків налічує більше як 250 років.

Місцевий краєзнавець, колишній учитель історії Гуца Іван Андрійович надав школі дуже цінну для нас фотографію із зображенням заїжджого двору поміщика Степанова, де з 1918 року почала працювати наша школа. Також він подарував книгу спогадів випускниці 1950 року, а нині завідуючої кафедрою електроніки одного з московських вузів, Красножон Маргарити „Помічнянська дівчинка”. Це хвилююча розповідь про школу, однокласників, учителів кінця 40-х років.

Родина Модзіовських передала щоденники Модзіовського Івана Леонтійовича, випускника 1940 року. Записи в цих щоденниках Іван почав вести ще в сьомому класі, а останні з них, датовані січнем 1941 року, коли він навчався у московському інституті інженерів залізничного транспорту. По закінченні першого курсу Модзіовський пішов на фронт. Оборона Москви, Сталінграда, Курська битва, Міус-фронт – етапи його бойового шляху. Загинув 27 липня 1943 року в районі Міус-фронту. У щоденниках, написаних спочатку дитячим, а потім вже більш упевненим почерком змальовані події нашої школи і міста, майже дорослий аналіз подій в країні і світі, а також вірші.

Сторож школи Ласкавий Сергій Іванович приніс документи зі свого сімейного архіву Вовченків-Ласкавих про помічнянське підпілля. В будинку бабусі Сергія Івановича був штаб підпільної групи, куди входили три її сини. Один із них – Вовченко Володимир Кирилович був організатором підпільної групи, сюди ж входила і його наречена Женя Хижняк, сестра Тамара та її майбутній чоловік Ласкавий Іван, якого фашисти засудили до страти, але 28 листопада 1943 року йому вдалося втекти.

Міський голова С.І.Хрущ подарував книгу К.Береста „Люди виходять в ніч”, присвячену боротьбі Помічнянського підпілля 1941-1944 рр. Згодом ми отримали бандероль із Саратова від генерал-полковника медичної служби, академіка Академії військової медицини Російської Федерації Маслова Веніаміна Гнатовича. Про наш намір створити експозицію про випускників школи він дізнався із листа своїх родичів-помічнянців. У подарунок В.Г.Маслов надіслав свої книги.

20 вересня 2002 року на зустрічі, приуроченій Дню партизанської слави, передав у дар своїй школі книгу „Миттєвості мого життя” випускник школи,

легендарний „майор Вихор”, Герой України Березняк Євген Степанович. А згодом передав нам ксерокопію Грамоти про присвоєння звання „Герой України” та підбірку газетних публікацій.

Справжньою сенсацією став приїзд до школи її випускника 1967 року, редактора журналу „Кур’єр Кривбасу”, лауреата багатьох літературних премій Гусейнова Григорія Джамаловича. Він подарував свої книги.

Г.Т.Лисенко провела конкурс учнівських робіт „Розповіла шкільна фотографія”. Марченко Вікторія стала переможцем конкурсу з роботою „Нею може пишатися школа” про Заслуженого лікаря СРСР, випускницю нашої школи Гаєвську Людмилу Тимофіївну.

Таким чином, зібрані членами клубу „Мрія” та вчителями Г.Т.Лисенко, С.А.Олександрович та М.І.Вітко матеріали лягли в основу виставки, яка була представлена 1 лютого 2003 року (день святкування 90-річчя школи). Свято відбулося в приміщенні міського Будинку культури. Виставка мала величезний успіх. Тому було вирішено продовжити роботу з метою створення Музею історії школи. Адже матеріалів було зібрано достатньо для оформлення справжніх експозицій. Отже стенди, створені для виставки, стали основою розділів експозицій музею.

1. „Школа єднає нас”. Експозиція містить фотографії різних років, на яких зображено різні приміщення школи: колишній заїжджий двір поміщика Степанова, корпус, збудований у 1933-1935 роках, корпус №2, збудований силами не лише будівельників, а й учнів та їхніх батьків у 1962 році. Сторінки із паспорта школи.

2. «Сіячі розумного, доброго, вічного» – матеріали про вчителів школи, які працювали тут у різні роки.

3. „Гордість школи” – розкриває сторінки життя відомих людей краю, випускників школи різних років.

4. „Роки, обпалені війною” – складається із двох частин. Перша присвячена випускникам школи – учасникам Великої вітчизняної війни. Друга – про помічянське підпілля.

5. „На афганской выжженной земле” – присвячена випускникам школи, що воювали в Афганістані. *(Ми довго думали, як назвати цей розділ. А тоді знайшли ці рядки в одному із віршів Олександра Стовби. І вирішили не перекладати цей поетичний рядок на українську мову. Пояснюємо це тим, що саме російською було віддано наказ про введення радянських військ до Афганістану.)* В процесі підготовки експозиції ми спілкувалися з батьками Мірошниченка Анатолія та Козирєва Ігоря, які загинули в Афганістані у вересні та грудні 1986 року. За весь період роботи над створенням музею це був найважчий момент. Матеріали про Єшина Сергія, який загинув в Афганістані у травні 1987 року, допомогла зібрати наша колега Гашкова Катерина Антонівна, котра була керівником класу. Також у цій експозиції є відомості Юхименка Олега. Він свого часу навчався у нашій школі. Його батько, офіцер Радянської Армії, був у Афганістані, сім'я досить часто міняла місце проживання. На деякий час батьки вирішили залишити Олега в Помічній у бабусі і дідуся.

Батьки О.Юхименка передали у музей особисті речі сина, фотографії, підбірку газетних статей.

1 вересня 2003 року відбулося урочисте відкриття музею історії школи. На ньому були присутні всі вчителі, працівники відділу освіти Добровеличківської районної державної адміністрації В.І.Тищенко та Н.М.Климчук та міський голова С.І.Хрущ, який допоміг нам у придбанні меблів для музею (до речі, за нашими ескізами).

Стало доброю традицією всіх гостей нашої школи запрошувати до музею, організувати екскурсії. На базі нашого музею працює гурток юних екскурсоводів, проводяться уроки Мужності, зустрічі з випускниками школи різних років. 12 травня 2007 року відбулася презентація нової книги Г.Д.Гусейнова „Піщаний Брід і його околиці”.

20 вересня 2007 року за спільним рішенням Ради школи та ради музею випускникові 1937 року Фрулю Борису Петровичу з нагоди його 90-річчя було присвоєно звання „Почесний випускник першої школи”.

І.П.Мойса,

керівник музею ЗНЗ I-III ступенів
№15 м. Олександрії

МУЗЕЙ ЗНЗ I-III СТУПЕНІВ №15 м. ОЛЕКСАНДРІЇ

Ще у 70-ті роки минулого століття у школі №15 міста Олександрії проводилася пошукова робота, організацією якої займалась вчитель географії О.С.Красюк. Надалі систематизувала і доповнила зібраний матеріал Р.І.Чередниченко. Пошуковці провели походи по місцях боїв, записали спогади ветеранів, які передавали до створюваної кімнати бойової слави особисті речі, документи, фотографії. Технічну роботу з обладнання музею виконали робочі школи О.О.Аношка, А.М.Мовляв, вчителі П.А.Маржановський, І.Ф.Сасін. Директором школи на той час був Ю.О.Буслов.

7 травня 1986 року кімната бойової слави була відкрита, символічну стрічку перерізала Герой Радянського Союзу А.Ф.Худякова. Першим керівником музейної кімнати була Р.І.Чередниченко, яка і на сьогодні залишається почесним членом ради музею, надаючи посильну допомогу. Статус історичного музею вказаній кімнаті було присвоєно у 1998 році, тоді ж його керівником стала вчитель історії І.П.Мойса.

З першого дня діяльності музею в ньому створено куточок, присвячений випускникам школи, які загинули в Афганістані – М.Гризану, С.Лазаревичу, С.Солопу. Тут зберігаються їх речі, листи та оформлені альбоми. Після того, як у місті запрацювала громадська організація «Солдати в Афгані», у шкільного музею склалася справжня дружба з ветеранами-інтернаціоналістами та їх керівником Є.В.Зверевщиковим.

Характеризуючи музейний фонд, слід відзначити, що серед експонатів багато речових пам'яток: гільзи, осколки снарядів, гранат, каски, солдатська фляга, компаси, планшет, військовий одяг, нагороди, капсули з землею міст-

героїв, монети, паперові гроші, пам'ятні знаки на честь річниць звільнення міста тощо. Цінними є і письмові пам'ятки: листи з фронту, спогади ветеранів, книги, авторами яких є наші земляки-ветерани, що звільняли наше місто, газетні публікації, брошури і проспекти про Олександрію та міста-герої, Книга Пам'яті, Книга Скорботи тощо. Серед мистецьких і графічних – фотографії, альбоми, малюнки ветерана О.С.Клочкова, картосхеми військових захоронень Олександрійського району, визволення Кіровоградської області, «Олександрійсько-Знам'янська операція», портрет М.Гризуна та ін. У музеї зберігаються магнітофонні записи-спогади ветеранів, які пішли із життя. А також запис передачі Інформбюро 1944 року про звільнення м. Кіровограда.

Всі експонати розміщені у музеї за розділами: Олександрія в минулому і сучасному; історія Великої Вітчизняної війни у нашому краї; історія школи.

Музей постійно задіяний у навчально-виховному процесі. Традиційними стали вечори-зустрічі, присвячені Дню Перемоги, Дню звільнення міста, Дню виводу військ з Афганістану. У ці свята приходять до школи учасники бойових дій, підпільники, воїни-афганці, батьки загиблих в Афганістані, солдатські вдови. Ведеться листування з ветеранами війни – визволителями міста. Щорічно рада музею вітає всіх ветеранів, вдів, рідних тих, хто загинув в Афганістані, з Днем Перемоги, Днем визволення міста, надсилають вітальні листи на місцеве радіомовлення.

Учні школи надають посильну допомогу ветеранам, самотнім, інвалідам, вдовам. Школярі доглядають могили на військовому цвинтарі. У минулі роки пошуковці встановили прізвища загиблих І.О.Трохимова та С.М.Ліщини, допомогли рідним О.О.Стороженко розшукати місце захоронення батька.

У шкільному музеї проводяться не тільки екскурсії, а й уроки історії, класні години, Уроки мужності. Багато матеріалів оформлено в альбомах-папках, що дає можливість їх використання в класах на уроках і класних годинах. Також організуються виставки матеріалів до Дня партизанської слави, Дня визволення України і міста, дня заснування школи, дня захисника Вітчизни інших знаменних дат.

За останні роки у музеї склалася система роботи, що дає можливість залучити до музейної діяльності багатьох учнів, зацікавити їх та поповнити фонди. Рада музею розробляє завдання для класів, виконана робота надходить до музею. Таким чином зібрано цікавий матеріал про жителів міста, яким присвоєно звання «Почесний громадянин», вчителів школи – ветеранів праці. Продовжується збір матеріалів «Мій дідусь, мій прадід був солдатом», «Війна очима дітей війни», «Свідки голодомору».

Систематично ведеться альбом-літопис історії музею, книга відгуків та відвідувачів музею. Музей підтримує зв'язки з міським краєзнавчим музеєм, музеєм Миру, міським комітетом ветеранів, міським комітетом воїнів-інтернаціоналістів «Солдати в Афгані». Про наші справи та про ветеранів розповідаємо на сторінках місцевої преси, через радіомовлення, нещодавно було знято декілька телепередач.

Відвідувачами музею є учні школи, батьки, вихованці дитячих садків, випускники минулих років, ветерани, учні місцевих шкіл. Наш музей брав

участь в усіх оглядах, в обласних зльотах пошукових груп і загонів, діти були нагороджені дипломами і грамотами.

Ветерани-визволителі Олександрії, з якими протягом багатьох років підтримуємо листування, при нагоді відвідують місто, яке вони звільняли 6 грудня 1943 року. У 2002 році почесним гостем школи був А.С.Вохмянін, колишній командир танка 116-ї танкової бригади, який приїхав з Мінська. Ветеран залишив запис у книзі відгуків: *«Выражаю глубокое уважение дирекции, педколлективу, всем ученикам школы №15 г. Александрии за хранение памяти об освободителях г. Александрии от немецко-фашистских оккупантов. Желаю всем крепкого здоровья, успехов во всех делах, в учебе, общественной жизни города, счастья всем Вам, добра и радости».*

У травні 2003 року школа зустрічала ветеранів-визволителів 110-ї гвардійської Олександрійсько-Хінганської двічі Червонопрапорної ордена Суворова 2 ст. стрілецької дивізії. На чолі з головою ради ветеранів Д.Г.Койчуренком, який проживає у Києві, до школи завітали 9 ветеранів, що приїхали з різних міст. З усіма протягом багатьох років ми листувалися, в музеї зберігаються їх листи, речі, фотокартки, тому для ветеранів 110-ї дивізії наш музей – це не тільки історія, але і частинка їх життя. Тільки один запис, який залишив Галімов Рафкат з м. Москви: *«Прекрасен город Александрия. Прекрасна школа №15 с прекрасными преподавателями и учащимися. Спасибо Вам за память о нас, освободителях города».*

10 жовтня 2003 року школа святкувала своє 50-річчя, тому значну увагу було приділено збору матеріалу з історії закладу, оформленню папок-альбомів про ветеранів праці.

А в грудні 2003 року, з нагоди 60-річчя визволення міста, до нас завітали ветерани 110-ї стрілецької дивізії, зустрічалися з учнями різних класів, лунали спогади. Вони зробили музею цінний подарунок-альбом, присвячений 247-ому арtpолку, який містить фото воєнних років. Безумовно, цей дарунок свідчить про довіру ветеранів і впевненість, що все буде збережено. У лютому 2004 року відзначали 15-річчя закінчення афганської війни. На честь цієї події в школі відбувся вечір, на який були запрошені ветерани-афганці Є.В.Зверевщиков, В.А.Бобик, В.В.Жарков, батьки загиблих воїнів Г.Я.Лазаревич, І.І.Солоп.

У травні 2006 року шкільний музей відзначив своє 20-річчя. На свято були запрошені всі, хто упродовж багатьох років співпрацює з музеєм: ветерани війни, воїни-інтернаціоналісти, ветерани-вчителі, випускники минулих років. З Одеси приїхала випускниця школи, перший голова ради музею О.Сурцева. Лунали спогади, привітання. За роки існування шкільного музею він дійсно став школою патріотизму для учнів, центром духовного зв'язку минулих, прийдешніх і майбутніх поколінь.

Адміністрація закладу надає всебічну допомогу музею. Скоро школа буде відзначати ювілей – своє 55-річчя. Музеєм здійснюється робота по систематизації матеріалів з історії школи, які збиралися на протягом десятиліть. Як своєрідний заповіт музею залишився запис, що зробив у книзі відгуків наш земляк із Севастополя контр-адмірал М.Г.Байсак: *«Ваш музей – это храм, где учат, как надо любить Родину».*

В.Г.Ревенко,
директор Кіровоградської музичної
школи №2

ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МЕМОРІАЛЬНОГО МУЗЕЮ ЮЛІА МЕЙТУСА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ МОТИВАЦІЇ ДО АКТИВНОЇ ТВОРЧОСТІ

Юлій Сергійович Мейтус – видатний український композитор ХХ століття, уродженець м. Єлисаветграда, автор 18 опер, великого доробку симфонічної та інструментальної музики. На слова І.Франка, Лесі Українки, В.Сосюри, М.Рильського, Д.Павличка та багатьох зарубіжних поетів створено більше 300 романсів. Це одна із творчих особистостей нашого міста, яка ще не отримала достатнього висвітлення та вивчення. Останнім часом зростає зацікавленість у дослідженні, впорядкуванні та донесенні до широкого кола громади спадщини композитора, яку вивчають науковці та музичні дослідники з Києва, Харкова, Кіровограда.

З 1984 року бере початок встановлення дружніх стосунків педагогічного колективу Кіровоградської дитячої музичної школи №2 з родиною Ю.С.Мейтуса. До першої експозиції увійшли передані композитором для створення кімнати-музею більше 200 експонатів, серед яких були рукописи, афіші, фотодокументи, клавіри, листи, нотні збірки, книги та особисті речі Юлія Сергійовича. До створення музею та його активної діяльності упродовж більше 20 років причетні З.Б.Макієвський, Т.І.Шишкіна, В.Г.Ревенко, Н.В.Бондаренко, О.В.Степанова, М.В.Долгих, О.І.Полячок, М.І.Барабуля, І.В.Барамба та інші.

Зараз музей налічує близько 1000 експонатів, фонди поповнюються з різноманітних джерел. Основною рушійною силою творчого життя музею є активна позиція його ради.

Музей має вигляд камерного залу на 55 слухачів, де є рояль, аудіо, відеоприлади, та допоміжної кімнати для зберігання експонатів загальною площею 70м². Експозиції музею складаються із 26 настінних блоків, вітрин, 3 стелажів, у яких розкриваються:

- історія Єлисаветграда, створення професійного українського театру, галерея видатних музикантів, які відвідали з гастролями наше місто;
- біографія Ю.Мейтуса та його родини;
- шкільні та юнацькі роки Ю.Мейтуса;
- харківський період його життя;
- перші публікації музичних творів композитора; його вокально-камерна та оперна творчість;
- продовження традицій Ю.Мейтуса, класу композиції школи.

На 10 настінних вітринах розміщені афіші авторських концертів різних років, прем'єрні афіші оперних вистав, фотосесія ювілейних заходів 100-річчя від дня народження Ю.С.Мейтуса. На 3 стелажах представлені особисті речі

Юлія Сергійовича, копії листів, листівок, авторських збірок поетів, композиторів. Окреме місце займає робочий куточок композитора: письмовий стіл, 2 стільці, настільна лампа, телефон. Вони були передані родиною Ю.Мейтуса у 2005 році.

Профіль музею – меморіальний, науково-дослідницький, музично-просвітницький, що спонукає раду музею до роботи як за традиційними формами музейної діяльності, так і до створення проектів, програм, презентацій, телевізійних версій подій, присвячених пропаганді творчого здобутку Юлія Мейтуса, а відтак і збереженню мистецького минулого міста.

Широкої популярності набули впродовж останніх 10 років екскурсії музичні вечори, уроки-концерти, презентації нових експонатів, проведення шкільних конкурсів на краще виконання творів Ю.Мейтуса. Так уже відбулося 8 міських конкурсів юних композиторів “Юні композитори-весна творчості”, 3 міських конкурси самодіяльних композиторів “Пісня серця для рідного міста”, 2 обласних конкурси юних композиторів пам’яті Юлія Мейтуса. Всі заходи висвітлюються на шпальтах обласних, всеукраїнських тижневиків, у репортажному вигляді та у форматі циклових програм їх мають можливість побачити телеглядачі області.

З особливою шаною в місті проведені ювілейні заходи, ініційовані педагогічним колективом Кіровоградської дитячої музичної школи №2 та музеєм з нагоди 100-річчя від дня народження Ю.С.Мейтуса за участю управління культури Кіровоградської облдержадміністрації, відділу культури Кіровоградської міської ради, обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І.Чижевського, обласної юнацької бібліотеки ім. О.Бойченка, обласного краєзнавчого музею, Кіровоградського музичного училища. Саме в 2003 році відкрита меморіальна дошка на будинку по вул. Держинського, 65, в якому до 1923 року проживала родина Мейтусів, а музею було присвоєно звання «Народного».

За останні роки зросла зацікавленість до вивчення та збереження музичної спадщини композитора. Була розроблена збірка “Методичні рекомендації для викладачів початкових мистецьких навчальних закладів України. Ю.С.Мейтус – 12 дитячих п’єс для фортепіано”, авторами якої є В.Л.Кологрєєва – викладач ДМШ №2 та В.Г.Ревенко – директор ДМШ №2 (видана у Києві та Тернополі). Цікавими є дослідження, які проводить музикознавець М.В.Долгих, про життя і діяльність творчих особистостей нашого міста кінця XIX – початку XX століття – Г.Нейгауза, К.Шимановського, Ю.Мейтуса.

Знаковою подією для нашого музею в 2005 році стало дисертаційне дослідження кандидата історичних наук Л.Г.Тупчієнко-Кадирової “Музичний документ: визначення поняття, класифікація та методика описування (на прикладі творчості спадщини композитора Ю.С.Мейтуса (1903-1997)”. Вказана праця є першою, що об’єднує в єдиний інформаційний комплекс розміщені в різних містах та країнах документи творчої спадщини видатного композитора, Народного артиста України, лауреата державних премій.

Кожного року відвідувачами музею стають біля 700 осіб, серед них учні загальноосвітніх та музичних шкіл, студенти вищих навчальних закладів міста

та області, жителі мікрорайону. Гостями музею в різні роки були Народний артист України Богодар Которович, Юлія та Станлі Седі (Великобританія) - автори нового словника музики, Народна артистка України, професор Марія Крушельницька, кандидат мистецтвознавства Ірина Сікорська, професори Національної музичної академії ім. П.І.Чайковського М.Д.Копиця, М.А.Давидов, М.Т.Білоконєв, Народний артист України С.В.Баштан, композитори Г.Сасько, Б.Фільц, О.Польовий та багато інших.

Щорічно на базі музичного училища та музичної школи №2 відбуваються Всеукраїнські фестивалі-конкурси, науково-методичні конференції та семінари, обласні огляди та конкурси, учасники яких – учні музичних шкіл, студенти, викладачі мистецьких навчальних закладів України, Білорусії, Росії мали можливість ознайомитися з експонатами нашого музею.

У квітні 2007 року низка заходів була присвячена 20-річчю існування музею та 10 роковинам від дня смерті митця. Всі учасники творчого процесу в школі від 6-річних початківців до сивочолих викладачів готувалися до зустрічі шановних гостей з Києва. Авторські концерти, презентація мультимедійного диска, спогади на вечорі пам'яті, спілкування із знаменитостями, які були в захопленні від аури, якою дихало наше місто у ці дні. Особливої щемності цим подіям надав приїзд онука композитора Віктора, якому Мейтус присвятив чимало свої дитячих творів.

Такий широкий спектр творчої діяльності музею, всього педагогічного колективу передбачає активізацію участі у заходах вихованців школи в якості виконавців музичних творів – інтерпретаторів музики Мейтуса, ведучих концертів, дослідників його творчості. На уроках музичної літератури всі учні школи вивчають його твори, пишуть реферати, презентують свої музичні доробки. Цілеспрямована діяльність талановитих викладачів К.Шутенка, М.Долгих, О.Харченка, О.Капітоненко прилучає до складання музичних творів нашу юнь.

Зважаючи на значну музично-просвітницьку діяльність музею, можна впевнено стверджувати, що завдяки особистій участі у вивченні життя, творчості Юлія Мейтуса, пропагуванні його мистецького доробку педагогічний колектив школи, рада музею не тільки спонукає своїх вихованців до стійкої мотивації навчального процесу, підтримання зацікавленості в опануванні навичок музикування на різноманітних інструментах, а й сіє зерна гордості за історію свого міста, належність до великої нації.

В.Ф.Рожепа,
науковий співробітник педагогічно-
меморіального музею Василя Сухомлинського

ПАВЛИСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНО-МЕМОРІАЛЬНИЙ МУЗЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Музей В.О.Сухомлинського було відкрито при Павлиській школі відразу ж після смерті педагога у 1971 році з ініціативи педагогічного колективу та громадськості селища. Спочатку це була невеличка виставкова кімната, яку оформили вчителі та учні, а в 1972 році музею були виділені спеціальні приміщення для створення експозиції і передана квартира сім'ї Сухомлинських. Будинок, де знаходиться музей, було споруджено ще у 1910 році.

У серпні 1973 року музей на громадських засадах прийняв перших відвідувачів, а 19 лютого 1975 року була прийнята Постанова Ради Міністрів УРСР №85 «Про створення педагогічно-меморіального музею В.О.Сухомлинського». Наш музей відіграє у житті відвідувачів (школярів, студентів, учителів, пересічних громадян) особливу освітньо-виховну роль. Кожного року сюди приїзять тисячі гостей та екскурсантів, щоб вклонитися землі, де працював український Просвітитель, Добротворець, Гуманіст, Герой Соціалістичної Праці, член-кореспондент АПН СРСР, Заслужений вчитель України – Василь Олександрович Сухомлинський.

Педагогічно-меморіальний музей має кілька особливостей, поєднання яких надає йому рис унікальності. Він розташований у приміщенні школи, яку 22 роки незмінно очолював Василь Олександрович. Органічною складовою музею є меморіальна частина (приміщення, де жила сім'я Сухомлинських, кабінет директора, а також шкільне містечко-садиба, яке формувалося за задумом і безпосередньою участю директора школи). Ця частина відображає середовище діяльності й побуту знаного педагога-керівника, учителя, вченого, сім'янина.

За час існування музею постійна експозиція змінювалась чотири рази. Значної зміни вона зазнала у 1988 році з нагоди 70-річчя від дня народження Василя Олександровича, а напередодні 75-річчя була зроблена ще одна переекспозиція музею на основі нового тематико-експозиційного плану, розробленого нашими співробітниками. Експозиція була оновлена, до неї увійшли декілька принципово нових розділів, зокрема «В.О.Сухомлинський і етнопедагогіка», що переконливо доводить: з іменем Василя Олександровича, його творчою спадщиною пов'язані ідеї відродження української народної педагогіки. Вчений-педагог мав енциклопедичні знання про людину, народ, націю і дуже рано зрозумів, що виховати національно свідомих школярів неможливо без народних джерел. З багатой скарбниці народної педагогіки Василь Олександрович черпав нові і нові знання та завдання, які ставив перед собою, причому вони носили гуманістичний характер.

Ще один новий розділ, який знайшов відображення в експозиції, – це «Гуманістична спрямованість педагогіки В.О.Сухомлинського». Принцип гуманізму пронизує всю творчість Василя Олександровича, у його педагогічній

діяльності гуманізація навчання і виховання стала основною стратегічною силою, яка включає в себе головні людські цінності: доброту, милосердя, великодушність, сумлінність, любов до дітей, повагу до їх людської гідності.

Експозиційно-масова та екскурсійна робота – один з найважливіших напрямів діяльності колективу музею, яка вимагає глибоких знань, ораторських здібностей, специфічних професійних якостей. Музей – втілення єдності науки, етики й моралі, а також естетики і мистецтва. У музеї поруч з традиційними оглядовими екскурсіями проводяться тематичні екскурсії для педагогів різних спеціальностей та батьків: «В.О.Сухомлинський – співець рідної природи», «Барви рідного слова», «Трудове виховання – це і є гармонія трьох речей: треба, важко і прекрасно», «Мудрість батьківської педагогіки». Екскурсії для керівників шкіл та інших установ «Сходження до особистості», «Керівництво – велике мистецтво»; для дітей – «Завітаймо у гості до Вчителя», «Ми – маленькі казкарята» (з елементами складання творів-мініатюр та казок), «Традиції Павлівської школи». Актуальними є й інші форми роботи у музеї, а саме: години спілкування із Сухомлинським, виховні заходи на морально-етичні теми, знайомство з творчістю Педагога, читацькі конференції за його творами і книгами про нього.

Співпраця музею та школи у значній мірі базується на використанні специфічних можливостей музею, в якому навчання та виховання будуються на основі музейних предметів. Головним засобом навчально-виховного впливу виступає експозиція, при використанні якої проводяться екскурсії, уроки, виховні заходи. Підвищення освіченості учнів, розширення їх світогляду, розвиток пізнавальних інтересів – це завдання, які намагаються виконати працівники музею та вчителі школи. Набуття знань у музеї відбувається на основі конкретних чуттєвих вражень, наочно-образного мислення, яке особливо важливе для дітей молодшого віку та підлітків. У значній мірі саме так вони сприймають оточуюче середовище. Учень відчуває естетичні якості, пізнає музейне значення експонату, його суттєві ознаки – оригінальність, типовість або, навпаки, рідкісність, унікальність, зв'язок із суспільно-історичним явищами і процесами, певними подіями, меморіальний характер експонату тощо. Музей є для учнів джерелом нових знань. Його привабливість обумовлена можливістю пізнання раніше незнайомих подій, предметів, документів. Він виступає також джерелом розширення, доповнення та поглиблення знань. Специфіка пізнавального процесу у музеї проявляється у тому, що свої знання, які часто є в учнів у загальному вигляді, закріплюються конкретними побаченими предметами, документами – експонатами музею, які характеризують ті чи інші події та явища. Наш музей виконує не тільки просвітницьку й виховну функцію, він виступає своєрідним «провідником до музейного світу» в цілому.

Однією з головних функцій музею є створення різноманітних змінних виставок, оскільки у його запасниках є більше 16 тисяч одиниць збереження і всі вони заслуговують на увагу відвідувачів, але експозиційна площа музею не в змозі розмістити більшої частини цього архівного скарбу. Кожна виставка готується ґрунтовно, вивчається відповідна література та джерела у самому

музеї, встановлюється коло осіб, зацікавлених у висвітленні теми майбутньої виставки. Розробляються загальні підходи до виставки, її концепція та адресна спрямованість (визначається на яку категорію відвідувачів вона працюватиме, її мета і провідні ідеї).

Важливим напрямом діяльності музею є надання можливості користуватися безцінними фондovими матеріалами науковцям, учителям, аспірантам, студентам та учням. Із найвіддаленіших куточків України, з-за кордону їдуть люди аби попрацювати з фондovими матеріалами нашого музею. Особливим «попитом» користуються матеріали епістолярної спадщини, рукописи В.О.Сухомлинського, документація школи.

Хоча промайнуло вже більше 30 років від дня створення педагогічно-меморіального музею В.О.Сухомлинського, але його основні завдання залишаються незмінними. І одне з них – це збір та систематизація матеріалів, які стосуються життя та діяльності В.О.Сухомлинського, впровадження в життя його ідей. За останні роки музейна збірка поповнилася цікавими матеріалами, що зібрали співробітники нашого музею. Це листи, рукописи, шкільна документація, фото, статті з періодичних видань тощо. Отримуємо цінні експонати від рідних В.О.Сухомлинського, його колег та друзів, учнів, знайомих. Пошукова робота щодо збору експонатів ще далека до завершення, географія її поширюється і сягає за межі нашої країни. Для збору нової інформації і документів із поширення спадщини В.Сухомлинського ведеться активне листування з людьми, які цінують, розповсюджують та впроваджують у життя сухомлиністику в Росії, Латвії, Казахстані, Татарстані, Грузії.

У розділі «В.О.Сухомлинський і сучасність» багато сучасних матеріалів, які свідчать про актуальність та унікальність його спадщини. Тут широко представлені здобутки і напрацювання міжнародних конференцій, щорічних педагогічних читань, які проходять не тільки в Україні, а й за її межами. У їх роботі беруть участь представники Міжнародного товариства послідовників В.О.Сухомлинського, створеного у вересні 1990 року в Марбурзі (Німеччина), Всекитайської асоціації послідовників В.О.Сухомлинського, Уральської асоціації В.О.Сухомлинського, головою якої є учениця Василя Олександровича, доктор педагогічних наук, директор інституту педагогіки та менеджменту Риндак Валентина Григорівна.

Наш музей став центром пропаганди педагогічних ідей В.О.Сухомлинського, взявши на себе почесну місію об'єднання освітян, науковців, творчих послідовників спадщини вченого. Музей допомагає формувати педагогічне мислення майбутніх учителів, виховувати у них почуття національної гордості за нашу державу – Україну.

Щодня сюди приїздять відвідувачі, щоб вклонитися знавцю дитячих сердець, віддати данину безмежної поваги пам'яті В.О.Сухомлинського, вивчати, досліджувати архівні матеріали, пізнаючи ту іскру любові до дитини, яка горіла у душі Вчителя. У книзі відгуків вони залишають свої враження, думки і сподівання. Ось один із записів: *«Сухомлинский всегда будет учителем нашим в прошлом, сегодняшнем и будущем. Ибо дети наши, и ученики, и воспитанники школы нашей Павлышской ещё долгие годы будут значимы в*

отечестве нашем благодаря его имени. Я часто в моей работе привожу пример его самопожертвования, и ведь повезло, что воспитывался и учился у него, привожу пример доброго и святого служения людям, рядом идущим, отстающим, отчаявшимся в потоке окружающей несправедливости, с надеждой на будущее, которое и зависит в основном от каждого из нас. Мне кажется, что детям, ученикам школы необходимо все время говорить о той счастливой фортуне, которая выпала на долю их, о том, что родились и грамоту poznali под счастливой звездой, имя которой – Василий Александрович». В.Н.Борисенко, генеральный директор стоматологического центра, полковник медицинской службы в отставке, академик Санкт-Петербургской Медико-инженерной академии, Заслуженный врач РСФСР».

С.М.Філіпова,
вчитель Знам'янської загальноосвітньої
школи I-III ступенів №2

МУЗЕЙ ІСТОРІЇ ЗНАМ'ЯНСЬКОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ I-III СТУПЕНІВ №2

Кожна школа має своє минуле. Чим старіша школа, тим багатша, насиченіша її історія. Знам'янська загальноосвітня школа I-III ступенів №2 вже сто десять років навчає покоління знам'янчан знанням і просто життєвим мудрощам.

Історія нашої школи сягає в далекий 1898 рік. З початкової вона виросла у фабрично-заводську семирічку, згодом у десятирічку, а далі – середня політехнічна школа, одна з двох шкіл в Україні, що стала експериментальною школою союзного значення. Чотири роки тому у ній було створено музей історії школи, експозиції якого розповідають не тільки про життя навчального закладу, а й про історію міста Знам'янки, адже наше місто і школа пройшли довгий шлях разом від виникнення і до сьогодення.

Ідея створення музею виникла давно, ще під час відзначення сторіччя навчального закладу, але не було приміщення та ентузіастів, які б взяли за цю на перший погляд просту справу. У 2004 році члени гуртка «Громадянознавство» (керівник – вчитель історії та суспільствознавства С.М.Філіпова), вивчаючи актуальні проблеми місцевої громади, а також провівши анкетування серед учнів 8-11 класів, виявили, що найактуальнішим завданням (82% старшокласників) вважали саме створення музею школи.

І розпочалася кропітка багатогранна робота. Першим, до кого ми звернулися за допомогою, був директор школи С.Плюта. Було виділено кімнату, почався збір матеріалів. І тут допомагали та продовжують допомагати всі: вчителі, колишні випускники, жителі міста, краєзнавці, які щиро ділилися власними архівами. Наступним етапом роботи стало звернення до депутатів нашого міста та міського голови В.Джулая за допомогою про виділення коштів

на оформлення та відкриття музейної кімнати. Гроші було віднайдено. Нам також допомогли і місцеві меценати О.Білієнко, С.Кліпацький, М.Терновий.

1 вересня 2004 року... Цей день став для нас не тільки багатим на перші дзвінки, а і урочистим днем відкриття музею школи. Саме завдяки багатьом причетним до цієї події людям наш навчальний заклад створив такий острівець, де поселилася історія найстарішої у місті школи, а отже і невід'ємна часточка історії нашого краю. Відкриття музею поживило пошукову роботу вчителів та учнів.

У 2007 році, коли директором школи був призначений Ю.М.Сопільняк, за фахом вчитель історії, робота над експозиціями музею поновилася. Кожен клас – це експедиційний загін, що бере участь в експедиції «Рідна школа моя». Кожна кафедра вчителів-предметників також збирає матеріали про тих педагогів, які раніше працювали у нашій школі. Згодом буде оформлена експозиція за цими матеріалами. Крім цього, створено символіку школи, підготовлено презентацію з історії школи та її сьогодення.

Зустрічі з цікавими людьми в стінах музею теж залишають помітний слід у душах учнів. Багато працюємо зі шкільними документами. Наприклад, знайшли у шкільному архіві паспорт школи, датований 1948 роком. Збираємо газетний матеріал про школу та плануємо оформити папку-презентацію «Історія школи газетним рядком». Найголовніше для нас – це особисті контакти з усіма, хто причетний до історії школи.

Що дає нам пошукова робота, яку спрямовує рада музею? Дуже багато. Ми ще й ще раз переконуємося в тому, як важливо знати своє минуле, щоб упевнено планувати майбутнє школи. Пошукова робота прищеплює учням любов до історії, розширює їх світогляд, викликає інтерес до життя, виховує самостійність, ініціативу, толерантність, відповідальність.

Проведемо уявну екскурсію музеєм... Підійдемо до окремих стендів, переглянемо найцікавіші експонати у вітринах, погортаємо сторінки численних альбомів, щоб зрозуміти цінність і важливість виконаної роботи. Про кожну річ можна розповідати цілі історії, бо у кожній із цих реліквій – тепло рук наших учнів та учителів, полум'я їх сердець і незгасна пам'ять про рідну школу.

Перша експозиція ніби повертає відвідувачів у далекі часи кінця XIX – початку XX століття. Понад 90 років зберігалися у сімейному архіві родини Акімових свідоцтва про закінчення Знам'янського двокласного училища Міністерства народної освіти у 1913 та 1916 роках. В училищі вивчалися Закон Божий, російська мова, арифметика, геометрія, історія, географія, креслення, співи, каліграфія.

З цікавістю вдивляємося в обличчя учнів першого піонерського загону, який був створений в 1922 році при Знам'янській залізничній семирічній школі №1 імені Карла Маркса. На фото в центрі – організатор загону, ідейний керівник від партійного та комсомольського осередків К.І.Колодій, нижче сидить піонервожата загону Г.Бутейко.

Почесне місце в музеї відведено матеріалам, присвяченим вчителів початкових класів (з 1922 по 1938 р.) О.І.Кабанцеву та його дружині Євдокії Артемівні, яка працювала бібліотекарем (з 1926 по 1938 р.). Матеріали із

сімейного архіву надала їх онука І.А.Гольдфельд, яка зараз живе в Харкові. Переходимо до нової експозиції, яка розповідає про учня нашої школи М.Калатинського. Ми бачимо зошити десятикласника 1941 року, в яких конспекти уроків з різних предметів, приклади з математики, вірші, навіть гербарій. Поряд ми бачимо вже грамоти за визволення міст і країн під час Другої світової війни.

1941-1944 рр. – це єдиний період в історії навчального закладу, коли школа не працювала. В ній був розташований німецький госпіталь, аж до визволення Знам'янки 9 грудня 1943 року. Пошуковці збирають матеріали про випускників школи – учасників Великої Вітчизняної війни в рамках експедиції «Юність, обпалена війною». В музейній кімнаті розташована Стела Пам'яті.

Далі переходимо до експозиції, з якої дізнаємося про робочі будні нашої школи після війни. Ось статті із місцевої газети «Сталінська перемога». В одному з номерів читаємо про призначення у вересні 1945 року директором школи П.І.Борисова. Нижче фотографії тих, від кого в першу чергу залежить її імідж – це наші директори.

З цікавістю відвідувачі розглядають експонати, які передав нам учень нашої школи, красзнавець, почесний громадянин міста, нащадок Шевченківського роду В.Є.Шкода. Особливою увагою користується «Альманах», що випускався в нашій школі в 1946 році під керівництвом Ю.О.Марченка. Відвідувачі знайомляться з творчістю тодішніх учнів.

У наступній експозиції ми бачимо цікаве, веселе, насичене піонерське та комсомольське шкільне життя, ціла епоха – це літописи піонерських та комсомольських загонів. Учні школи, досліджують цей період в історії школи та держави в цілому. Ось уривок з такого дослідження: «Цю тему я вважаю актуальною тому, що сучасна молодь дізнається з розповідей своїх батьків, вчителів, людей старшого покоління про їх романтичну молодість, про цікаві та корисні справи: суботники, збори металобрухту та макулатури, табори праці та відпочинку, екскурсії та походи, військово-спортивні ігри «Орлёнок» та «Зарниця», тимурівський рух та піонерські вогнища.

Остання експозиція знайомить нас із нинішніми буднями учительського та учнівського колективів. Традиційними стали вечори «Осінній бал» та «Новорічний серпантин», свято квітів та хлібу, робота гуртків, зустрічі з цікавими людьми, екскурсії та участь в різноманітних конкурсах і багато, багато іншого, чим живе наша школа сьогодні. Останні надходження до музею – це матеріали до нової експозиції «Нашого квіту – по всьому світу» (матеріали про випускників школи, які живуть у далекому та близькому зарубіжжі).

Кожен, хто побуває в музеї, торкається пам'яті, перегортає сторінки минулого, давнього і не дуже, де є, можливо, і його «рядки». У музеї минуле не зникає, воно промовляє до нас.

А.І.Шелудько,
керівник музею «Історія школи»
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №22
Кіровоградської міської ради

З ІСТОРІЇ МУЗЕЙНОГО КОМПЛЕКСУ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ І-ІІІ СТУПЕНІВ №22

У нашій школі діє музейний комплекс, до якого входять музей «Історія школи» та музей «Визволення міста Кіровограда від німецько-фашистських загарбників».

Музей «Історія школи» створений 2005 року до 80-річчя заснування навчального закладу. Рада музею провела значну збиральницьку, пошукову та дослідницьку роботу. Зібрано інформація за напрямками: школа у довоєнні роки; школа під час Великої Вітчизняної війни; вчителі - учасники воєнних дій; вчителі – ветерани педагогічної праці; будівництво школи; школа сьогодні; відомі випускники; вчителі – переможці професійних конкурсів; досягнення учнів. Особливістю музею є те, що більшість писемних, звукових пам'яток, численні фотографії зберігаються на електронних носіях, матеріали легко проєктуються на екран. Члени ради музею започаткували прекрасну традицію – вручення нагрудних знаків під час проведення Тижня школи: «Ветеран школи», «Меценат школи», «Фундатор шкільного музею», «Волонтер краєзнавчих справ», «Депутат учнівського Парламенту». У музеї зберігаються підшивки всіх номерів шкільної газети «Alma mater», методичні розробки вчителів школи.

Музей має багатофункціональне призначення: тут проходять обласні та міські семінари, засідання творчих груп учителів, збори батьківських комітетів, наради, зустрічі випускників школи, краєзнавчі уроки, засідання депутатів учнівського Парламенту. У музеї проводяться екскурсії не тільки для учнів нашої школи, а й для школярів інших навчальних закладів міста. 1 вересня свій перший урок учні розпочинають у музеї «Історія школи», де дітей та їх батьків вітає директор. Стало традицією щороку презентувати за допомогою електронних творчих робіт діяльність кожного класного колективу. Досвід своєї роботи демонструють і вчителі, готуючи свої електронні портфоліо. Ці матеріали стають надбанням музею. У музеї діє декілька груп екскурсиводів, які розповідають про історію, традиції школи, знайомлять відвідувачів з цікавими експонатами.

З 2001 року школа має свій герб, прапор та девіз, їм відведено почесне місце. Кожен учень знає цю символіку та вміє її пояснити. Під прапором та гербом проходять найурочистіші зібрання. Фундаторами музею «Історія школи» є: Б.С.Набока, І.О.Бігун, Л.Ф.Антіпова, А.І.Шелудько, К.Д.Хомутовська, З.П.Скляренко, Т.А.Селіванова. Керівник музею А.І.Шелудько разом з гуртком «Юні музеєзнавці» створила картотеку випускників та вчителів школи, фонди музею гуртківці описують в інвентарній книзі. Гості музею залишають свої відгуки у візитаційній книзі.

Музей «Визволення міста Кіровограда від німецько-фашистських загарбників» було засновано 1985 року за ініціативи педагогічного колективу та учнівського Парламенту. Створено загін «Пошук», до складу якого ввійшли старшокласники, загін очолив учитель української мови та літератури В.П.Присяжнюк, він же стає і керівником Музею. Факт за фактом, штрих за штрихом писалася картина народного подвигу, літопис визволення міста Кіровограда. Члени загону йшли від будинку до будинку, їх цікавило все: де воювали ветерани, які мають нагороди, як склалося життя у післявоєнні роки.

За активну науково-освітню та пошукову роботу з питань збереження традицій і культури рідного краю Постановою колегії управління культури Кіровоградського облвиконкому від 26.01.1995 року №3 Музею було присвоєно почесне звання «Народний». За довготривалий час діяльності музей неодноразово був нагороджений: нагрудними знаками 2-го Українського фронту, 5-ї гвардійської танкової армії, 4-ї гвардійської танкової армії, 7-ї гвардійської армії, 5-ї гвардійської армії та іншими відзнаками.

На сьогодні у музеї зібрано близько 1000 експонатів: фотографії, листи, газети воєнних років, особисті речі воїнів. Фонд поповнюється новими матеріалами, адже пошукова робота не припиняється. У дні визволення міста Кіровограда, області, України, великої Перемоги над німецько-фашистськими загарбниками музей зустрічає гостей – сюди приходять ветерани війни та праці, приїжджають з різних куточків країни ті, хто визволяв наше місто, їхні діти чи онуки.

Школа активно співпрацює з ветеранськими організаціями міста та області. Учніське самоврядування спонукає дітей до активного розвитку волонтерського руху. Ветерани, відчувачи увагу до себе, з величезним задоволенням приходять до школи, спілкуються з учнями, розповідають про події Великої Вітчизняної війни. 2005 року, коли український народ відзначав 60 річницю Перемоги, члени ради музею підготували спеціальний випуск шкільної газети «Alma mater» (№52), у міському конкурсі «Їх імена у літописі Великої Вітчизняної війни» цей випуск зайняв I місце, за що школа отримала Почесну грамоту.

Яскравою подією стала зустріч учнів школи з ветеранами міста в День Перемоги 2006 року. Старшокласники, які опановують комп'ютерні технології, створили електронну презентацію «Великій Перемозі присвячується». З екранів комп'ютерів ветерани та учні могли спостерігати, як розгортались події війни, звучали зворушливі слова ведучих та лилась музика воєнних років. Ветерани не приховували сліз, а очі школярів сяяли цікавістю та гордістю за мужність і відвагу своїх дідусів.

Великою честю для школи є те, що про діяльність музею розповідається у книзі кіровоградського краєзнавця Ю.Матівоса «Сторінки безсмертя», що вийшла до 60-річчя Перемоги. Про діяльність музею підготовлено інформаційно-методичний буклет.

Музей допомагає навчити підрастаюче покоління відчути причетність до традицій і цінностей Батьківщини, виховувати дітей патріотами своєї країни.

Л.С.Шкірай,
директор музею історії села Захарівки
Світловодського району

З ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ МУЗЕЮ У СЕЛІ ЗАХАРІВЦІ СВІТЛОВОДСЬКОГО РАЙОНУ

*«Сил не позичити ні в кого,
Коли душа твоя німа.
Народ вже мертвий, у якого
Свого минулого нема».*

О. Довгий.

Рідний край. Дорога серцю земля батьків, дідів, прадідів. Оспівані в піснях народних безмежні степи, зелені ліси і долини, високі, блакитні небеса. Хіба є на світі щось краще, дорожче? Кожна людина, ким би вона не стала, де б їй не довелося працювати, тягнеться серцем до рідного краю, чекає зустрічі з ним. З поля вітер доносить запах пшениці і гречки. Із стежки до школи, шкільної лави, з річки, що протікає поруч, зі співу солов'я починається Батьківщина. Тут зроблені наші перші несміливі кроки, вимовлені перші слова. І не має майбутнього той народ, який забуває свою історію, своє минуле, свій родовід.

Одне із джерел вивчення історії – спогади старожилів. Адже народна пам'ять – це невичерпна криниця мудрості. Більшість моїх односельчан народилися, живуть, навчаються і працюють у рідному селі. Тут трудилися їхні батьки, діди. У цьому українському селі, як мовиться в народі, їх коріння. А чи всі вони знають історію свого роду, району, області? Ні! У цьому переконуюся у процесі роботи з дітьми. Тому моя мета – зацікавити, а інколи і примусити вивчити, як зазначає І.Коваленко, „старі камені, писання, документи, духівниці життя, старі закони й судові присуди, написи на давніх пам'ятниках та грошах, збираючи те, що люди колись виробляли з каменю, міді, заліза, довідавшись, як будувалися оселі, яким звичаєм жили люди". Діти писали реферати, записували спогади односельчан. За 27 років зібрано багатий, цінний матеріал. Одного разу у піонерській кімнаті знайшли альбом пошуковців Серебрянської 8-річної школи. У ньому зібрані матеріали про командний склад 116-ої Харківської стрілецької дивізії, частини якої восени 1943 року звільняли Серебряне, Аудиторівку. Так дізналися про одну із частин, що воювала за звільнення території Захарівської сільської ради. Написали в газету "Сільські вісті", щоб відгукнулися ветерани дивізії. Це було в 1979 році. А в 1978 році ветерани цієї дивізії зустрічалися в м. Харкові. Секретар Харківського міському комсомолу Біденко Людмила Миколаївна надіслала нам список ветеранів, які були на цій зустрічі (всього 100 осіб). Ми написали кожному, відізналися майже всі. Червоні слідопити отримували листи, спогади, фотографії. Поступово кількість спогадів, експонатів збільшувалася. Це зацікавило всіх, у тому числі і директора школи Нора Тимофія Аністратовича, який воював у 441-му полку 116-ої Харківської стрілецької дивізії разом з інспектором райвно Василем Сергійовичем Осиченком та головою ради ветеранів дивізії Володимиром

Павловичем Овчинниковим. Вони допомогли створити у школі кімнату бойової та трудової слави, яку було відкрито 8 травня 1980 року.

Про відкриття кімнати Анастасія Архипівна Гребенюк та Василь Сергійович Осиченко в газеті „Наддніпрянська правда” від 13 травня 1980 року писали: «Урочистості, присвячені 35-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні, в Захарівці і місцевій середній школі співпали з відкриттям у приміщенні десятирічки кімнати бойової слави 116-ї Червонопрапорної ордена Кутузова Харківської стрілецької дивізії, яка в грудні 1943 року визволила село.

На урочистості прибули ветерани дивізії В.П.Овчинников з Москви, М.М.Дерявко з Краснодарського краю, І.О.Кобець з м. Котовська, М.А.Доля з Донецька, З.М.Ганженко і П.Є.Ганженко з Криму, І.К.Солошин із Жовтих Вод, а також сини воїнів, які загинули при визволенні Захарівки – А.В.Григор'єв з Москви та І.С.Хоменко з Харкова. 8 травня відбулася урочиста лінійка, на якій директор закладу, ветеран дивізії Т.А.Нор видав дітям посвідчення червоних слідопитів. І ось голова колгоспу імені Гагаріна О.О.Гаркуша перерізав стрічку. Кімната бойової слави дивізії відкрита. Біля кожного стенда – учень-екскурсовод. Кожен з них розповів про героїв дивізії, її звитяжний шлях. Увечері урочистості продовжилися, з доповіддю виступив голова сільради І.І.Бабиченко, а потім силами художньої самодіяльності було дано концерт.

9 Травня біля пам'ятника загиблим воїнам відбувся святковий мітинг. Ветерани дивізії, сини полеглих визволителів А.В.Григор'єв, І.С.Хоменко та жителі Захарівки до підніжжя пам'ятника поклали вінки й квіти. Святкування 35-річчя Перемоги залишило в пам'яті гостей і захарівців незгладимий слід.

Як визнання роботи пошуковців, було запрошено двох кращих екскурсоводів, а також директора школи і керівника клубу "Пошук" на зустріч ветеранів дивізії, що відбувалася в серпні 1980 року в місті Волгограді. Щасливцями були Давиденко Лариса Миколаївна та Підгірний Микола Васильович, учні 6 класу, перші екскурсоводи. Запам'яталися зустрічі в Городищенській школі, поїздки по місцях боїв, а особливо вразив Мамаєв курган.

Потім була зустріч червоних слідопитів із ветеранами 116-ої дивізії в Харкові (1983 рік). Як пам'ять про зустріч у музеї зберігаються три гільзи із землею Харківщини. Чому три гільзи? Тому, що на зустріч поїхало троє слідопитів: Давиденко Лариса, Глущенко Тамара і Підгірний Василь. Тиждень жили в гуртожитку Харківського інституту радіоелектроніки. Відвідали сім'ю рядового Кондрашова Захарія Івановича, котрий загинув під час визволення Захарівки (у Харкові живе його дочка). В 1986 році – зустріч у Севастополі, 1989 рік – Краснодарі. А у 1991 році червоні слідопити їздили на екскурсію до Ленінграда.

Постановою колегії управління культури Кіровоградської обласної держадміністрації музею історії села Захарівки Світловодського району присвоєно звання «Народний». Експонати музею, подаровані жителями села, укомплектовані учнями, розповідають про славний хліборобський край, про тих, хто боронив його в роки фашистської навали, та тих, хто примножує

сьогодні його трудову славу". Це уривок із газети "Вечірній Світловодськ" за 24 січня 1996 рік.

У червні 1999 року музею присвоєно статус державного. 8 травня 2000 року відзначали його двадцятиріччя. 20 років – чималий відрізок часу. Повиростали діти у перших екскурсоводів музею Гребенюка Леоніда Івановича, Чирочки Віктора Анатолійовича, Діброви Ольги Іллінічни, Давиденко Лариси Миколаївни. Микола Васильович Підгірний був екскурсоводом (його тема – воїни-інтернаціоналісти). А після закінчення школи самому довелося служити в Афганістані. Нагороджений медаллю "За бойові заслуги". По-різному склалася доля колишніх екскурсоводів, та вони й досі пам'ятають, ті хвилини, коли проводили гостям першу екскурсію. Хвилювалися дуже. Але горді з того, що їм тисли руки самі ветерани, дякували зі сльозами на очах. Потім було багато екскурсій, але перша запам'яталася найбільше. В одному із творів Лариса Давиденко написала: *"Музей – це моя путівка у доросле життя. Закінчу школу і обов'язково буду істориком. І рано чи пізно – знайду, де загинув мій дідусь, Давиденко Іван Семенович, який пропав безвісті. Я впевнена, що мій дідусь був схожий на Дерявко Миколу Максимовича, ветерана 116-ої"*.

Закінчували школу старші й у музей приходили їх молодші братики та сестрички. Відбувалася зміна поколінь. Так, наприклад, закінчив школу Чирочка Віктор, а у клуб "Пошук" прибула менша сестричка – Оля. Теж була екскурсоводом, командиром клубу. Закінчила історичний факультет Кіровоградського педінституту. Декілька років працювала викладачем цього інституту, навчалася в аспірантурі. Зараз – відповідальний секретар "Укртелекому" в Києві.

Скільки листів написали ветеранам Сафронійчук Віра Вікторівна та Злакоман Валентина Іванівна. Спочатку переписували кожен лист по декілька разів. А згодом допомагали писати листи молодшим товаришам. Стали вимогливими наставниками. Вони обрали професію вчителя. До речі, старший брат Віри, Сафронійчук Віктор, теж пошуковець.

Члени клубу "Пошук" – постійні учасники обласних зльотів краєзнавців, неодноразово посідали призові місця та нагороджувалися грамотами, дипломами, грошовими преміями. Та головне, що діти поглиблювали знання, училися переборювати труднощі, перемагати. За роки нелегкої роботи пошуковці встановили імена 20 бійців, котрі загинули під час визволення села від фашистів.

Т.В.Шпаченко,
вчитель НВК «Кіровоградський колегіум
– спеціалізований загальноосвітній
навчальний заклад I-III ст. – дошкільний
навчальний заклад – центр естетичного
виховання» Кіровоградської міської ради

ЛІТЕРАТУРНИЙ МУЗЕЙ АРСЕНІЯ ТАРКОВСЬКОГО: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА РОЛЬ У СИСТЕМІ ДІЯЛЬНОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Літературний музей А.Тарковського при НВК “Кіровоградський колегіум” було відкрито 25 червня 1997 року до 90-річчя з дня народження поета. Склалася унікальна ситуація. По-перше, колегіум розташований на вул. Володарського (у минулому Олександрівській), де в одному із будинків свого часу жила родина Тарковських. Зараз на місці цього будинку зведено католицьку церкву. По-друге, Арсеній і його старший брат Валерій навчалися у приватній гімназії М.К.Крижанівського, яка згодом стала єдиною трудовою школою №11, а зараз є колегіумом. І що найцікавіше – в одному з будинків на території колегіуму колись жила М.Г.Фальц – жінка, яка стала першим коханням поета, його Прекрасною Дамою. Саме цей будинок свого часу став своєрідним поетичним клубом на Олександрівській. Колишні гімназисти, що збиралися у домі Фальц і серед яких були А.Тарковський, Ю.Нікітін, М.Хороманський, марили літературою, із захопленням ділилися враженнями від прочитаних творів, грали на роялі, ставили домашні вистави, читали вірші. Саме цей будинок став свідком перших поетичних спроб Арсенія Тарковського, тут розквітло його перше кохання – ніжне, чутливе, пристрасне, трагічне і таке прекрасне, оспіване згодом у багатьох віршах поета протягом усього його життя. Образ саме цього будинку знаходимо у поетичних рядках А.Тарковського:

*Невысокие, сырые
Были комнаты в дому.
Называет ее Марией
Горько сердцу моему.
Три окошка, три ступени,
Темный дикий виноград.
Бедной жизни бедный гений
Из окошка смотрит в сад.*

Силами педколективу колегіуму та спонсорів будинок Фальц було відремонтовано, і саме у ньому розташувався музей Арсенія Тарковського. Учні, вчителі, батьки провели величезну роботу по збору матеріалів музею, цікавих експонатів, працювали в музеях, архівах, бібліотеках. Особливо цінними експонатами є матеріали, передані до музею донькою поета Мариною

Тарковською. Це численні фотографії, книги, копії унікальних документів, серед яких збірка віршів онука поета Михайла Тарковського, фотокопії рукописів А.Тарковського, посвідчення особи, довідки про закінчення ним єдиної трудової школи №11, гербу родини Тарковських та багато інших. Зібрані матеріали були систематизовані за такими розділами: історія школи, родина Тарковських, життя і творчість Андрія Тарковського, твори про Арсенія Тарковського. Під час чергових відвідин музею М.Тарковська презентувала музею свою книгу про родину Тарковських “Осколки зеркала”, яка стала чи не найпопулярнішим експонатом серед шанувальників таланту поета.

Непримітний з першого погляду цегляний двоповерховий будиночок Фальц... Піднімаємося сходами на другий поверх, переступаємо поріг і, ніби на машині часу, переносимося у далекий вже початок ХХ століття. Старовинні різьблені меблі, рояль, книги, до яких так і хочеться доторкнутися; букет польових квітів, які так любив поет; старовинна ікона, що наче випромінює лагідне світло; камін, в якому, здається, ось-ось запалає вогонь; імпровізована сцена, яка чекає нових виконавців – акторів, поетів. Дві кімнатки, які наповнені спокоєм і гармонією. Виникає почуття того, що зараз почуються легкі жіночі кроки, шелест шовкового плаття, полетиться хвилююча музика Шопена. У музеї нема звичних стендів, експозицій. Чому? За словами Марини Тарковської, її батько не любив традиційних музеїв, він вважав, що їм не вистачає життя. Саме тому при створенні музею А.Тарковського головною ідеєю було не просто ззовні відтворити обстановку початку ХХ століття, коли поет бував у цьому будинку, а головне – відтворити творчу атмосферу, що панувала тут, створити ауру, яка б спонукала сьгоднішніх школярів до власного творчого пошуку, пізнання прекрасного.

Музей став центром проведення багатьох яскравих заходів: літературно-музичних вечорів, поетичних читань, конкурсів тощо. Тільки у 2006 – 2007 навчальному році до 100-річчя від дня народження А.Тарковського тут було проведено літературну вікторину “Що ти знаєш про життя і творчість поета?”, читацьку конференцію “Тема рідного краю в творчості А.Тарковського”, конкурси читців віршів А.Тарковського та ілюстрацій до його поезій, літературно-музичні свята, конкурс “Мое перше відкриття в історії та літературі” тощо. Було випущено ювілейний випуск альманаху юних митців школи, розроблено цікавий навчальний проект “Місто дитинства А.Тарковського”, який представлено на науково-практичній конференції “Творчість сім’ї Тарковських у контексті епохи: література та кінематограф”.

Гостями музею були учні нашого колегіуму та інших шкіл міста, студенти, викладачі, слухачі курсів підвищення кваліфікації вчителів, гості з-за кордону.

Особливу увагу музей приділяє вихованню власних екскурсиводів. У процесі роботи в музеї відбувається активний розвиток творчих здібностей учнів. Вони залучаються до розробки і проведення літературно-музичних вечорів, читацьких конференцій, екскурсій, різноманітних конкурсів, вікторин. Учні беруть участь у пошуці та вивченні матеріалів, пов’язаних із життям і творчістю А.Тарковського, працюють в архівах і бібліотеках, пишуть творчі роботи, реферати, тим самим розвиваючи навички дослідницької діяльності, які

є такими необхідними в сучасному процесі навчання. На базі музею працює краєзнавчий гурток, результатом роботи якого стала цікава пішохідна екскурсія “Історія міста в історії однієї вулиці.” Традиційними є виступи працівників музею перед батьками майбутніх першокласників з лекціями про історію нашої школи, сім'ю Тарковських, яка дала світу митців світового масштабу і є гордістю нашого міста, про родинні традиції виховання Тарковських.

Патріотичне виховання – не менш важлива справа для нашого музею. Де, як не в музеї, присвяченому нашому земляку, учню нашого навчального закладу, можна сповна відчувати гордість за власну школу та її випускників, дізнатися щось нове про історію рідної школи і міста. Безперечно, музей А.Тарковського займає важливе місце у системі діяльності нашого навчального закладу. Музей став одним із центрів патріотичного, морального і естетичного виховання школярів, осередком культурного життя не лише колегіуму, а й нашого міста.

III. ПОСТАТІ: МУЗЕЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИДАТНИХ ЗЕМЛЯКІВ

В.В.Білошапка,
завідуючий фондами Олександрівського
районного краєзнавчого музею

МУЗЕЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ГНАТА СТЕЛЛЕЦЬКОГО У НАШОМУ КРАЇ

На початку 20-х років ХХ століття північна і північно-західна частина нинішньої Кіровоградщини (частина Новомиргородського, Олександрівського і Світловодського районів) входила до складу Чигиринського повіту Кременчуцької губернії, а потім Шевченківської округи. У цей буремний час у Чигирині вирішено було створити історичний музей. З цією метою розгорнулася роз'яснювальна робота серед населення повіту. Учасниками збиральницької діяльності стали члени товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва.

До складу створеного у той час товариства ввійшли місцеві дослідники і збирачі старовини, серед яких активно працювали вчителі Степан Іванович Яременко, Логвин Федорович Рвачов, священник Олексій Автомонович Єремович [6, 113-114]. Почесним членом товариства був і археолог, професор Гнат Якович Стеллецький. Він проводив дослідження на Чигиринщині як уповноважений Кременчуцької губнаросвіти та Чигиринського воєнрєвкому [6, 110, 114].

Ім'я Гната Стеллецького майже забуте сьогодні, хоч це досить колоритна особистість. Народився Г.Я.Стеллецький в 1878 році в с. Григор'івці Олександрівського повіту Катеринославської губернії в родині священника. За порадою батька після школи він вступає до Київської духовної академії. У давньому місті його захоплює археологія, і юнак проводить дослідження у підземних лабіринтах Києво-Печерської лаври. Згодом він здійснює мандрівку в Палестину. 1910 року Яків Стеллецький закінчує Московський археологічний інститут. У студентські роки загорівся ідеєю знайти бібліотеку царя Івана Грозного у московському Кремлі, яку шукав усе життя і не знайшов. Учасник першої світової війни. Під час перебування на Кавказькому фронті у складі військово-археологічної експедиції досліджував територію турецької Вірменії [1, 72-76]. Навесні 1919 року Наталя Полонська звернулася до Всеукраїнського комітету пам'яток мистецтва з проханням запросити для наукової роботи з-

поміж інших відомих вчених і Г.Стеллецького. Проте клопотання не було задоволене, та й археологічна секція ВУКОПИСу невдовзі припинила своє існування [7, 22-23].

У 20-х роках ХХ століття він проводив наукові дослідження в Україні, зокрема в Лубнах на Полтавщині, де розгорнув активну дослідницьку, збиральницьку, громадську роботу з виявлення і врятування пам'яток старовини. До пам'яткоохоронної роботи вчений залучав представників різних верств населення, особливо молодь. З ініціативи Гната Стеллецького під час перших комуністичних суботників одним з видів робіт в Лубнах стали й археологічні розкопки. Підсумком подвижницької діяльності Гната Яковича є створення Лубенського Українського музею [1, 72-76]. Помер вчений у 1949 році в Москві.

У Чигиринському повіті Гнат Стеллецький працював у вересні-грудні 1921 року. Співпраця з краєзнавцями дала можливість археологу за досить короткий час охопити значну територію Чигиринського повіту та прилеглих місць. У вересні Гнат Стеллецький дослідив урочище Довгий Яр під селом Андрусівкою, де виявив фрагмент бивня мамонта, урочище Татарський Яр в селі Калантаєве, де розшукав кістки мамонта. В одному з дворів у селі Шабельники на глибині 2 аршини ним викопано два уламки круглого, із зіркою і турецьким написом каменя. 7 жовтня на місці стоянки у дюнах між Бужином та Дніпром дослідником виявлено планшетку з керамікою кам'яної доби. У жовтні Гнат Стеллецький проводив розкопки у Суботіві та Чигирині [6, 112-113]. Для створюваного Чигиринського історичного музею ним зібрано колекцію старожитностей, куди окрім археологічних знахідок самого Гната Яковича, ввійшли речі, передані жителями сіл Бужин, Боровиця, Калантаєве, Тіньки, Суботів, Шабельники, Андрусівка, Пляківка, Мельники. Атрибутовану колекцію з 22 предметів Г.Стеллецький передав до музею [5, 13-14]. Ось які речі, наприклад, передав вчений із сіл нинішнього Світловодського району: з Бужина, від чумака Калістрата Пилипа, – чумацькі речі та два плуги, череп людини, виораний під с. Боровицею від бужинського вчителя Бабиченка, з Калантаєвого, – «ікону з виображенням Бога Отця зі Св. Духом в виді птаха на полотні», «кістки мамута з Татарського Яру», з Андрусівки – «фрагмент клика мамута (верхня кора)» з Довгого Яру [5, 14].

У фондах Лубенського краєзнавчого музею зберігається унікальна фотографія з зображенням членів археологічної експедиції, очолюваної Г.Я.Стеллецьким, зроблена, на думку Б.Ванцака, під час розкопок поблизу Чигирини 1922 року [1, 77]. Існує припущення, що знімок виконано після успішної знахідки фрагмента бивнів мамонта в результаті розкопок в Довгому Яру під с. Андрусівкою у вересні 1921 року [6, 119].

Гнат Стеллецький звернув увагу і на старожитності, виявлені на території нинішнього Олександрівського району. Він домагається, щоб музею у Чигирині передали майно з будинку Красинських у селі Несваткове. У реєстрі речей, складених ним, значаться старовинні шафи, столи, тумби для книг, нічні столики, етажерка, крісла, дивани, фісгармонія, комод-буфет, скрині, карета, сани та інші речі [4, 12]. Звертає увагу дослідник і на предмети мистецтва. З

будинку Красинських він пропонує відправити до Чигирин дев'ять старовинних картин, дві бронзові статуєтки, бронзовий бюст, барельєф голови. Вчений підкреслював: «Особливо ж треба подбати про картини й портрети щодо вивозу до Чигиринського музею» [4, 11-12]. Наполягав Гнат Стеллецький і на поповненні фондів музею уніатською хоругвою і чашею з покриттям із церкви села Кримки [4, 11-12]. Дослідник вважав за потрібне, щоб до музею потрапила й багата бібліотека, зібрана з поміщицьких маєтків у Кам'янці: «Мушу повідомити, що розборку і систематизацію книг в Кам'янській школі №1 закінчено. Висновки цієї праці такі: тут в суміші докупи бібліотеки Гревса із с. Ставидло й Давидових з Кам'янки. Куди вивезли бібліотеку Раєвських – залишається невідомим (вивезли 6 підвід). Вистудіювана бібліотека надає певних рис щодо минулої культурної доби: вона свідчить, що старожитні дідичі на Україні кохалися майже виключно французькою культурою й мовою, причому давні покоління з кінця XVIII ст. переважно питаннями наукового змісту й мандрівок, а новітні, з народженням легкодуха французької літератури, цілком з'їхали на останню. Щодо руських старих місячників переважають серйозні: «Библиотека для чтения», «Русские вести», «Вести Европы». Аглицькою та німецькою мовами, тим більше італійською книжок занадто обмаль. Отже, як очевидно з зазначеного, бібліотека ця не по зубах селу. А місце їй в бувшому культурно-науковому осередку. Яким на Чигиринщині є тільки "гетьманська столиця" славнозвісний Чигирин. Занепад останнього тимчасовий, його життя – в минулому та майбутньому. Г.Стеллецький.» У додатку до листа вчений зробив підрахунок книг: «французьких – 1532, кінця XVIII ст. – поч. XIX – 749, к. XVIII – поч. XIX – 976, красне письменство – 489, англ. – 66, нім. – 47, рос. – 257». Всього виявлено 2102 книг [3, 9-10].

Наприкінці грудня 1921 року Гнат Стеллецький виїхав до Лубен. Він обіцяв наступного року повернутись, але так більше і не приїхав [6, 117]. Справа створення Чигиринського музею після від'їзду вченого занепадала. Для музею так і не виділили приміщення. Колишній голова товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва Л.Рвачов 10 грудня 1924 року писав: «...пожелания Стеллецкого не могли были выполнены по той причине, по которой и самый музей не мог приобрести для себя помещения и быть открытым, т.е. за полным неимением средств и возможностей их достать.

Археологические предметы, принадлежащие Чигиринскому музею, в течение последних двух лет хранились при семилетней трудшколе и вследствие частых перемен заведовавших и перенесения этой школы из одного помещения в другое, приведены были в хаос, и возможно, что некоторые из предметов или попорчены или совершенно исчезли. Для предупреждения дальнейшей порчи и уничтожения этих ценных предметов всего лучше Окркопису забрать и остатки их из Чигирин в Черкасский Окрмузей и при посредстве высылаемых мною этих документов проверить (как уже взятые Окркописом, так и оставшиеся в Чигирине) и распределить их по отделам музея» [2, 7].

Література

1. Ванцак Б., Супруненко О. Подвижники українського музейництва. – Полтава, 1995.
2. Державний архів Черкаської області. – Ф. 131. – Оп. 1. – Спр. 30. – Арк. 7.
3. Державний архів Черкаської області. – Ф. 131. – Оп. 1. – Спр. 21. – Арк. 9-10.
4. Державний архів Черкаської області. – Ф. 131. – Оп. 1. – Спр. 21. – Арк. 11-12.
5. Державний архів Черкаської області. – Ф. 131. – Оп. 1. – Спр. 21. – Арк. 13-14.
6. Кукса Н. Гнат Якович Стеллецький: штрихи до портрета /Чигиринщина: історія і сьогодення. Матеріали науково-практичної конференції 17-18 травня 2006 р. – Черкаси, 2006.
7. Ульяновський В. Наталія Полонська-Василенко: штрихи до портрета / Полонська-Василенко Н. Історія України. – К., 1993. – Т. 1. – С. 22-23.

О.А.Классова,

старший науковий співробітник

Кіровоградського художньо-

меморіального музею О.О.Ос്മьоркіна

ІСТОРІЯ ПЕРШИХ ХУДОЖНІХ ВИСТАВОК ПРИ ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Значний вплив на розвиток художньої освіти та художньо-естетичного виховання молоді в Єлисаветграді в останню чверть XIX – початку XX ст. здійснили реформи в освіті. До реформи 1861 р. стан народної освіти був незадовільним. Основна маса народу була темною, неграмотною. Ще в 1856 р. Міністерство народної освіти розпочало розробку нового Шкільного статуту, що стало подальшим поштовхом для могутнього педагогічного руху. Ідея дати звільненому народу освіту, покінчити з віковою темрявою стала домінуючою в усіх громадських колах. У 60-70 рр. XIX ст. велику роль у справі освіти відігравали земства, які вперше підняли питання щодо початкового всеобучу. Але слід відзначити, що вже в останню чверть XIX ст. Російська імперія, в тому числі Україна, яка входила до її складу, постали перед проблемою спеціальної освіти молоді – професійної. У цей період в країні відбувається процес розкладу феодально-кріпосницьких відносин та формування капіталістичних. Внаслідок цього швидкий економічний розвиток країни викликав потребу у фахівцях різногалузевих знань – професіоналах, яких в Росії не вистачало. Уряд починає відкривати нові навчальні заклади, які готували учнів для отримання професії. На 70-і роки XIX ст. припадає найбільша кількість нових відкритих ремісничих училищ та шкіл, що мали на меті навчити юнацтво не лише грамоті, а й дати можливість заробити своїм ремеслом на життя. У деяких традиційних центрах художніх ремесел країни з'являються такі дисципліни, як шитво

золотими та срібними нитками, різьба по дереву і кості, художнє лиття металу, розпис олійними фарбами посуду і дерева, що розширювало художньо-прикладні знання і водночас давало можливість передати досвід та вміння майбутнім поколінням.

Із скасуванням кріпацтва економічний та культурний розвиток Єлисаветграда, який з 1865 р. став повітовим містом, поживався. До середини 90-х рр. XIX ст. кількість фабрично-заводських підприємств у ньому збільшилася вдвічі, а обсяг виробництва зріс більше, ніж у 13 разів. В Єлисаветграді відкриваються 6 народних міських училищ, де працюють 26 викладачів і навчаються 1200 учнів. В цих училищах, окрім загальноосвітніх предметів, місцевою владою вводяться спеціальні ремісничі предмети.

З архівних джерел відомо, що в усіх єлисаветградських навчальних закладах (як в народних училищах, так і в кавалерійському училищі та в єврейській Талмуд-Торі), крім фізики, математики, історії, мови, чистописання, вводяться спеціальні дисципліни – малювання, креслення, основи технології металу та обробки дерева, основи ковальської справи, столярне, токарне, слюсарне та швацьке ремесла. Так, в Єлисаветградському училищі №5 в 1879 р. відкриті ремісничі відділення зі слюсарної, столярної справи і майстерня для кравців з курсом моделювання та білошвейної справи, вишивання і мереживоплетіння.

У культурно-мистецьких та педагогічних колах Російської імперії ставало все більш зрозуміло, що під час розвитку капіталістичних відносин швидко розвиваються світова наука, культура і мистецтво, дизайн, які йдуть поруч з прогресом. Але в умовах „провінційної Росії” досягнення світового прогресу були доступні лише небагатьом містам – Москві, Петербургу, Харкову, Одесі. Вся інша „містечкова” Росія, до якої відносився і Єлисаветград, мала слабкі уявлення про новини і розвиток прогресу, культури і мистецтва. Між тим, у нових соціальних умовах зацікавленість громадськості потребувала, щоб реалістичне, демократичне за своїм характером мистецтво, новини науки і культури ставали доступними широким колам суспільства.

Значний внесок у розвиток художньо-естетичного виховання і художньої освіти в Єлисаветграді здійснило земство, а також благодійні організації, які існували на утримання приватних осіб. У земствах з педагогічних міркувань розуміли необхідність ознайомлення широких верств населення, особливо учнівської молоді, з творами світового мистецтва – живопису, архітектури, промислового дизайну. В Єлисаветграді в останню чверть XIX ст. – на початку XX ст. відбулася низка подій, які мали великий вплив на розвиток художньо-естетичного виховання молоді, а саме заснування:

- в 1867 р. генералом М.Ф.Федоровським ремісничо-грамотного училища;
- в 1873 р. „Товариства поширення грамотності і ремесел”;
- в 1880 р. Вечірніх рисувальних класів (художнього і технічного рисування) при Єлисаветградському земському реальному училищі;
- в 1884 р. місцевої філії благодійного „Товариства шанувальників витончених мистецтв”;

- в 1910 р. Живописно-малювальної майстерні при Фіровському міському початковому училищі.

15 жовтня 1867 року на власний кошт і за ініціативою викладача Єлисаветградського кавалерійського училища Миколи Федоровича Федоровського і дружин офіцерів О.М.Рязанової та О.І.Некрасової було відкрито безкоштовне ремісничо-грамотне училище з метою підготовки грамотних і кваліфікованих робітників для промисловості. Дослідниця Л.Іванова свідчить, що ремісничо-грамотне училище було не просто училищем, яких в Російській імперії існувало десятки: „Це був особливий експериментальний навчальний заклад, яким опікувалося створене в 1873 році „Товариство поширення грамотності і ремесел”. За своїм типом і програмою викладання безкоштовне ремісничо-грамотне училище суттєво вирізнялося серед інших навчальних закладів даного профілю. Можна стверджувати, що воно було єдиним ремісничо-грамотним училищем не тільки в Єлисаветграді, але й по всій Росії.” Училище утримувалося як на кошти „Товариства поширення грамотності і ремесел”, так і на кошти земства. Також училище заробляло кошти з різноманітних джерел: вистав, концертів, лотерей, а ще – від продажу художніх виробів, які виготовляли учні училища. „Товариство поширення грамотності і ремесел”, що опікувалося училищем, складалося як з педагогів, які викладали в училищі, так й із заможних осіб, що вкладали свої кошти: М.Ф.Федоровський, О.І.Некрасова, О.М.Рязанова, М.О.Лашенко, граф Д.Е.Остен-Сакен, І.І.Фундуклей, Е.Г.Мілорадович (пізніше вони увійшли до Ради ремісничо-грамотного училища). Назва Товариства відповідала його призначенню – поширювати серед молоді грамоту, культуру та спеціальні професійні знання.

Таким чином, „Товариство поширення грамотності і ремесел” здійснювало при навчальних закладах Єлисаветграда велику художньо-естетичну пропагандистську роботу, намагаючись ознайомити з найкращими досягненнями в світі культури і мистецтва. Саме цьому Товариству завдячуємо, що наше місто неодноразово відвідували виставки Товариства пересувних художніх виставок, так званих передвижників. Так, після заснування в 1884р. місцевого філіалу Петербурзького Товариства шанувальників витончених мистецтв місія запрошення в Єлисаветград пересувних виставок належала цим двом установам. Перша виставка передвижників прибула до Єлисаветграда 24 жовтня 1876 р. Протягом тижня її побачило 800 осіб. За період з 1876 по 1900 рр. передвижники 18 разів влаштовували виставки в Єлисаветграді, який входив до п'ятірки найбільш відвідуваних Товариством пересувних художніх виставок міст Російської імперії. Газета „Єлисаветградский вестник” №116 за 1882 р. свідчить: „Напоминаем любителям живописи, что находящаяся у нас выставка русских художников пробудет в основном здесь еще 3 дня. За время с 7 по 20 ноября выставку посетили уже 1629 человек – 1009 взрослых и 620 малолетних”.

Слід відзначити, що педагоги ремісничо-грамотного училища, які всі були членами Товариства, окрім влаштування пересувних художніх виставок, вели значну роботу з пропаганди мистецтва: відкриваються художні гуртки при

ремісничо-грамотному училищі при заводі Ельворті, при комерційних училищах, читається курс лекцій з історії мистецтва як місцевими лекторами - членами „Товариства поширення грамотності і ремесел”, так і лекторами, запрошеними зі столичних міст – Москви, Петербурга, а також влаштовуються щорічні виставки художніх живописних та прикладних робіт учнів, які також експонуються в інших містах країни, про що свідчить місцева преса.

Художники-передвижники мали великий вплив на суспільство. Вони розбудили громадську думку, підняли злободенні проблеми сучасності, відкрили народу його історичне минуле, а також стали основоположниками багатьох нових художніх напрямків у мистецтві живопису, нових художніх шкіл. Вони зацікавили всі провінційні куточки Росії подихом нового мистецтва. Можна стверджувати, що в Єлисаветграді виставки передвижників були саме таким свіжим „подихом” для молодих художників.

Членам „Товариства поширення грамотності і ремесел” завдячуємо також і першій спробі заснування в Єлисаветграді художнього музею. Особлива роль в справі популяризації художніх знань і заснування художнього музею в місті належить активному члену цього Товариства О.Біркину – художнику і педагогу, журналісту, прізвище якого мало відоме до сьогодні. Він одночасно трудився в декількох установах – викладав малювання в ремісничо-грамотному училищі, вів гуртки прикладного мистецтва, викладав на креслярських курсах при заводі Ельворті, заснував власні художні курси малювання і креслення, працював журналістом в газетах.

До питання створення першого музею в Єлисаветграді зверталися багато зацікавлених осіб – педагоги, краєзнавці, художники (П.Рябков, В.Ястребов, І.Похитонов). Кожний з них бачив новий музей по-своєму. В.Ястребов вважав, що місту необхідний саме великий археологічний музей, П.Рябков бачив його краєзнавчим, І.Похитонов пропонував заснувати художній музей. У 1913 році О.Біркин в газеті „Голос Юга” писав: „Уперше обговорення цього питання було ще у 80-х рр., а також в 1890-х рр. В 1911 р. на нараді у земському зібранні музей було запропоновано утримувати силами міста і земства. На нараді у „Товаристві поширення грамотності і ремесел” також піднімають питання про створення художнього музею. Причиною стало бажання одного з місцевих уродженців – художника Івана Похитонова, який тепер проживає в Парижі. У випадку відкриття такого художнього музею, він побажав передати частину своїх картин в дар місту, а після смерті залишити на користь місту всю колекцію картин. Все це мотивується тим, що тепер Імператорська Академія Мистецтв дуже швидко іде назустріч тим містам, які створюють у себе художні музеї”.

Слід зазначити, що з кінця XIX – початку XX ст. спостерігається поступове зростання музейної мережі і поширення музеїв в загальноосвітніх школах, урізноманітнення профілів музеїв, збагачення змісту їхньої роботи, вихід за межі суто навчальних завдань. Значну роль в цих процесах відігравали земства. Перші земські музеї 60-х – 70-х рр. XIX ст. були скромні й переважно в школах, де в основі навчального процесу був наочно-предметний принцип навчання. А вже на початку XX ст. відроджується діяльність музеїв у формі пересувних

музеїв навчального приладдя. В цей період починає формуватися профільна спеціалізація музейних закладів за змістовно-тематичним характером зібрань – археологічні, історичні, етнографічні, художні, літературні, з'являються і перші меморіальні музеї.

Єлисаветград наприкінці XIX – початку XX ст. стає в ряд тих міст Російської імперії, які виявилися новаторами прогресивних методик у педагогічній науці. Цей феномен також потребує свого дослідження. Великий внесок в розвиток єлисаветградських навчальних закладів зробили такі відомі педагоги, як Віктор Григорович, Володимир Ястребов, Василь Флоровський, Петро Крестоносцев, Ілля Деркачов, Василь Харцієв, Микола Марков – історики, мовознавці, законовчителі.

Але слід окремо відзначити роль педагогів, що викладали при „Товаристві поширення грамотності і ремесел” і в ремісничо-грамотному училищі, які запровадили нові методики художньо-естетичного виховання через заснування художнього музею, проведення художніх пересувних виставок-експозицій, заснування гуртків і курсів, читання лекцій. З газети „Голос Юга” за 1913 рік стає відомо, що в Європі, починаючи з 1900-х років, відбулися ряд педагогічних з'їздів саме з питань художньо-естетичного виховання молоді. Так, в 1913 р. в Дрездені проходив Міжнародний конгрес з художнього виховання, в якому взяли участь представники 10 країн, в тому числі з Росії і США. Троє викладачів – членів Єлисаветградського Товариства поширення грамотності і ремесел – були присутні на цьому конгресі. Єлисаветградська преса свідчить, що на ньому експонувалися виставки картин як всесвітньовідомих художників, так і учнівських робіт. О.Біркин писав в газеті „Голос Юга”: „Конгрес ілюструвався, окрім лекцій, також екскурсіями, відвідуванням музеїв, показом „туманних” картин. Так, наприклад, в американських лекторів існує думка, що в інтересах прогресу дуже велике значення за своїм виховним змістом має художнє виховання молоді, при чому більше для промисловості й торгівлі, оскільки це дає можливість багатьом ремісничим спеціалістам вкладати в свою працю художній зміст і смак, і піднімати працю не тільки до ремесла, але до рівня високої культури і навіть, мистецтва.”

Пропозиції щодо створення в Єлисаветграді в 1910-х рр. першого художнього музею були, за словами О.Біркина, „сочувствено зустрічені членами общества грамотности, но в кругах высших этот вопрос временно приостановлен”. Лише у 1918 р. було знову здійснено спробу заснувати в місті перший музей з художнім відділом (картинну галерею).

Незважаючи на те, що перша спроба створити в Єлисаветграді самостійний художній музей була залишена на більш пізній час, зусилля багатьох громадських діячів міста – з міської управи, із земства, педагогів – членів благодійних товариств – вплинуло на розвиток художнього життя в місті. Так, на початку 1913 р. „Товариство поширення грамотності і ремесел” запросило до Єлисаветграда відомих російських літераторів Федора Сологуба й Сергія Глаушева („Глаголь”), які прочитали в гуртку при заводі Ельворті цикл лекцій з історії мистецтва „Пошук краси і правди в російському мистецтві”. А в березні 1913 р. О.Біркин там же прочитав курс лекцій про Дрезденську картинну

галерею та шедеври Мюнхенського художнього музею, а в газеті „Голос Юга” надрукував статтю „Передвижной или стационарный музей с художественным отделом в Елисаветграде”, в якій писав: „Я процитирую здесь слова академика М.Янжула в очерке „Значение художественного образования для успехов промышленности и торговли”. Для национальной постановки в школах графической и художественной грамотности, без которой невозможно дальнейшее развитие народа на пути приобретения специальных знаний, потребуется: во-первых, снабжение учебных заведений передовыми пособиями по черчению и рисованию; во-вторых, для надлежащей постановки графических или художественных искусств необходима подготовка учащихся в начальной школе; в-третьих, необходима подготовка учащихся в начальной школе; в-четвертых, необходим хотя бы передвижной музей наглядных пособий. Такой художественно-педагогический музей снабдит школу наглядными пособиями по рисованию и черчению, проведет в жизнь лучшие новейшие методики преподавания искусства, ознакомит население путем устройства небольших передвижных выставок как ученических работ, относящихся к вопросам искусства, так и работ известных художников”.

Нові педагогічні методики в художньо-естетичному вихованні запроваджувалися і керівництвом Єлисаветградського земського реального училища. Так, у Вечірніх рисувальних класах постійно влаштовувалися виставки-звіти художніх робіт учнів училища та викладачів, про що свідчить звіт керівника цих класів П.Крестоносцева Раді училища. У 1896 р. художні роботи учнів і викладачів. Вечірніх рисувальних класів експонувалися на Міжнародному торгівельно-промисловому ярмарку в Нижньому Новгороді, де вони отримали срібні медалі. У 1910 р. в Єлисаветграді відбулася виставка робіт художників „Товариства Південно-російських художників”, на якій експонувалися твори видатних художників – Костанді, Нілуса, Дворнікова, а також і учнів Вечірніх рисувальних класів Єлисаветградського земського реального училища.

Місцева преса свідчить про велику зацікавленість громадськості мистецтвом. Газета „Голос Юга” №95 за 1911 рік писала: „Приятное впечатление производят художественные работы коммерческого училища Бонч-Бруевича и живописно-малярных курсов Фирсовского городского училища.” 2 травня 1913 р. у статті „О елисаветградских выставках” ця ж газета зазначала: „Как на отрадное явление в нашем городе следует указать на устанавливаемый обычай устраивать ежегодные ученические выставки работ. Почин в этом деле принадлежит 1-му коммерческому училищу, в котором уже пятый год (от основания с 1908 г. училища) устраиваются выставки по рисованию, черчению, прикладному искусству среди учителей и учащихся „Мой досуг”. Такие же выставки устраиваются ежегодно и в женской гимназии А.И.Ефимовской. Во всех этих работах ясно чувствуется вкус, индивидуальное творчество, богатый духовный мир. При взгляде на все эти вещи начинаешь проникаться уважением к идее больших художников о том, что „красоту и правду” нужно искать прежде всего в красоте мира. Так, 1-е и 2-е коммерческие училища продемонстрировали прекрасные работы по ручному труду под

руководством опытного преподавателя, выставленные также на художественной выставке «Елисаветградского общества грамотности». Выставка вызвала широкий интерес у посетителей и работами по живописи.» А 19 травня 1913 р. газета „Голос Юга” сповіщала: „Сегодня в аудитории завода Эльворти в 10 часов утра открывается новая выставка работ по живописи учеников-мастеровых, которые посещают Вечерние рисовальные курсы при заводе Эльворти”.

В цей час в Єлисаветграді відкриваються приватні художні курси та студії образотворчого мистецтва. У газеті „Голос Юга” за 25 листопада 1910 р. подається оголошення: «Г.Зусман, ул. Гоголя, 15 в Єлисаветграді, напротив г.Державца, открывает техническое бюро, а также дает уроки черчения и рисования»; а в 1913 р. вона ж повідомляла: „Художник, скульптор И.Золотаревский возвратился из Парижа и дает уроки рисования и пластики”; „Художник А.М.Нюренберг, приехавши из-за границы, открывает частную студию, дает уроки рисования”.

Таким чином, виставки „Товариства пересувних художніх виставок” пробудили художнє життя в Єлисаветграді, пожвавили його. Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. в єлисаветградських навчальних закладах були запроваджені елементи музейної педагогіки у сфері художнього виховання молоді (як їх сьогодні називають, нові педагогічні структури). Саме у ХХ ст. в Росії започатковуються принципи музейної педагогіки, але Жовтнева революція 1917 р. та подальші події зупинили цей експеримент.

Музейна педагогіка вивчає роль музейного предмета, музейної виставки, експозиції в естетичному вихованні (так звана „галерейна освіта”). Через сприйняття художнього твору, музейного експоната формується естетичне світосприйняття дитини. Сьогодні значною популярністю в музейній педагогіці користується дитяча виставка, учнівська виставка, які впроваджують нові методики процесу навчання, виховання і розвитку людини в умовах музейної виставки, експозиції в навчальному закладі.

Але ще на початку століття О.Біркин в газеті „Голос Юга” (1913 р.) писав: „В настоящее время в воспитании молодежи уделяется большое внимание вопросу художественного образования, видя в нем залог для развития чувств и воли человека, на что ранее не обращалось внимания. В этом видна необходимость способствовать развитию творческих способностей не только отдельной личности, но и целой нации. Стремясь с первых шагов развития человека окружить его той обстановкой, чтобы все воспринимаемое им окружающее отвечало бы требованиям прекрасного. Рассматривание художественных произведений, картин, последовательное знакомство с шедеврами лучших художников вводило бы молодежь в мир эстетических переживаний, решало бы задачу интеллектуального и художественного развития личности”.

Використані джерела

1. Из фондів Державного архіву Кіровоградської області:

Звіт Крестоносцева П.О. за 1889-1890 навчальний рік. Розрахунки витрат Вечірніх рисувальних класів (ф.60, оп.1, од. зб. 39);

Педагогічна програма екскурсій Єлисаветградського земського реального училища (ф.60, оп.1, од. зб. 164-167);

Річні звіти Вечірніх рисувальних і креслярських класів для вільних відвідувачів (ф.60, оп.1, од. зб. 200-214);

Журнал засідань Єлисаветградського земського повітового зібрання 1910 р.;

Газета „Елисаветградский вестник”, 1882, №116;

Газета „Голос Юга”, 25 листопада 1910 р.;

Газета „Голос Юга” № 95, 1911 р.;

Газети „Голос Юга” 27 січня, 2 травня, 19 травня 1913 р.

2. Із фондів Російського державного архіву літератури і мистецтв (Москва):
Лист Єлисаветградського товариства шанувальників витончених мистецтв розпоряднику виставки Є.М.Хруслову від попечителя учбових закладів Боголюбова, 1890 р. (ф.903, оп.1, од. зб. 71);

Лист упорядника передвижної виставки П.Івачова до О.Потебні (ф. 2045, оп.1, од. зб. 80).

Література

1. Іванова Л.М. Місце Товариства розповсюдження грамотності і ремесел у становленні професійно-технічної освіти в Єлисаветграді / В кн.: Актуальні аспекти дослідження історії міста. Матеріали обласної науково-практичної історико-краєзнавчої конференції до 250-річчя заснування Єлисаветграда-Кіровограда. Ч. II. – Кіровоград, 2006. – С.119-123.

2. Пашутин А.Н. Исторический очерк г. Елисаветграда. – Елисаветград: Лито-Типография Бр. Шполянских, 1897. – Кіровоград, 1992. – 175 с.

3. Хижняк Б.П. Єлисаветград – колыска профтехосвіти степового краю / В кн.: Актуальні аспекти дослідження історії міста. Матеріали обласної науково-практичної історико-краєзнавчої конференції до 250-річчя заснування Єлисаветграда-Кіровограда. Ч. II. – Кіровоград, 2006. – С.127-141.

М.П.Тупчієнко,

викладач Кіровоградського національного технічного університету

МУЗЕЄЗНАВЧІ АСПЕКТИ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В. М. ЯСТРЕБОВА

Володимир Миколайович Ястребов був багатограним істориком, який займався не тільки проблемами історичного краєзнавства та етнології, але й був не менш знаним в колах археологів. Відоме його листування з такими визначними археологами та істориками ХІХ ст., як Анучин, Кондаков та Бобринський.

Метою даної статті є короткий огляд археологічних досліджень з позицій музеєзнавства, які В.М.Ястребов здійснив протягом свого короткого життя.

З нашої точки зору, всі дослідження В.М.Ястребова в області як археології, так і етнології були в першу чергу пов'язані з його завідуванням історико-етнографічним музеєм при Єлисаветградському реальному училищі. У 1883 р. Володимир Миколайович, перебуваючи з 1876 р. на посаді викладача історії та географії цього закладу, почав завідувати створеним ним же "историко-географическим музеем", що складався з наочних посібників для викладання історії та географії, а також невеличкої "археологічної" колекції з 342 предметів, серед них: 270 монет і медалей, 57 документів, рукописна карта Єлисаветградської провінції XVIII ст., 3 кам'яні молотки і цінне зібрання предметів скіфської епохи з кургану поблизу села Мартоноша Єлисаветградського повіту. З так званої "археологічної колекції" лише збірка предметів скіфського походження, кам'яні молотки та частина монет відповідає сучасному розумінню археологічних артефактів, решта – пам'ятки, що репрезентують інші допоміжні історичні дисципліни: нумізматику, сфрагістику, палеографію тощо. Вживання Ястребовим терміна "археологічна колекція" стосовно першої збірки музею пояснюється широким первісним значенням терміна «археологія» (з гр. «наука про давнє минуле»). Грецький філософ Платон у своїх сократичних діалогах вживав термін "археологія" як синонім терміну "історія", тобто трактував його як відомості про події героїчного минулого. Очевидно, Ястребов був схильним також досить широко трактувати цей термін, тому, у власному Ястребовському розумінні, вся його діяльність як історика водночас була й діяльністю археолога. Але ми будемо вживати термін «археологія» в сучасному тлумаченні, тобто як терміна, що визначає одну з допоміжних історичних дисциплін, яка вивчає матеріальну культуру, створену в далекому минулому, і оперує своїми, відмінними від історії методами дослідження, предметом і об'єктом наукових студій.

Якщо ж повернутися до вихідної тези про музеєзнавчий характер діяльності Ястребова як етнолога й археолога, то слід відзначити, що Володимир Миколайович усвідомлював значення оригінальних, особливо місцевих, пам'яток старовини, у пробудженні в "молодих умах" допитливості, що вони сприяють прищепленню вихованцям школи любові до батьківщини не менше, а то й більше від інших наочних посібників. Крім того, він прагнув, по можливості, врятувати від загибелі й невідомості пам'ятники минулого, тому намагався поповнювати колекцію не тільки власним збиранням, а й завдяки пожертвуванням своїх учнів, сторонніх людей [5, 17].

Саме з 1883 р. зростає його науковий інтерес до археології. Якщо до цього Ястребов у своїх публікаціях виступає переважно у ролі історика та краєзнавця, рідше етнолога, то з 1883 р. з'являються його перші публікації, присвячені археологічним пам'яткам. Це, зокрема, й нарис про кримський Херсонес, який написано під враженням його екскурсії по Криму.

В 1884 р., під час роботи VI Археологічного з'їзду, В.М.Ястребов за уповноваженням правління реального училища експонує свою "археологічну колекцію" в приміщенні Одеського університету, де проходив з'їзд. Колекція привернула до себе увагу як членів з'їзду, так і її голови, відомого на той час археолога графа О.С.Уварова. З приводу значимості цієї колекції, як відзначає

Н.Бракер, О.І.Маркевич у своєму “Некролозі” на смерть дослідника писав: “Вкажу ще на заслугу Володимира Миколайовича Ястребова в улаштуванні історичного й географічного відділу в музеї при Єлисаветській реальній школі; це був перший музей свого роду, який мав старовинні речі, неабиякої наукової вартості, які й були набуті Ястребовим або через його посередництво”[2].

Успіх колекції на з’їзді сприяв тому, що правління училища асигнує кошти на археологічні розкопки, які мали поповнити колекцію саме археологічними артефактами. І влітку 1884 р. В.М.Ястребов проводить археологічні розкопки кількох курганів поблизу села Компаніївка Єлисаветградського повіту. Розкопки відбуваються за значної допомоги власника маєтку В.А.Шафонського. Результатом цих розкопок стало поповнення колекції 129 археологічними предметами музейного значення [4]. В наступні два роки за сприяння Правління училища він проводить розкопки біля хутора П.К.Буховецького на р. Богодушній (1885 р.) і трьох могил біля Компаніївки (літо 1886 р.). Саме ці розкопки Н. Бракер вважала першими самостійно проведеними розкопками Володимира Миколайовича [2]. Ці археологічні дослідження не дали яскравих знахідок, але деталями похоронного обряду дозволили Ястребову висловити припущення, що ці поховання могли бути залишені одним з тих слов’янських племен, які за літописними даними перебували у наших степах. Повний опис знахідок, як і польові документи не збереглися, а тому важко судити, наскільки правильно їх інтерпретував дослідник. Пізніші археологічні дослідження, проведені поблизу Компаніївки, засвідчують, що тут переважають кургани доби бронзи (II тис. до н.е.), в які могли бути впущені поховання раннього залізного віку (кіммерійці, скіфи, сармати), а також поховання кочівників середньовіччя (печенігів, половців).

За три роки завідування Ястребовим музеєм його колекція археологічних артефактів поповнилася 270 предметами. Вона збагачувалася як за рахунок розкопок, що їх проводив дослідник, так і за рахунок пожертвувань. З речей, що надійшли через пожертвування, особливої уваги заслуговують кам’яні молотки, подаровані Михайлом Григоровичем Ломаківським і колишніми учнями училища Диковим і Фохтом; кольчуга, сокира і спис (останні два прикрашені золотою й срібною інкрустацією) — колишнім вихованцем Ястребова П.Лужковським; кременевий нуклеус із села Тишківки — колишнім вихованцем Шевко; 4 бронзові наконечники стріл (очевидно, скіфські) — пожертвовані учнями Крамаренком і Стихном; скіфська кам’яна баба, передана училищу А.А.Браунером; 11 предметів скіфського часу, отримані в результаті розкопок кургану скіфської епохи — дарунок К.А.Абертасова. (серед них також скіфська кам’яна баба); нарешті, колекція поповнилася 53 предметами прикрас, пожертвованих сімейством єгеря Олександровича-Касинова [7].

Протягом 1886-1888 рр. в авторитетних наукових журналах та інших періодичних виданнях (“Киевская старина”, “Древности. Труды Императорского Московского Археологического Общества”, “Исторический вестник”) з’являються публікації Ястребова, присвячені археологічним дослідженням та окремим пам’яткам і знахідкам в Херсонській губернії.

Виконані Володимиром Миколайовичем розкопки, підготовлені ним звіти й публікації з археології засвідчили появу справжнього фахового археолога - польовика в степовій частині України, який був добре озброєним методикою досліджень. Справа в тому, що В.Ястребов, очевидно, з притаманною йому сумлінністю і відповідальністю готувався до самостійних археологічних польових досліджень, а тому повинен був цікавитися досягненнями в області методології проведення археологічних розкопок різних типів пам'яток. Про це свідчать рецензії на публікації визначних археологів та істориків стародавнього світу, як то Антоновича, Ростовцева, Бобринського, Лапо-Данилевського, які він опублікував дещо пізніше, протягом 1887-1895 рр. Він досить швидко відмовляється від розкопок курганів шурфами і застосовує новаторську для того часу методику розкопок курганів широкою траншеєю, яка тільки-но починала утверджуватися в російській археологічній практиці.

Авторові в студентські роки доводилося брати участь (в складі Миронівської експедиції ІА АН УРСР) в розкопках курганної групи поблизу смт Миронівка Київської області в 1984 році. Під час розкопок були виявлені сліди неодноразового шурфування курганів ямами прямокутної форми розмірами приблизно 2-2,5 на 1,5 м. В одному з курганів, в пограбованому похованні ямної культури, було виявлено пляшку із 10 копійками сріблом 1894 р. і запискою-посланням польською мовою від археологів-поляків, що проводили дослідження цих курганів рівно 110 років тому. Рік 1894 буде останнім роком розкопок, що їх проводив Ястребов, але він значно раніше, згаданих археологів, застосовував більш досконалу й інформативну методику досліджень курганів траншеєю. Глибоке переконання Ястребова, що науковий факт є основою наукового пізнання, сприяло формуванню його наукової методики, яку він з однаковим успіхом застосовував не тільки у своїх етнологічних дослідженнях, але й в археологічних. В основі цієї методики лежав детальний опис фактів, їх систематизація та типологія, що відобразилося у повноті, як на той час, польової документації розкопок. Власне кажучи, саме ігнорування відомим на той час археологом, графом А.Бобринським детальних описів, пам'яток, археологічних комплексів, відсутність креслень розкопок викликали з боку Володимира Миколайовича критичну рецензію на монументальне видання Бобринського "Курганы местечка Смелы", яку він опублікував у "Записках Наукового Товариства ім. Т.Шевченка". До речі, він був одним з небагатьох вчених України, хто зважився співробітничати в 1895-1896 рр. з українським Науковим Товариством ім. Т.Г.Шевченка, яке діяло на території тогочасної Австро-Угорської імперії (у Львові). І це, незважаючи на те, що воно могло викликати переслідування з боку поліції, проблеми по службі в училищі.

Власне характеристика Ястребова як сумлінного й відповідального польового дослідника відкрила перед ним двері кількох наукових товариств Російської імперії. Першим його визнано своїм членом-кореспондентом 29 січня 1887 р. Одеське Товариство "Истории и древностей", з яким співпрацював дослідник раніше, а в 1888 р. Ястребов завдяки посередництву авторитетного в наукових колах професора М.П.Кондакова починає співробітничати з

Петербурзькою Археологічною Комісією, яка знаходилася під патронатом вел. кн. Володимира – брата царя, громадська діяльність за дорученнями якої прирівнювалася до державної служби. До нас дійшов лист голови комісії графа А.А.Бобринського Володимиру Миколайовичу від 3 червня 1888 р. з пропозицією про співробітництво: "Дізнавшись від члена дорученої мені Комісії проф. М.П.Кондакова про Вашу готовність взяти участь в археологічних розкопках, що нею проводяться, прохаю Вас як найскоріше повідомити мене, чи згоджуєтеся Ви взяти на себе цього літа дослідження випадково відкритого в 1869 р. старого могильника в 12-ти верствах від Тамбова". Так Ястребов отримує своє перше наукове відрядження для проведення археологічних досліджень за межами України, які стануть наймасштабнішими дослідженнями в його житті. Результатом цих досліджень стала його монографія "Лядинский и Томниковский могильники Тамбовской губернии", підготовка до видання якої тривала до 1893.

Через кілька років, а саме 29 березня 1893 р., він був одногolosно проголошений дійсним членом Історично-філологічного Товариства при Одеському університеті. 17 січня 1894 р. його визнає своїм членом-кореспондентом Церковно-археологічне Товариство при Київській духовній академії. Усе це свідчить про зростання авторитету Ястребова в колах археологів ХІХ ст.

Незважаючи на співпрацю з різними науковими товариствами, в царині археології Володимир Миколайович найтісніше співробітничав з Петербурзькою Археологічною Комісією, що, скоріше всього, пояснюється кращим її фінансовим забезпеченням, можливостями публікувати результати досліджень. 16 березня 1889 року Комісія відрядила Ястребова до села Старі Кайдаки для огляду підземного ходу, а також в Лоцманську Кам'янку і на острів Кам'яноватий. Результатом цієї експедиції стала стаття "Поездка на остров Каменоватый", опублікована у "Археологических известиях" в 1894 р. "Згідно із зібраними Ястребовим відомостями", – відзначала постанова Комісії, – ці об'єкти варті ближчого огляду з точки зору археології". Одночасно він був запрошений оглянути Цареву Могили біля села Гданцівки і "відомі йому" розкопки в селі Миколаївці, що їх робив Трост. Одержавши доповідь про це доручення, Комісія вже 22 травня того ж року доручає йому дослідження деяких з Мартоносських курганів Новомиргородської волості Єлисаветградського повіту. Цікаво, що в цих експедиціях Ястребов не забуває про свій музей в училищі і просить Комісію подарувати здобуті ним в експедиціях археологічні предмети Єлисаветградському реальному училищу, на що й отримує згоду.

Таким чином, музей навчальних посібників поступово значно розширився, на його базі було створено два нових відділи – археології та етнографії. Про це говориться в доповіді ревізійної комісії по Єлисаветградському земському реальному училищі (травнева сесія 1889 р.): "В нинішньому році покладено початок місцевому археологічному й етнографічному музею, влаштованому за ініціативою і завдяки особистій праці викладача історії і географії В.М.Ястребова, при скромній затраті з боку правління – 50 крб. на розкопки.

Знаходячи дуже корисною працю, яка допомагає учням і суспільству у вивченні місцевої історії й етнографії, комісія висловила свою підтримку розширенню і процвітанню музею і висловила подяку В.М.Ястребову за організацію в училищі такого музею, експонати якого сприяють вивченню місцевих сторін історії рідного краю”. Власне 1889 рік прийнято вважати роком виникнення першого музею в Єлисаветграді, творцем якого став В.М.Ястребов.

Згадані вище експедиційні поїздки Ястребова Херсонщиною викликала його першу спробу узагальнення даних по археологічній ситуації в краї, що знайшло своє відображення в роботі “Об археологической карте Херсонской губернии”, опублікованій в “Сборнике Херсонского земства” за 1889, №3.

Співпраця Ястребова з Петербурзькою Археологічною Комісією продовжувалася і в наступні роки. 23 травня 1890 р., плануючи відновити археологічні розкопки у східній частині Землі війська Донського, Комісія знову відряджає Ястребова за межі України й доручає йому звернути увагу:

- 1) на дослідження місцевості в старій Азовській фортеці, де минулого року було знайдено мармурову плиту з латинським написом 1362 р.;
- 2) на розкопки двох або трьох курганів у Новочеркаську, в околиці якого у 1864 року були знайдені відомі йому старовинності Ермітажу;
- 3) на розкопки декількох курганів в юрті при станиці Голубянській, де в серпні минулого року було випадково знайдено два золотих браслети, оздоблені каменями [2].

Крім того, Комісія бажала, щоб він оглянув Новочеркаський музей і повідомив про найзначніші предмети давнини, які там зберігаються. Врешті, Комісія прохала, щоб під час своїх експедицій він збирав відомості про місцеві городища, найважливіші групи курганів, які траплятимуться йому по дорозі, про випадкові археологічні знахідки, про приватні археологічні колекції і т.д., і на підставі цих матеріалів склав в загальних рисах план подальших археологічних розкопок у південно-східній частині Землі Війська. Усе це свідчить про авторитет Ястребова в наукових колах не тільки як археолога-практика, але й музеєзнавця.

У 1891 р., одержавши від селянина села Сергіївки Херсонського повіту декілька старовинних металевих блях, ланцюжків і дзвоників, Археологічна Комісія доручає Ястребову зробити в Сергіївці невеликі розкопки. 16 квітня 1892 р. йому пропонується зробити дослідження кургану в урочищі "Кучерові Буераки", розташованого за 30 верст від Єлисаветграда, що нині в науковій літературі відомий як “Литий” або Мельгуновський. Цей курган (висотою близько 10,5 м) розкопано ще в 1763 р. генерал - поручиком Мельгуновим без належного документування досліджень, що викликало в археологів цілу низку питань про обставини знахідок. Розкопки Мельгуновим Литого кургану поклали початок археологічній науці в Україні і, водночас, початок скіфології. Значення пам'ятки пояснювалося й архаїчним виглядом знахідок, які також свідчили про участь похованого в кургані царя в скіфському поході в Малу Азію наприкінці VII ст. до н.е. Знайдену в кургані зброю, прикраси, елементи кінської упряжі було подаровано Катерині II, з того часу вони зберігаються в Ермітажі. На час розкопок кургану Ястребовим, майже через 130 років від

перших розкопок, висота насипу зменшилася до 3 м. Володимир Миколайович розрізав рештки насипу широкою траншеєю в напрямку південь – північ, але “ніяких слідів ґрунтової ями” в центрі насипу не виявив. Натомість у східній частині насипу ним була відкрита впускна скіфська катакомба значно пізнішого часу (IV ст. до н.е.) [1]. У звіті Археологічної Комісії за 1892 р. читаємо: "Володимир Миколайович Ястребов робив дослідження кургану, розкопаного ще 1763-го року за наказом Мельгунова, причому відкрито ґрунтову гробницю з двох сполучених між собою камер, але доценту розграбовану" [4,39].

16 березня 1894 року Археологічна Комісія "маючи наміри відновити дослідження Ольвійських курганів та городищ і бажаючи доручити цю справу особі, що вже добре знайома з усіма потрібними при таких розкопах заходами й вимогами", звертається до Володимира Миколайовича з проханням взяти на себе виконання зазначених розкопок. В тому ж році Ястребов приступив до виконання поставленого перед ним завдання, але зіштовхнувся з труднощами, які не міг самотійно вирішити. Справа полягала у приватній власності на землю, а місцеві поміщики, на землях яких знаходилося городище та некрополь, не давали до 1902 р. згоду на проведення масштабних розкопок. Не давали згоду на розкопки й селяни, на наділах яких в селі Парутино розташована більша частина некрополя. Тому Ястребов був змушений провести розвідку в Ольвії й подав проект розкопів в інших місцях Херсонської губернії, але Комісія бажала, щоб він зробив деякі попередні розкопи в Парутині, і погоджувалася на здійснення розкопок і розвідок по місцевостях, ним вказаним. Ці дослідження не дали значних результатів і були останніми для Ястребова, але вони поставили його в один ряд з такими видатними дослідниками Ольвії, як академік Паллас, П.Сумароков, граф Уваров, І.Забелін і В.Тізенгаузен [6].

Результатами його археологічних досліджень в Херсонській губернії стали ряд наукових праць, опублікованих різними науковими товариствами, з якими співпрацював Ястребов: "Погребальные обычаи в древних могилах бассейна реки Ингула" і "Раскопки в Херсонской губернии в 1887 г.", видані Московським Археологічним Товариством відповідно в XII і XIII томах "Древностей", а також "Курганы и городища Херсонского края" та інші.

Підсумковою працею Ястребова в царині археології сучасної Кіровоградщини є "Опыт топографического исследования древностей Херсонской губернии", виданий Одеським товариством "Истории и древностей" 1894 р., що представляє собою обробку археологічного матеріалу Херсонської губернії для Московського Археологічного Товариства, яке мало на меті видати археологічну карту колишньої Росії. Але Володимир Миколайович вважав наявний матеріал недостатнім, тому пропонував товариству розіслати розроблену ним програму опитування групі осіб із сільської інтелігенції, що вже довели свій досвід і відповідальність в науковій справі. Таким чином, набралось 56 відповідей. Крім того, він передрукував програму археологічного товариства у місцевих виданнях і персонально звертався до багатьох людей, прохаючи інформувати його з питань, що його цікавили. Так він отримав інформацію від семи кореспондентів стосовно

Олександрійського повіту, про Єлисаветградський – отримав інформацію від 18 кореспондентів, про Херсонський – від 3, про Одеський – від 1, а про Ананьївський – від 4. Новозібраний матеріал кількісно значно переважив той, що вже був надрукований, особливо це стосувалося північних повітів (Єлисаветградського й Олександрійського) Херсонської губернії. Але доповнити свій “Опит...” Ястребов вже не встиг.

Залучення Володимиром Миколайовичем кореспондентів для збирання інформації щодо пам’яток археології краю перегукується з подібними методами збирання ним матеріалу в царині етнології. Тобто, виробивши певний метод дослідження, Ястребов намагався його застосувати в різних сферах історичного пізнання. Запропонований ним метод збирання інформації для археологічної карти області так само, як і сам “Опит...” залишаються актуальними й донині, адже Кіровоградська область, незважаючи на зусилля професійних археологів і краєзнавців-аматорів ХХ ст. все ще залишається білою плямою на мапі України, і це, не дивлячись на те, що в ХХ ст. тут відкриті дві археологічні культури (сабатинівська та чорноліська), розкопані десятки курганів, кілька ґрунтових могильників різних культур, а в 1986 р. з метою збору інформації для “Зводу пам’яток УРСР” були залучені студенти історичного факультету Кіровоградського педагогічного інституту ім. О.Пушкіна.

Таким чином, вся діяльність В.М.Ястребова як археолога цілком вписується у форми музейної роботи: збирання, експонування, дослідження й популяризація зібраного. Адже Ястребов був не тільки завідувачем музею, але й водночас його єдиним науковим працівником. При цьому він був у більшій мірі збирачем, систематизатором, польовим дослідником, ніж інтерпретатором дослідженого, і – це твердження справедливе також для його студій з етнології. Як польовому археологу йому доводилося досліджувати пам’ятки різних типів (кургани, ґрунтові могильники) і різної культурної та хронологічної приналежності. Початковість розвитку археології степової частини України наприкінці ХІХ ст., відсутність накопиченого попередниками матеріалу не завжди дозволяли йому правильно інтерпретувати розкопані пам’ятки, але В.М.Ястребов завжди прагнув максимально точно описати досліджуваний об’єкт і тим самим закладав фундамент для нових кроків в царині археологічного пізнання своїх наступників. На жаль, ми нічого не можемо сказати про Ястребова як про експозиціонера, адже збереглися свідчення лише про склад його археологічної колекції, але не про спосіб її експонування. Відомо лише, що він прагнув поєднувати оригінальні археологічні артефакти з наочними посібниками, зокрема репродукціями картин, які були розташовані на стінах. Крім того, Володимир Миколайович прагнув наповнювати археологічну збірку свого музею атрактивними предметами і глибоко переживав, коли Петербурзька Археологічна Комісія, взявши для огляду ручку у вигляді міфічної медузи від античного бронзового кратера, що походила з Мартоносських курганів, залишила її, як особливо цінну, в Ермітажі, а Ястребову запропонувала кілька менш цінних і водночас менш атрактивних речей [2]. У згаданій ситуації відчувається вболівання Ястребова за свій музей, вгадується його незгода із ситуацією, коли найбільш цінні речі концентруються

лише в столичних музеях, де вони часом перебувають в запасниках фондів, так ніколи й не потрапляючи в музейну експозицію.

Зв'язок археологічних досліджень з музейною роботою Володимира Миколайовича простежується і в схожості долі особистого наукового архіву вченого та його музею. Після смерті Володимира Миколайовича (1898 року) нового завідуючого музеєм призначено не було, предмети розбирались викладачами для класних занять, поступово губились. Втратам зібраного Ястребовим «сприяли» й війни ХХ ст., які прокотилися через Єлисаветград – Кіровоград: I світова, громадянська, II світова війни. Не зберігся й особистий архів дослідника, він був втрачений під час повені 1900 р.

Нині Кіровоградський обласний краєзнавчий музей має найбільшу в Україні колекцію скіфської монументальної кам'яної скульптури, так званих “скіфських баб” – 6 статуй, з них три відібрані В.М.Ястребовим. Дві з них (із сіл Станишине та Ерделівки) були передані пожертвувачами, а третя – найбільш архаїчного вигляду, без голови, на думку доцента Кіровоградського національного педагогічного університету імені Володимира Винниченка Н.М.Бокий, походить з Мельгуновського кургану [3]. Зібрані Ястребовим зразки скіфської кам'яної монументальної скульптури є єдиними достовірними частинами “археологічної колекції” музею при реальному училищі, а ще ручка бронзового грецького кратера, виготовлена у формі горгони Медузи, що зберігається в Ермітажі.

Література

1. Бокий Н.М., Аксентьева Л.В. История исследования Мельгуновского кургана / Первая Правобережная краеведческая конференция (225 лет от времени исследования Мельгуновского кургана 1763 – 1988 гг.). – Кировоград, 1988. – С.3-5.
2. Бракер Н. Володимир Миколайович Ястребов //Єлисавет. – 1992. – 20.05. – С.2.
3. Горбул Г.П., Бокий Н.М. О скифских стелах Кировоградского краеведческого музея / Киммерийцы и скифы (Тезисы докладов Всесоюзного семинара, посвященного памяти А.И.Тереножкина). Ч. 1. – Кировоград, 1987. – С.48-50.
4. Отчеты о состоянии реального училища в 1893, 1895 годах. – ДАКО. Ф.60. Оп.1. Арх. 101.
5. Сведения об археологической коллекции при Елисаветградском земском реальном училище //Сборник Херсонского земства. – 1887. – №2. – С.17.
- 6.Славин Л.М. Здесь была Ольвия. – К.: Наукова думка, 1967. – 79 с.
7. Ястребов В.М. Дані про археологічну колекцію при Єлисаветградському земському реальному училищі // Єлисавет. – 1992. – 30 вересня. – С.2.

IV. АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Л.А.Гайда

ДО ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ПОСІБНИКА «МУЗЕЄЗНАВСТВО У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ»

Реалізація головної мети національної освіти і виховання учнівської молоді в Україні – це набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу. Кожне нове покоління, створюючи свою культуру, розвиває духовні надбання попередніх поколінь відповідно до конкретних завдань свого часу. Проблема оновлення змісту освіти, її модернізація засобами українознавства та краєзнавства набуває особливої актуальності. Зростає роль регіональних історичних досліджень, відбувається усвідомлення та переосмислення власної історії, національних особливостей, деталізація історичного процесу, виявлення специфічних чинників, що зумовлюють особливості регіонів. Вписуючи нові сторінки в історію України, ми маємо зберегти для майбутнього ті предковичні здобутки народу, котрі лежать у підвалинах його існування. Серед численних інститутів, що виникли як засоби популяризації минувшини, залучення молоді до її вивчення та конкретних справ щодо збереження, особливе місце посідають музеї навчальних закладів. Вони переживають нині складні часи, що характеризується суперечностями, пошуками нових шляхів розвитку. Незважаючи на труднощі, ці музеї розвиваються, продовжується їх пошуково-дослідницька робота, ними зібрано, систематизовано і описано значну кількість історичних пам'яток, які використовуються в навчально-виховному процесі та громадському житті населеного пункту. Станом на 30 грудня 2004 року (відомча перереєстрація) в Україні взято на облік 3265 музеїв при навчальних закладах.

У той час, коли навчальні предмети у школі забезпечені підручниками, відбувається конкуренція концепцій їх викладання, видаються різноманітні підручники та посібники як для учителів, так і для учнів, питанням навчально-методичного забезпечення позакласної роботи і позашкільної освіти приділяється недостатньо уваги. Керівники музеїв та краєзнавчих гуртків не мають ні відповідних програм з урахуванням регіональних особливостей, ні навчальних та методичних посібників, які б надавали їм можливість розвивати музеєзнавство та музейну педагогіку в сучасних умовах. Для вирішення цих завдань нами підготовлено навчально-методичний посібник «Музеєзнавство у

зкладах освіти», що представляє добірку матеріалів про сучасний стан шкільного музеєзнавства, викладених у чотирьох розділах.

Перший – знайомить педагога з нормативно-правовою базою музейної справи в Україні взагалі та освітянського музеєзнавства зокрема. З цього, власне, і повинен розпочинати педагог, який має намір зайнятись музейною діяльністю та залучити до цієї діяльності дітей. Другий – присвячено історії виникнення та розвитку музеїв при навчальних закладах України та Кіровоградщини. У ньому також подаються останні дані про стан музейної справи в закладах освіти України. Наступний розділ висвітлює проблеми навчально-методичного забезпечення. Він складається із навчальної програми "Юні музеєзнавці", яка покликана на сучасному науково-методичному рівні організувати діяльність гуртка при музеї, та методичних рекомендацій з вивчення окремих маловідомих та актуальних тем. Четвертий – містить інформацію довідкового характеру про державні та громадські музеї Кіровоградщини, інші установи, де шкільний музейний актив може отримати методичну допомогу та консультацію за місцем проживання та в системі Інтернет. У матеріалах посібника знайшли відображення історичні факти, що дозволяють відчутти своєрідність Центральноукраїнського регіону, та даються конкретні поради щодо вивчення його історико-культурної спадщини.

Пропонований навчально-методичний посібник може бути корисним у процесі удосконалення роботи музеїв у навчальних закладах. Він адресується перш за все педагогам, керівникам музеїв та краєзнавчих гуртків, краєзнавцям - дослідникам, працівникам системи позашкільної освіти, методистам, а також всім тим, хто вивчає, досліджує свій край, береже історичну пам'ять.

А.І.Ковирьов,
директор Новомиколаївської
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
Новоукраїнського району

ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ РІДНОГО КРАЮ В КУРСІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Важливою особливістю нової програми 12-річної школи з історії України (2005 р.) є те, що у ній вперше більше уваги приділено регіональній та місцевій історії, що дає можливість виховувати патріотичні та державницькі почуття школярів. У темах "Історія краю" розглядається історичний матеріал місцевості, де розташований населений пункт, на території якого знаходиться школа. Зміст відповідних тем передбачає як вивчення конкретних подій, явищ, історичних постатей краю, так і порівняння їх з тими, що відбувалися на території країни в цілому.

Такі теми потребують залучення учнів до самостійної пізнавальної діяльності, зокрема з елементами дослідження. Однак при вивченні краєзнавчих тем вчитель зустрічається з певними труднощами. Головні з них – це недостатня кількість навчального матеріалу та його ідеологічна

невідповідність вимогам часу. Перед вчителем постає дві взаємодоповнюючі задачі – забезпечити навчальний процес необхідною кількістю матеріалів, а також переосмислення, приведення у відповідність до державної ідеології незалежної України того навчального матеріалу, який у більшості ще й сьогодні використовується на уроках історії.

Як вирішити ці дві основні задачі? Почнемо із розгляду забезпечення необхідною кількістю краєзнавчого матеріалу. Перше, з чим стикається вчитель, то це тематичне обмеження матеріалу, достатньо поверхове висвітлення важливих проблем. У своїй більшості переважає популізм, гасла, боязнь відійти від вже встановленого за багато років трактування питання. Візьмемо одну з найбільш розроблених проблем, пов'язану із виникненням запорозького козацтва. Сучасні підручники цілком у дусі марксистсько-ленінської теорії трактують цей факт як соціальне явище – козацтво утворилося із біглих людей, що ховалися у понизов'ях Дніпра від панського гніту. Але ж козацтво утворилося задовго до того, як російські та польські завойовники принесли в Україну кріпосне право. Давно пора переосмислити факт виникнення козацтва і трактувати його не як соціальне, а як національне явище.

Адже загальновідомим є той факт, що у Російській імперії козацтво завжди виділялося як окрема верства, причому незалежно від місця його проживання. Потребує уточнення і час виникнення козацтва. Сучасні дослідники пов'язують його із прадавніми часами і виводять ще від аріїв. Звичайно, вчителю не під силу така робота. Але він цілком може (і повинен) використовувати на своїх уроках новітні досягнення історичної науки, подавати їх якщо не у вигляді аксіом, то хоч би як альтернативу до усталених і у значній мірі застарілих понять.

Щодо забезпечення уроків необхідною кількістю краєзнавчого матеріалу, то тут, на нашу думку, найбільш продуктивним є шлях написання у кожній школі науково достовірної історії населеного пункту, пов'язавши її із загальнодержавними історичними процесами. Така робота проведена у Кропивницькій ЗШ Новоукраїнського району. Це – клопітка, багаторічна праця яка під силу ентузіастам своєї справи, яких не так вже і мало серед українського вчительства. Практично процес написання історії населеного пункту не має чітко визначених хронологічних рамок – у ньому є початок, але немає кінця, бо кожен новий день приносить нові історичні факти, які теж є частиною історії. Однак це не є недоліком, а швидше перевагою, бо передбачає постійну пошукову працю учнівського і вчительського колективу, у результаті якої і буде писатися, але ніколи не набуде викінченого змісту історія населеного пункту. Цей тривалий, якщо не безкінечний процес збору матеріалів для написання історії рідного краю, створення його рукописного варіанта якраз і є самим надійним та ефективним засобом вивчення краєзнавчих тем на уроках історії. Його ефективність буде залежати від того, наскільки вчитель зуміє зробити цей процес колективним, творчим. У процесі написання історії населеного пункту його співавторами стають не лише вчителі та учні, але практично кожен житель села чи містечка, який відчуває себе причетним до творення історії.

Збирання історичного матеріалу стає свого роду просвітницькою акцією. Люди старшого покоління пишуть спогади, знаходять і передають матеріальні свідчення епохи, молодші – більш глибоко вивчають свій родовід, відкриваючи для себе невідомі сторінки біографії своїх родичів, а по великому рахунку країни в цілому на різних історичних етапах розвитку. Найбільше цінної та пізнавальної інформації при цьому отримують школярі, які у процесі збору матеріалу виконують певну координаційну роль, пов'язуючи воєдино пошукову роботу різних поколінь.

Таким чином, збір краєзнавчого матеріалу при правильній організації цього процесу виконує важливу ідеологічну функцію, об'єднуючи людей різних поколінь навколо історичної правди. Основна роль при цьому, зрозуміло, належить вчителю, перед яким стоїть завдання оцінки та систематизації зібраного краєзнавчого матеріалу. Практика показує, що далеко не увесь він придатний до використання у своєму чорновому, неопрацьованому варіанті. І це закономірно, адже збирають його різні люди, кожний з яких оцінює його під кутом зору власних ідеологічних переконань, які не завжди відповідають історичній правді. Це стосується, перш за все, матеріалів, що надходять від людей старшого покоління. Завдання вчителя – очистити цей матеріал від ідеологічних нашарувань, вибрати з нього фактаж і дати йому оцінку або прокоментувати з урахуванням реальної історії незалежної Української держави.

Методично доцільним буде подача цього матеріалу у двох варіантах: у тому, що його подав дописувач, тобто в оригіналі, та версію цього ж матеріалу у викладі вчителя. Це дасть змогу учням провести порівняльне вивчення двох варіантів одного і того ж матеріалу, дати йому правильну оцінку і прийти до самостійних висновків, що значно посилить виховне та навчальне значення цієї роботи. Для порівняльної аналогії, яка допоможе прийти до правильного висновку, доцільним буде подати школярам загальні біографічні дані про автора, стисло охарактеризувати епоху, в якій він жив.

При систематизації зібраного матеріалу його необхідно органічно поєднати з основними історичними процесами, які відбувалися в описуваній період, підкріпити свої погляди відповідними документами. Це дасть змогу підвести необхідну документальну базу під пропонований матеріал, що є одним із самих складних питань процесу опрацювання краєзнавчого матеріалу, так як передбачає обов'язкову роботу в архіві, ознайомлення з науковими працями та статтями з даної проблематики. Проте ця робота необхідна – вона дозволить об'єктивно і правильно оцінити увесь зібраний матеріал, що зробить його науково виваженим, максимально наближеним до історичної правди.

У ході збору історичного матеріалу обов'язково будуть виявлені й несподівані факти, зроблені певні відкриття – і це тільки посилить цінність роботи. Так, при зборі матеріалів про Велику Вітчизняну війну шляхом аналізу та співставлення певних історичних фактів нами було встановлено наявність на території колишнього Рівнянського району в цілому, і в селі Кропивницькому зокрема, українського націоналістичного підпілля, вбивство одного з його керівників (Лісніківського) російськими козачками-легіонерами. Такі відкриття

становлять чи не найголовнішу цінність досліджень, вони допомагають не лише відтворити забуті сторінки історії, але й повернути з небуття втрачені імена, закарбувати їх у пам'яті наступних поколінь. Наприклад, при написанні розділу “Вітчизняна війна” нами було встановлено більше десяти імен людей, які загинули на території села від рук фашистів. Це – розстріляна єврейська сім'я Богуславських, знищені поліцаями невідомі радянські розвідники, останки яких були знайдені і перенесені на сільський цвинтар, повернуто добре ім'я політпрацівникові В.Версалю, захопленого німцями на території села і розстріляного у Бобринці. Дані про цих людей надіслані до редакції видавництва “Книги скорботи”.

Навчальна програма з історії України передбачає ознайомлення учнів з темою “Наш край” у тривалих хронологічних рамках – від найдавніших часів до періоду новітньої історії. Ця особливість приводить до кількісної неоднозначності зібраного матеріалу, різних способів його відбору і оцінювання, зумовлює значну тривалість процесу. Все значно прискорюється, охоплює у своєму остаточному варіанті численну аудиторію, якщо до справи беруться меценати. Обнадійливими прикладами цього у вищій мірі гуманного явища є видання книг з історії Олександрівського району на кошти Б.М.Кузика. Є позитивні приклади і державного вирішення цього важливого питання, зокрема можна назвати видання вже названої “Книги скорботи України” (Кіровоградська область).

Однак, названі факти, на жаль, ще не набули масового характеру, і у переважній більшості випадків кожен вчитель повинен розраховувати на власні сили. Що робити із зібраним матеріалом? Принаймні можна дати дві поради.

1. Зробити його популярним і доступним для читання всім бажаючим у вигляді історичного нарису вашого населеного пункту.

2. «Прив'язати» його до навчальних програм при вивченні теми “Наш край”, хронологічно розбивши на часові відрізки.

У своїй роботі з написання історії села Кропивницького Новоукраїнського району ми намагались виконати обидва названі завдання. Книга готувалася протягом багатьох років і увібрала в себе всі види краєзнавства: літературне (містить дані про Марка Кропивницького, який народився у нашому селі, про інших письменників-земляків – Г.Карєва, В.Юр'єва); географічне (висвітлює питання давнього заселення краю, пояснює походження окремих топонімів, зокрема і давньої назви села – Бешбайраки (п'ять байраків). На сторінках нашого дослідження знайшло своє місце і природниче краєзнавство, наводяться дані про флору та фауну краю. Учні самі проводять порівняння із сьогодишнім станом цього питання і роблять конкретні висновки про необхідність ведення природоохоронної роботи. Крім цього, використовуються елементи інших видів краєзнавства: релігійного, археологічного.

Основна мета використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії України полягає у формуванні цілісної системи знань про рідний край, його основні етапи розвитку, специфіку та місцеві особливості як складової частини загальнодержавного процесу. Краєзнавчий матеріал використовується у двох видах занять – на окремо виділеному уроці з вивчення певного періоду, а також

на інших уроках, де використовуються такі елементи краєзнавства, як вступ до уроку або одного з питань, що розглядаються на ньому; конкретизація з основних проблем знань; доповнення до опорного матеріалу і краєзнавчий матеріал як основа вивчення теми уроку або деяких його питань.

Підготовлений автором методичний посібник «Вивчення історії краю у шкільному курсі історії України» цілком узгоджений з діючою програмою з історії України, розбитий на окремі теми згідно з розподілом навчального матеріалу у ній, що значно полегшує роботу вчителя. Він складається із кількох частин, які відтворюють певні хронологічні рамки – історія заселення краю, події громадянської війни, колективізація, Велика Вітчизняна війна та післявоєнний період, освіта, література, медицина. Кожна із частин, у свою чергу, розбита на розділи, в які винесено опорну систему знань, що повинні оволодіти школярі.

Наприклад, при розгляді теми про поховання стародавніх людей на території нашого краю ми вивчаємо відомості про Глодоський скарб – унікальну археологічну знахідку. Кожен розділ достатньо ілюстрований, причому для типізації епохи використовуються старовинні карти, зразки документів, записи мандрівників, статистичні матеріали по заселенню краю, розміщення окремих рот Молдавського гусарського полку тощо.

До посібника включено оригінали спогадів учасників подій, велика кількість архівних документів, фотографій, статистичних матеріалів.

Важливо відзначити, що матеріал носить певною мірою суб'єктивний характер, так як відображає у собі авторське бачення і оцінку історичних подій та фактів, які часто не співпадають з офіційними. Зроблено це з метою створення певної альтернативи при подачі навчального матеріалу – вчитель може проводити його паралельну подачу, тобто порівнювати авторську позицію з офіційною, що створить для школярів можливість висловити власну думку, власне ставлення до проблеми.

Структурно посібник побудовано таким чином, щоб його могли використовувати при вивченні не лише історії України, але й інших предметів, зокрема української літератури, економіки. Для цього можна використовувати як весь матеріал, так і окремі спеціальні розділи, наприклад, “Література краю”, економічний розвиток, освіта та медицина, аварія на Чорнобильській АЕС. Об'єднує ці матеріали те, що всі вони носять чітко виражений краєзнавчий характер. Наприклад, у розділі “Література” проводиться аналіз творчості М.Кропивницького під кутом відображення у ній місцевих матеріалів, прообразів літературних героїв, пейзажних замальовок тощо. Крім цього, дається аналіз творчості місцевих письменників, характеристика їхніх творів. І тут чітко виділяється головна ідея-краєзнавчий аспект. Зокрема, досить детально розглядається книга уродженця села Григорія Карева “Зелені горіхи”, сюжет якої побудовано виключно на місцевому матеріалі. Доцільним буде використання статистичного матеріалу, ціноутворення у різні періоди розвитку села, його виробничих показників при вивченні окремих тем з економіки у 10 класі.

Пропонований краєзнавчий матеріал дає великі можливості для написання творчих робіт, у яких учні будуть літературно опрацьовувати ті чи інші епізоди з історичного минулого села. Кілька зразків таких розповідей у вигляді оповідань написані автором і подаються у методичному посібнику, який увібрав у себе попередні роботи автора з історії краю, зокрема “Давнє заселення краю”, “Буревій” (українська революція у селі Кропивницькому), “У бою і труді” (війна та післявоєнний період), “Кропивницька школа – 100 років”.

Як все це створювалося? Історія села писалася біля 20 років і носила колективний характер. За допомогою учнів, учителів, місцевих жителів збирався матеріал, частина його перейшла від ентузіастів попередніх поколінь, зокрема місцевого краєзнавця Степана Якубенка. Звичайно, в центрі цієї роботи стояв автор посібника, який координував роботу, проводив порівняння та узагальнення, працював в архівах. Без роботи вчителя як організатора і натхненника написання історії населеного пункту неможливе. Для того, щоб велика, багаторічна праця не була марною і нею могли користуватися, її потрібно відповідним чином донести до читача. При сучасних комп’ютерних технологіях це може зробити практично кожен бажаючий при порівняно невеликих фінансових затратах, що і продемонстрував автор пропонованого посібника. Звичайно, така робота не може бути взірцем якості та естетики, вона ніколи не досягне рівня книг, виданих на кошти мецената Б.Кузика. Але ці прості видання виконують своє основне завдання – донесуть до читача зібрану інформацію, збережуть її. Прийде час – їх перевидадуть, або, принаймні, використають зібраний матеріал в інших виданнях. Праця не пропаде марно, вона слугуватиме справі патріотичного виховання майбутніх поколінь.

С.І.Коток,

вчитель Гинненської загальноосвітньої
школи I-III ст. Сарненського району
Рівненської області

З ДОСВІДУ ПОЗАКЛАСНОЇ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ У ШКОЛІ

Нині значно посилився інтерес усіх верств суспільства до першовитоків і джерел своєї історії. Для вивчення історії рідного краю, його звичаїв, традицій і обрядів в нашій школі три роки діє історико-краєзнавчий клуб “Пошук”. Бо, як відомо, любов до рідної землі, до Батьківщини – одне з найсвятіших почуттів, які кожна людина проносить крізь усе своє життя. Третій рік працюю над проблемою “Використання краєзнавчого аспекту на уроках історії. Виховання патріотизму в учнів на основі вивчення та дослідження історії рідного краю.” Адже патріотизм до Батьківщини починається з любові до сім’ї, родини, села, там, де людина вперше усвідомила себе особистістю, де відчула красу і безмежжя рідної природи. Краєзнавство тому й користується популярністю та любов’ю в народі, що відгукується на найтонші порухи людської долі. Далеко не кожна галузь науки здатна так органічно поєднати минуле, сучасне та

майбутнє, відкрити нове у начебто давно відомому, промовляти безпосередньо до сердець. Краєзнавство – це і наука, і мистецтво донесення до широкого загалу особливостей історичного процесу. Неможливо переоцінити його виховну роль і моральну віддачу, адже це реальний інструмент концентрації суспільної енергії навколо пріоритетних завдань збереження історико-культурної спадщини та довкілля.

Державною програмою передбачено значно поглибити і поширити виховання засобами краєзнавства молоді, яку втрачаємо в сенсі національно-патріотичної свідомості через засилля в друкованих виданнях, на телебаченні, в кінематографії згубних для ще не сформованої психіки підростаючого покоління чужоземної масової субкультури, пропаганди способу життя, що не відповідає менталітету української нації. У наш час відсутня організація, яка б системно займалася питаннями виховання молоді. При цьому зазначимо, що, засудивши все погане, що було в минулому, сучасники, на жаль, не взяли хорошого, передовсім героїчних традицій молоді попередніх поколінь. Як відомо, історія всіх країн і народів свідчить про те, що міцність кожної нації, її існування ґрунтуються на патріотизмі, духовності, на любові її народу до своєї історії та культури. Відродженню історичної пам'яті, духовності й національної гідності має сприяти історична наука та її складова частина – історичне краєзнавство. Дієвим засобом розвитку інтересу учнів до історії є показ взаємозв'язку із сучасністю. Велику роль відіграє позакласна робота, зокрема пошукова і краєзнавча.

Мета клубу “Пошук” – виховувати в учнів почуття національної свідомості, глибокої поваги до своєї історії, культури, мови, традицій українського народу та інших народів, пов'язаних з ним своєю долею, шанобливе ставлення до скарбів рідної природи. Старшокласники з великим задоволенням вивчають і досліджують історію рідного краю протягом навчання. Звіт роботи проходить в кінці I і II семестрів. Вони представляють дослідження, теми яких обирають самі. Захист проходить у присутності вчителів кафедри суспільних дисциплін, дирекції школи. В кінці року – двотижнева навчальна практика. Діти, які проходять навчальну практику з історії, збирають історико-етнографічний, фольклорний матеріал, старожитності та речі побуту до місцевого музею. Музей «Берегиня» став переможцем обласного конкурсу музеїв при навчальних закладах.

Дослідницька діяльність є досить цікавою і захоплюючою, стимулює інтерес учнів до історії рідного краю. Тому в своїй практиці велику увагу приділяємо навчальним екскурсіям. Як підвищити інтерес учнів до предмета? Ця проблема хвилює багатьох учителів. Вирішити це завдання певною мірою дозволяють позакласні заходи з історії. Маючи спільну мету з урочною системою, позакласна робота відрізняється від неї організаційними й методичними формами.

1. Позакласна робота відбувається в позаурочний час.
2. Вона базується на добровільності школярів.
3. Позакласні заходи здійснюються за рахунок активності й самодіяльності учнів.

4. Позакласна робота сприяє пропаганді історичних знань, розвитку світогляду учнів, їх національно-державному вихованню.

5. Позакласні заходи присвячені актуальним подіям вітчизняної та всесвітньої історії.

6. Вони забезпечують творчий розвиток здібностей школярів. Позакласна робота з історії має два основних напрямки:

- а) розширення й поглиблення історичних знань, одержаних на уроці;
- б) вивчення краєзнавчого матеріалу.

Добровільний характер позакласної роботи дозволяє організовувати діяльність учнів за інтересами, сприяє розвитку індивідуальних здібностей. Позакласна робота значно ширше, ніж на уроці, дозволяє вчителю звернути увагу на психологічні є вікові особливості школярів, допомагає реалізувати їх у процесі навчання. В умовах позакласної роботи відкриваються можливості для формування інтелектуальних і практичних вмінь за рахунок роботи в бібліотеках, музеях, архівах. Урочна й позакласна робота є складовими частинами єдиного навчально-виховного процесу. Одержані на уроці знання спонукають учнів до вивчення історії й після дзвоника, а позакласні заходи дають можливість опанувати яскраві історичні факти, збагатити свої знання та допомагають глибше засвоїти матеріал уроків. Позакласна робота, зважаючи на охоплення учнів різноманітними видами занять, може мати масовий характер (вечір, конференція), груповий (робота гуртка, секції, активу учнів), індивідуальний (надання допомоги учневі для виступу на конференції чи на вечорі).

Позакласна робота розрізняється за часом дії (постійна, систематична), здійснюючись або протягом всього року, чи декількох років (гуртки, позакласні читання, створення шкільних музеїв тощо), або епізодично (зустрічі з цікавими людьми, екскурсії, походи).

Педагогічний досвід визначив найбільш ефективні форми і методи позакласної роботи: шкільні історичні вечори; історичні та краєзнавчі екскурсії та походи; історичні вікторини та ігри; науково-практичні й читацькі конференції; факультативні заняття; історичні гуртки, товариства, клуби; “Тиждень історії” тощо.

Важливою ділянкою навчання й виховання учнів є екскурсійна робота. По-перше, вона сприяє більш глибокому засвоєнню учнями матеріалів, пов’язаних з історичними подіями, розширює й поглиблює їх знання; по-друге, дає можливість більше уваги приділяти вивченню краєзнавчих матеріалів; по-третє, формує історичну пам’ять про минуле свого народу.

Існують такі види навчальних екскурсій: по місцях історичних подій; до історичного, історико-краєзнавчого пам’ятника; у музеї; архівні установи та бібліотеки; на виробництво. За навчально-виховним завданням екскурсії поділяю на: вступні – ті, які проводяться напередодні вивчення відповідної теми; поточні – ті, які відбуваються у процесі вивчення нового матеріалу; підсумкові – ті, які проводяться після вивчення історичної теми і мають на меті закріплення матеріалу.

Проведення екскурсії вимагає ретельної підготовки вчителя й учнів, а отже, й здійснення таких заходів:

- а) навчальних;
- б) виховних;
- в) організаційних.

Навчальні заходи передбачають тісний зв'язок програмного матеріалу з екскурсійними об'єктами. Тому вчитель ретельно розробляє тематику історичних екскурсій; маршрут екскурсій; визначає історичні об'єкти і пам'ятки, які треба відвідати; завдання для учнів під час екскурсій.

Виховні заходи при підготовці до екскурсії повинні сприяти формуванню історичної пам'яті, поваги до історичних і культурних традицій нашого народу, виховувати правила поведінки в громадських місцях. На цьому етапі підготовки до екскурсії вчителю необхідно відпрацювати з учнями такі моменти: яким має бути зовнішній вигляд школярів; як учні повинні поводитися під час перебування в транспорті; правила поведінки під час руху до історичних об'єктів; правила дорожнього руху та техніки безпеки; правила поведінки біля історичного об'єкта.

Екскурсійна робота цікава тим, що дає можливість комплексно вивчати історичну спадщину. Вчитель історії сам готується до екскурсії, багато працює з довідниками, мемуарною, художньою літературою. Фахівці рекомендують до початку екскурсії поставити перед учнями (колективні чи індивідуальні) спеціальні завдання: підготувати невеликі повідомлення (письмові чи усні); накреслити маршрут екскурсії; сфотографувати історичні об'єкти; підготувати випуск альбома, бюлетеня, виставки; покласти квіти на братські могили і до пам'ятників воїнів-визволителів.

У кожному регіоні України є багата історична спадщина, яку неодмінно треба використати в роботі з учнями. Жоден підручник чи посібник не дасть учням такого багатого матеріалу, про який зможуть розповісти музейні експонати. Пам'ятки історії та культури допомагають вчителю більш яскраво розкрити перед учнями історичну спадщину, зрозуміти процес розвитку суспільства від найдавніших часів до сьогодення. Музейні експонати є відбитком визначних подій історії України, героїчних подвигів і трудових звершень українського народу. Музейні реліквії – своєрідні “голоси історії”, які являють собою значний ілюстративний матеріал. Знаряддя праці, зброя, одяг, предмети побуту, особисті речі видатних діячів, документи, нагороди, фотографії допомагають учням відчувати історичну епоху і справляють на них велике враження.

Екскурсія до музею повинна бути тематичною і мати пізнавальну та виховну мету. Її може проводити як екскурсовод, так і вчитель. Екскурсія до музею має такі методичні етапи:

1. Вибір вчителем теми екскурсії.
2. Вивчення вчителем експозиції музею.
3. Знайомство педагога з необхідною додатковою літературою.
4. Бесіда з учнями про зміст і завдання екскурсії.
5. Підготовка фрагментів виступів учнів у музеї.

6. Проведення екскурсії.
7. Написання учнями звітів про екскурсію.
8. Підбиття вчителем підсумків екскурсії та роботи учнів.

Звіт про проведену екскурсію може бути оформлений у такому вигляді:

Назва екскурсії	З якими історико-краєзнавчими експонатами познайомились?	Що нового дізнались під час екскурсії?

У Тинненській школі створено історико-етнографічний музей “Берегиня”. Становлення музею пройшло наступні етапи: створення ради музею; збір експонатів для музею й оформлення експозицій; підготовка екскурсоводів під керівництвом вчителя, розробка проблематики експозиції музею в урочній та позакласній роботі. А до клубу «Пошук», що діє у нашій школі, входять учні 10-11 класів. «Знайди і відроди» – такий основний напрямок пошуково-дослідницької роботи школярів. Робота учнів спрямована на вивчення історичних пам’яток, історії рідного краю. Застосовую такі форми і методи пошукової роботи: організація роботи пошукових груп; збір матеріалів і предметів матеріальної та духовної культури; збір спогадів старожилів, фольклору, фотографії, документів; пошук учасників історичних подій, очевидців і краєзнавців; вивчення бойового шляху односельчан-ветеранів; використання досліджених матеріалів з історії села в оформленні альбомів, написанні рефератів, публікацій у місцевій пресі; співпраця з передачею “Край” РДТРК, а також з обласним краєзнавчим товариством; проведення екскурсій, туристичних походів, КВК, брейн-рингів, уроків Пам’яті.

І.М.Медведєва,

завмузеєм історії Донбаської державної машинобудівної академії (ДДМА), старший викладач кафедри українознавства та гуманітарної освіти ДДМА

МУЗЕЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОГРАМА „МУЗЕЙ ДЛЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ” ЯК ОСНОВА КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ДІЯЛЬНОСТІ МУЗЕЮ ВИЩОГО ТЕХНІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Актуальною проблемою сучасної системи вищої освіти на Україні є пошук шляхів підготовки майбутнього спеціаліста, професіонала і громадянина здатного жити і діяти в сучасних умовах, що висувають нові вимоги до особистості. Підготовка спеціаліста ХХІ століття не може обмежуватися виробленням системи вузькопрофільних знань. Цілі, зміст, форми, методи і засоби сучасної вищої освіти спрямовані на розвиток особистості, здатної до синтезу нових знань, прийняття нестандартних, оригінальних рішень, творчого мислення, готової до діалогу різних культур і епох, самовираженню і самореалізації в системі стосунків „світ – людина.”

Сучасна молодь уражена глибокою світоглядною кризою, зумовленою ситуацією, що склалася в нашій країні на межі XX і XXI століть, яка характеризується політичною нестабільністю, переходом до ринкової економіки і найголовніше, на нашу думку, руйнуванням і втратою системи історичних, моральних, національних цінностей. Більше всього ця криза вражає нашу молодь. Свідомо руйнується зв'язок між минулим і майбутнім, де ланками історичного ланцюжка виступає саме молоде покоління. Наше суспільство має значну потребу у відтворенні зв'язку часів, поверненні історичних і культурних цінностей нашого народу, що є важливим фактором в системі виховання сучасної молоді, системи національно-патріотичних якостей, формування свідомої особистості, здатної зробити правильний вибір у питаннях вирішення складних професійних і суспільно-політичних завдань, розвиток здібностей творчої діяльності.

Важливу роль у вирішенні складних питань історико-культурного, національно-патріотичного виховання студентської молоді відіграє музей вузу. Специфіка предметного впливу музею на свідомість і почуття молоді сприяє формуванню у неї високого рівня патріотизму, відчуття причетності до історії, сучасності й майбутнього своєї країни. Молоде покоління активно осмислює проблему розриваного простору і часу, зокрема у українській історії і веде активний пошук відповідей на найактуальніші проблеми нашого часу. Виконання музеєм вузу історико-культурної функції є не єдиним важливим завданням, яке покладається на сучасний музей вузу. Організація роботи музею вузу є однією із активних форм гуманізації і гуманітаризації вищої освіти, що визначено одним із важливих питань на порядку денному впровадження на Україні Болонської системи освіти. Особливої актуальності це питання набуває у вищих технічних навчальних закладах, де освітньою програмою передбачена обмежена кількість годин на предмети гуманітарного циклу.

Важливого значення на сучасному етапі набуває і формування загальнокультурних і корпоративних цінностей особистості, виховання висококультурного громадянина, розвиток у молоді морально-етичних цінностей тощо. Відвідування музею вузу сприяє виробленню культурних цінностей, відвідувач інтелектуально зростає, активно саморозвивається.

Сучасний музей – це цілісне особистісно-орієнтоване освітнє середовище, яке характеризується педагогічною спрямованістю та має на меті творчий розвиток особистості, формування системи ціннісних орієнтацій. Педагогічна діяльність у музейному середовищі – це синтез розвитку сучасної особистості, навчання і виховання засобами музею. Освітня діяльність музею здійснюється засобами музейної педагогіки із застосуванням аудіо-, відео-, і комп'ютерної техніки, а також технологій, які дозволяють включати до педагогічного процесу як інтелект так і емоції.

Молодь виступає не пасивним споглядачем культурних цінностей, відвідуючи музей, а інтелектуально зростає, активно самостверджується, проводячи науково-дослідницьку роботу.

Отже, організація роботи музею вузу як стратегічної бази збереження пам'яток історії і культури є важливим засобом розвитку історичної свідомості особистості, виховання сучасної молоді, формування у неї системи ціннісних орієнтацій тощо.

На жаль, аналіз стану діяльності сучасних музеїв вищих технічних навчальних закладів (ВТНЗ) України виявив значні проблеми в організації музейно-педагогічної діяльності:

1. Недосконалість нормативно-правової бази музею ВТНЗ.
2. Відсутність системи теоретичних засад організації музейно-педагогічної діяльності.
3. Недосконалість системи функціонально-методичних засад діяльності музею ВТНЗ.
4. Відсутність єдиної системи критеріїв оцінювання музейно-педагогічної діяльності музею ВТНЗ.

Отже, виявлені проблеми організації діяльності музею вузу обумовили необхідність розроблення концептуальної моделі музейно-педагогічної діяльності музею ВТНЗ. Експериментальною базою для розроблення і впровадження моделі музейно-педагогічної діяльності виступив музей історії Донбаської державної машинобудівної академії (м. Краматорськ Донецької області). Педагогічною метою організації роботи музею у межах розробленої моделі стали всебічний гармонійний розвиток студентської молоді, формування творчої активності, історичної свідомості, навичок осмислення і аналізу історичних і сучасних подій, на основі цього оформлення власної точки зору, системи ціннісних орієнтацій, розвиток естетичних смаків, емоційного сприйняття творів мистецтва, процесів творчого переживання і співчуття, виховання музейної культури, збагачення молоді художнім досвідом і знаннями, підготовка майбутніх випускників до умов швидкого темпу життя, змін концепцій і ментальності.

В основу розробленої моделі були покладені психолого-педагогічні особливості розвитку особистості студента, гуманістичні принципи єдності розвитку, виховання і навчання, принципи навчання вищої школи, виховання, методологія роботи музею зі студентською і учнівською молоддю з урахуванням специфіки вузу технічного профілю.

Основним об'єктом роботи у процесі створення моделі музейно-педагогічної діяльності музею вищого технічного навчального закладу стали освітньо-виховні, наукові, культурно-просвітницькі (творчо-розвивальні, рекреативно-дозвіллеві) аспекти музейної діяльності, спрямовані на формування вільної, творчої, ініціативної особистості, здатної стати активним учасником культурно-історичного діалогу. Головним суб'єктом музейно-педагогічної діяльності була визначена студентська і учнівська молодь, як основна група відвідувачів, у колі інтересів якої відбувається вся робота музею. Фонди, експозиція, засоби музейної діяльності розглядалися як умова для вирішення єдиної мети – навчання, виховання, культурного (духовного) розвитку молоді.

Важливого значення для ефективності впровадження концептуальної моделі набула музейно-педагогічна програма „Музей для студентської молоді”, спеціально розроблена й опробована на базі музею історії Донбаської державної машинобудівної академії.

Програма складається із розділів, зміст яких відповідає напрямкам діяльності музею:

1. Розділ „Музейна дидактика” (напрямок музейно-освітній).
2. Розділ „Музейне виховання” (напрямок музейно-виховний).
3. Розділ „Музейне дослідження ” (напрямок науково-дослідний).
4. Розділ „Музейне фондокомплектування” (напрямок фондокомплектувальний).
5. Розділ „Музейне просвітництво” (напрямок культурно-просвітницький).
6. Розділ „Музей і розвиток творчості” (напрямок творчо-розвивальний).
7. Розділ „Музей і культурне дозвілля” (напрямок рекреативно-дозвіллевий).
8. Розділ „Музей і профорієнтація” (напрямок музейно-профорієнтаційний).

Кожний із розділів містить теоретично-методичний і тематичний матеріал, який розкриває сутність роботи у визначеному напрямку. Організація роботи за кожним із визначених розділів проходила при активній участі студентів (всіх курсів) вузу, викладачів, працівників, школярів міста (майбутніх абітурієнтів), залучених спеціалістів. При організації роботи за кожним із розділів програми, основний акцент робився на визначеному програмою напрямку, але практична реалізація проходила у тісному зв'язку з іншими напрямками музейно-педагогічної діяльності.

Організація роботи музею за напрямком музейно-освітня діяльність, зміст якої викладено у *розділі 1 „Музейна дидактика”*, передбачав активне використання музейного фонду в навчальному процесі вузу, і мав такі засоби реалізації:

- використання музейних експонатів при вивченні профільних вузу дисциплін технічного характеру, загальноосвітніх, дисциплін гуманітарного циклу як форму унаочнення теоретичного матеріалу;
- організація власно музейного освітнього процесу: проведення лекційних і семінарських занять на базі музею вузу, окремих тем із дисциплін профільного, загальноосвітнього і гуманітарного циклу (ефективність засвоєння яких значно підвищувалася за рахунок використання предметів оригіналів);
- підвищення освітнього рівня студентів шляхом проведення процесу диференційного навчального процесу на базі музею: індивідуально-консультативна форма навчання з питань, що винесені викладачами до розділу самоосвіти, науковообгрунтований матеріал до яких є в архіві музею;
- підвищення рівня самоосвіти студентів шляхом сприяння в організації процесу музейної комунікації між студентом і музейним предметом;
- отримання навчальної інформації у ході проведення наукових досліджень в музеї.

Однією з важливих умов ефективної організації роботи музею у напрямку музейно-освітньої діяльності став творчий зв'язок працівників музею з викладачами, кафедрами, навчальним відділом у формі сумісної роботи з метою підвищення рівня знань з окремих дисциплін шляхом розроблення спеціальної методики музейно-освітнього процесу. Зміст другого розділу **„Музейне виховання”** спрямований на підвищення рівня культури, духовності та моральності студентської молоді через організацію процесу виховання музейними засобами, яке полягає у виробленні позитивних соціальних, громадських, морально-етичних, національно-патріотичних, гуманістичних ціннісних орієнтацій; комунікативної і музейної культури, культури художньої і технічної творчості, поведінки і спілкування (міжособистісного та міжнаціонального), уміння поводити себе у суспільстві, позитивної соціальної позиції. Зміст програми 2-го розділу побудований таким чином, що охоплює студентів всіх курсів. Характер і теми музейних заходів, які носять виховний характер, були визначені з урахуванням інтересів молоді, мотивів відвідування, психолого-педагогічними рекомендаціями спеціалістів, сучасних критеріїв до культурного розвитку особистості. Розділ „Музейне виховання” відрізняється широким тематичним спектром і поділяється на блоки: „Історія вузу”, „Розвиток світової і вітчизняної машинобудівної галузі. Внесок вітчизняних вчених у процес розвитку”, „Культурні надбання українського народу”, „Вшануймо пам'ять”, „Таланти і досягнення колективу вузу”, „Наша гордість”, „Наукові школи вузу” тощо.

Організація роботи за науково-дослідним напрямком, зміст якого викладено у розділі 3 **„Музейне дослідження”**, носить характер індивідуальної роботи і розрахований на групи відвідувачів із числа студентської і учнівської молоді, які під керівництвом музейних працівників, викладачів проводять пошукову діяльність: збір матеріалу, визначеного тематикою дослідження, інформації, предметів, які мають музейну цінність, працюють над атрибуцією, класифікацією, систематизацією, інтерпретацією зібраного матеріалу, виявленням можливостей використання музейного предмету в процесі комунікації. До пошукової і науково-дослідної роботи залучаються студенти різних курсів із числа активістів музейної роботи, слухачі Малої академії наук, студенти, що отримали індивідуальне завдання навчально-наукового характеру з дисциплін технічного і гуманітарного циклів, що має цінність і для навчального процесу, і для музею вузу, студенти-практиканти (під час проходження практики на підприємствах, організаціях, закладах, профільних вузу паралельно виконують пошуково-дослідне завдання музею вузу). Темі пошукової і науково-дослідної роботи визначаються на засіданні Ради музею, узгоджуються з викладачами-керівниками наукових тем і кафедрами.

Розділ 4 „Музейне фондокомплектування” (напрямок фондокомплектувальний). Зміст даного розділу музейно-педагогічної програми спрямований на активізацію роботи студентської молоді у процесі виявлення (пошуку) і збереження пам'яток розвитку культури і науково-технічного прогресу, відродженні культурно-історичних традицій нашого регіону, міста, вузу. Така робота сприяє підвищенню інтелектуального, культурного,

морального рівня студентів, сприяє вихованню культури спілкування з людьми різного віку і соціального статусу, поваги і позитивного ставлення до культурних традицій людей різних поколінь і національностей, які мешкають на території України, гуманного ставлення до духовних і матеріальних реліквій, серед яких пам'ятки культури, нагороди, літописи, фотокартки, пам'ятні подарунки, пам'ятники тощо. Метою **фондо-комплектувальної діяльності** є пошук, збирання, комплектування музейних предметів, оформлення їх приналежності до основних чи науково-допоміжних матеріалів, контроль за знаходженням предметів до фондів, створення науково-довідникового апарату музейних фондів, збереження предметів.

Розділ 5 „Музейне просвітництво” (культурно-просвітницький напрямок). Завдання музею ВТНЗ у рамках **культурно-просвітницької діяльності** полягає у пропаганді історії і сучасної діяльності вузу, науки і техніки, популяризації основних науково-технічних знань, а також забезпеченні безперервної освіти. Беручи до уваги специфіку музею ВТНЗ, до основних завдань культурно-просвітницької діяльності можна віднести популяризацію наукових досягнень кафедр, факультетів вузу, окремих осіб: науковців, викладачів, аспірантів, студентів. Діяльність музею вузу в межах визначеного напрямку спрямована на пропаганду спеціальностей вузу, наукових досягнень у профільних вузу сферах, які відповідають професії (фаху) майбутніх випускників вузу, сучасних студентів. Музей при закладі освіти на відміну від міських музеїв, які існують як самостійні культурні заклади, має колекції, інформація яких відповідає різним сферам наукових знань. Це пов'язано з викладанням у вузі різнопрофільних дисциплін, а також з вихованням у студентів національно-патріотичних, морально-етичних, естетичних, художніх, екологічних, корпоративних цінностей.

Розділ 6 „Музей і розвиток творчості” (напрямок творчо-розвивальний).

Метою даного напрямку музейно-педагогічної діяльності є розвиток творчих задатків студентської молоді. Музей вузу має необхідну базу для організації такої діяльності. На базі музею вузу створюються гуртки, секції, клуби за інтересами. Студенти вузу мають можливість вибирати форму і напрямок діяльності музею творчо-розвивального характеру. Профільними до спеціальностей і здібностей студентів є гуртки технічної творчості і конструювання, організовані на базі музею. Заняття в таких гуртках сприяє розвитку творчої уяви, виробленню професійних умінь і навичок, формуванню культури спілкування у процесі роботи, обміну думками, висловлення власної точки зору.

Розділ 7 „Музей і культурне дозвілля” – напрямок рекреативно-дозвіллевий. Сучасна музейно-педагогічна діяльність вузу спрямована на організацію культурного дозвілля студентів. Змістова база для такого роду діяльності добирається відповідно до інтересів і запитів студентської молоді, а також з урахуванням психолого-педагогічних властивостей даного віку.

Розділ 8 „Музей і профорієнтація” (напрямок музейно-профорієнтаційний). Зміст даного напрямку музейної діяльності спрямований на формування у студентської молоді, абітурієнтів (школярів) системи

профорієнтаційних цінностей: вибору професії, виховання поваги до людей, які зробили вклад у машинобудівну галузь.

Використання прийому моделювання у ході експериментальної перевірки ефективності розробленої програми „Музей для студентської молоді” дозволило перевірити на практиці і визначити результативність системи засад з підвищення рівня музейно-педагогічної діяльності за всіма напрямками, а також дослідити динаміку основних показників музейно-педагогічної діяльності вищого технічного навчального закладу.

Таким чином, розроблена і впроваджена в роботу музею вузу у ході експериментального дослідження музейно-педагогічна програма „Музей для студентської молоді” стала одним із найважливіших компонентів в системі організаційних засад діяльності музею вузу і дозволила вивести музей на новий багатофункціональний рівень. Діяльність музею у межах розробленої програми дозволила вирішити наступні музейно-педагогічні завдання: розвиток пізнавальної активності студентської молоді, культури спілкування з різними за віком, соціальним статусом, національністю людьми, які є учасниками музейно-комунікативного і фондокомплектувального процесу; формування історичної пам'яті студентської молоді, морально-етичних і гуманістичних якостей по відношенню до пам'яток минулого, ветеранів, людей похилого віку; системи корпоративних цінностей, культури відпочинку і дозвілля; виховання системи цінностей національно-патріотичного, гуманістичного, морально-етичного, художньо-естетичного характеру.

С.В.Пістрюга,
керівник музею Долинської
загальноосвітньої школи I-III ст. №2
ім. А.С.Макаренка

ГУРТОК ЯК ФОРМА ЗАЛУЧЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО МУЗЕЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мета краєзнавчої пошуково-дослідницької діяльності – сприяти вихованню гармонійно розвиненої особистості; надавати гуртківцям глибокі та міцні знання про історичний розвиток нашого краю з найдавніших часів і до наших днів; розвивати критичне мислення, оцінюючи події минулого, формувати у гуртківців науковий світогляд, пізнавальну активність, самостійність, відчуття пошуку, прагнення до відкриття незвіданого; готувати дітей до свідомого активного суспільного життя; усвідомлювати своє місце і роль у загальнодержавних процесах; виховувати відповідальність за долю своєї Батьківщини.

Серед головних завдань – надання можливості гуртківцям вивчати історію рідного краю системно; формування уміння використовувати одержані знання у навчально-виховному процесі, розширюючи і поглиблюючи знання з історії України; ознайомлення з методами роботи з першоджерелами перспективного

дослідження, які відкривають в майбутньому нові сторінки історії; усвідомлення важливих проблем вивчення місцевої історії, збереження пам'яток історії та традицій свого народу; виховання шанобливого ставлення до історії краю на прикладах видатних уродженців Долинщини.

При проведенні занять рекомендується чергувати теоретичні та практичні форми. Важливим є професійне володіння вчителем джерельною базою, навичками пошуку та збору свідчень, організації екскурсій до музеїв та місць дослідження, щоб вчасно надати відповідну методичну допомогу вихованцям. Гуртківці повинні знати історію заснування міста Долинської, основні історичні події, які відбулися в нашому краї, основні пам'ятки історії та культури, імена осіб, діяльність яких пов'язана з нашим краєм. На заняттях у гуртках діти формують уміння: володіти методами пошуку інформації; працювати з довідковою літературою та документами; спілкуватись зі свідками та учасниками подій, записувати свідчення; висловлювати свою думку відносно історичних подій, слухати та формувати запитання; розповідати про основні історико-культурні та архітектурні пам'ятки м. Долинської тощо.

Вивчення і аналіз перспективного педагогічного досвіду та літературних джерел дозволяє виділити основні методи й прийоми здійснення краєзнавчого підходу у дослідженні регіонального історичного матеріалу: метод живого слова (бесіда, читання вголос або розповідь з використанням прикладів із життя свого краю, відомостей із періодичної преси, художньої літератури, ілюстративного матеріалу; метод роботи з письмовими та друкованими першоджерелами (це перш за все позакласне читання додаткової літератури з теми, вивчення історичних документів, які вже надруковані, та тих, котрі не опубліковані, наприклад: свідків голодомору 1932-1933 років, учасників бойових дій періоду Великої Вітчизняної війни, невідомі архівні матеріали); краєзнавча експедиція (діяльність спрямована на збір інформації – це можуть бути зустрічі з краєзнавцями, старожилами-свідками історичних подій, походи до історичних місць тощо); практичні роботи, спрямовані на одержання гуртківцями вмінь і навичок самостійної дослідницької роботи, організація спостережень, обробка їх результатів, опис на основі краєзнавчих джерел і безпосередніх спостережень умов свого оточення, складання картосхем; робота над краєзнавчими довідниками, краєзнавчою літературою і періодичною пресою тощо.

Процес краєзнавчого дослідження рідного краю все більше набуває розвивального та виховного характеру. Акцент нині робиться на активні форми навчання, взаємодію, співробітництво педагогів та учнів, діалог, творчість, спільний пошук. Важливим фактором є і групова навчальна діяльність, зокрема організація навчання в малих групах. При цьому керівник гуртка не домінує, а лише спрямовує діяльність групи через завдання, які пропонує. Стосунки між керівником та гуртківцями будуються на основі рівного партнерства, мають характер співпраці. **Мета** даної технології – розвиток дитини як об'єкта навчальної діяльності. **Завдання:** розвивати пізнавальну активність; сприяти активізації і результативності навчання гуртківців; навчати гуртківців співпраці у виконанні групових завдань, уміння відстоювати власну точку зору;

прислухатися до думки одногрупників; організовувати взаємодопомогу, взаємоконтроль; виховувати самостійність, наполегливість; відповідальність за результати своєї праці; формувати колективізм, моральні, гуманні якості особистості; поєднувати фронтальну, індивідуальну, групову форми навчальної діяльності; виробляти у гуртківців уміння розподіляти обов'язки, спілкуватися один з одним, розв'язувати конфлікти, які виникають у ході роботи.

Групове дослідження об'єктів духовної та культурної спадщини застосовується на всіх етапах пошукової роботи і має високу результативність за умови, що всі гуртківці добре володіють навичками самостійної роботи, виявляють велику працездатність, уміють спілкуватись між собою і співпрацювати. Найбільші можливості відкриваються для групової пошукової діяльності зі збору красназвочної інформації на етапах узагальнення, закріплення, поглиблення, систематизації отриманих знань, коли завдання можна диференціювати за рівнем складності. Керівник має зацікавити гуртківців колективною роботою, забезпечити позитивний психологічний клімат. **Діти мають засвоїти такі правила:** уважно слухати один одного, не перебивати; дати можливість кожному висловити власну думку; розподіляти функції та обов'язки між учасниками діяльності; не сперечатися даремно; бути активними; якщо виникає потреба, звертатися за допомогою до керівника гуртка.

Керівник гуртка має: стимулювати учнів до активної діяльності; не втручатися у роботу пошукової групи, а лише у разі потреби давати додаткові інструкції; бути терплячим, уміти вислухати кожного; аналізувати результати вивченого та давати поради; передбачати потреби учнів на кожній стадії роботи.

Критеріями діяльності керівника є: наявність навчального плану проведення заняття (незалежно від готовності гуртківців); використання завдань, які дозволяють гуртківцю самому обирати тип, вид і форму дослідження; створення позитивного емоційного настрою на роботу всіх дітей впродовж всієї дослідницької діяльності; використання проблемних творчих завдань; обговорення з дітьми наприкінці діяльності не тільки того, що вони дізналися, але і того, що сподобалось або ні, і чому; стимулювання учнів до вибору і самостійного використання різних засобів виконання завдань; даючи завдання, керівник має пояснити, як раціонально спланувати свою дослідницьку діяльність.

У своїй діяльності керівник гуртка може використовувати сучасні технології інтерактивного оволодіння знаннями. Використання інтерактивних технологій – не самоціль. Це лише один із способів створення творчої атмосфери, що найкращим чином сприяє співпраці, порозумінню та доброзичливості, дає змогу по-справжньому реалізувати особистісно орієнтоване навчання. Педагогу, який вирішив працювати за інтерактивною технологією, треба запам'ятати декілька правил: до роботи повинні бути залучені тією чи іншою мірою всі учні; він має подбати про забезпечення групи потрібним матеріалом; необхідно проаналізувати психологічну підготовку учнів, пам'ятати про закони особистісно орієнтованого навчання, про те, що не всі учні готові виступити перед громадськістю; кількість учасників не повинна

бути великою; важливо, щоб кожен виступаючий був почутий; приміщення (місце для проведення екскурсії) має бути підготовлене таким чином, щоб діти мали комфортні умови для роботи; потрібно дотримуватись регламенту; кожна інформація, думка повинна прийматись доброзичливо.

Головне в інтерактивному навчанні – те, що воно допомагає розвивати комунікативні вміння та навички, навчає учнів працювати у команді, прислуховуватись до думки товариша. Використання інтерактивних занять знімає нервові напруження, переключає увагу на вузлові моменти теми. Важливим в організації групової діяльності є поділ гуртківців на групи. Поділити учнів можна на 4-6 груп, кожна з яких налічує 4-6 дітей. Більша кількість учнів у групах обмежує можливості їхньої участі у роботі. Групи мають бути диференційовані. Не можна ділити їх на “кращих” і “гірших”. Слід час від часу дбати про зміну складу груп. Завдяки цьому гуртківці вчаться співпрацювати з усіма. Готуючи дітей до роботи, бажано розподілити завдання та об’єкти для досліджень (кожен із групи виконує свою частинку); обговорити форми пошуково-дослідницької діяльності; порекомендувати список літератури тощо; пояснити спосіб представлення результатів роботи групи; ознайомити з критеріями оцінювання (оцінка в групі повинна бути загальною для всіх її членів); вказати терміни виконання завдання. Гуртківці обговорюють, яку частину роботи буде виконувати кожен з них. Керівник гуртка спостерігає за роботою груп, у разі потреби дає додаткову інструкцію, але не втручається в їхню роботу.

Підбиваючи підсумки роботи, можна провести загальну дискусію, підсумовуючи результати роботи груп. Після практичного дослідження рідного краю діти по черзі проводять екскурсії, створюють краєзнавчі маршрути. Робота на маршруті під час проведення екскурсії повинна поєднувати теоретичні та практичні знання, необхідно враховувати зміст навчальних програм з географії та історії з подальшим використанням теоретичного матеріалу та практичних умінь і навичок у навчально-виховному процесі.

Література

1. Євсєєв І. Так хто збудував станцію Долинська? //Долинські новини. – 1998. – № 55 (11 липня). – С.2.
2. Козачінська Ю. Ми вам землю, ви – порядок на ній //Долинські новини. 2003. – №85 (18 листопада). – С.2.
3. Козачінська Ю. Підземний перехід в Долинській збудований раніше, ніж у столиці //Долинські новини. – 2003. – №65 (25 серпня). – С.2.
4. Кузик Б., Білошапка В. Кіровоградщина: історія та сучасність центру України. – Дніпропетровськ: АРТ – ПРЕС, 2005. – т. 1. – С.260 – 265.
5. Пістрюга С. Час додає не лише років, а й слави // Долинські новини. –2004. – №64 (18 серпня). – С.3.
6. Проценко І. До ювілею станції Долинської //Історико-краєзнавчий збірник «Боковенька», 2000. – С.17.

М.М.Правда,
старший науковий співробітник
Кіровоградського обласного
краєзнавчого музею

МУЗЕЙ У СИСТЕМІ ДІЯЛЬНОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У роботі музею при навчальному закладі широко застосовуються різноманітні форми і методи навчально-виховної роботи (екскурсії, виставки, колекціонування). Шкільний музей, використовуючи їх комплексно, робить більш ефективними, дійовими.

Це, звичайно, не означає, що музей може замінити всі форми навчально-виховної роботи: кожна з них розв'язує свої завдання і відрізняється від музейної. Наприклад, виставкова робота має багато спільного з музейною, але не передбачає постійного збереження матеріалів. Їй властиві інші методи обробки та експонування матеріалів.

Нарешті, неодмінна ознака шкільного музею – наявність фонду оригінальних матеріалів, що відповідають його профілю. Ця ознака дає змогу відрізнити шкільний музей від будь-якого іншого зібрання. Шкільний музей може перерости, як і будь-який музей на громадських засадах, у народний, а народний, у свою чергу, у разі потреби і за певних умов, – стати музеєм комунальної форми власності.

Чимало шкільних музеїв України здобувають звання «Народний», яке присвоюється музею:

- що працює, як правило, не менше 3-х років, досяг високого рівня дослідницької, пропагандистської та культурно-виховної роботи;
- колекції якого взяті на облік згідно з чинними інструкціями;
- експозиція якого відповідає сучасним науковим і естетичним вимогам;
- який має громадський актив;
- приміщення якого відповідає вимогам щодо побудови експозиції, гарантує охорону та збереження музейних цінностей.

Прикладом є Долинський педагогічно-меморіальний музей А.С.Макаренка. У меморіальній кімнаті, де у 1911-1914 роках проживав і працював Антон Семенович, представлені матеріали, які розкривають його життєвий і творчий шлях та вчення послідовників видатного педагога, розвиток освіти на Долинщині з 1861 року по сьогодні, історію Долинської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2 ім. А.С.Макаренка, шляхи формування та розвитку освіти на Україні.

Фондово-облікова документація відповідає вимогам інструкції. Музей бере активну участь у заходах державного і місцевого значення. Середньорічний показник відвідування складає близько 3,5 тис. чоловік.

При музеї функціонує історико-краєзнавчий гурток, який долучає до співпраці учнів. Працівники музею проводять тематичні екскурсії, літературні

вітальні, диспути, виховні години на актуальні теми, зустрічі з відомими земляками у літературній вітальні.

Відповідно до плану роботи проводиться науково-дослідницька діяльність, зокрема, протягом останнього часу співробітниками музею було досліджено такі теми: "Збережемо пам'ять про подвиг", "Голодомор 1932-1933 років на Долинщині", "Розвиток освіти на Долинщині", "Долинський період життя А.С.Макаренка".

Відмінність між музеями шкільними і комунальної форми власності полягає в тому, що:

1) територія систематичного зібрання експонатів для шкільного музею, особливо краєзнавчого, менша, ніж для музею комунальної форми власності; обмежується місцевістю біля школи, доступною для обстеження учнями. Це, звичайно, не виключає можливості далеких подорожей, листування з особами, установами, які далеко за межами краю;

2) глибиною і розмахом розробки експозиційних тем шкільні музеї значно поступаються музеям комунальної форми власності;

3) шкільні музеї мають обмежені можливості для збереження експонатів, хоч вимоги в цьому відношенні однакові для всіх музеїв;

4) експозиції шкільних музеїв більш пристосовані для проведення навчально-виховної роботи;

5) всю роботу в музеї систематично виконують учні під керівництвом педагогів, за допомогою батьків, громадськості;

6) шкільний музей повинен приділяти більше уваги нагромадженню матеріалів, що висвітлюють форми і методи його роботи (описи екскурсій, походів по місцях бойової слави, зустрічей із видатними людьми краю, матеріалами краєзнавчих обстежень).

Прошли шлях від громадських, що працювали при школах, до музеїв комунальної форми власності: педагогічно-меморіальний музей В.Сухомлинського (розташований у смт Павлиш Онуфріївського району) та Захарівський музей історії Світловодського району.

Шкільні музеї не слід плутати з предметними кабінетами, які згідно з положенням про них, є навчальними підрозділами школи, укомплектованими чітко визначеним набором навчальних посібників, технічних засобів навчання, спеціальними меблями.

Тут проводяться уроки, факультативні заняття, гурткова робота з учнями. Разом з тим шкільний музей і навчальні кабінети повинні доповнювати один одного. Отже, поряд із загальними для всіх музеїв рисами, що виявляються у збиранні, вивченні та популяризації пам'яток матеріальної і духовної культури, природничо-історичних колекцій, джерел знань з історії природи та суспільства, які мають велике пізнавально-виховне значення, для шкільних музеїв властиві деякі особливості, зумовлені їхньою метою і завданнями.

Загальна мета шкільних музеїв як однієї з форм освітньо-виховної школи – сприяння успішному виконанню завдань виховання молоді, підготовці всебічно і гармонійно розвинених членів суспільства.

Основою діяльності шкільних музеїв є ідея становлення державності України, виховання справжніх патріотів Батьківщини.

Для шкільних музеїв різних профілів можна визначити такі основні їх завдання:

- розвивати творчу самодіяльність і громадську активність учнів, формувати активну життєву позицію;

- сприяти загальному розвитку і розширенню світогляду учнів, вихованню в них пізнавальних інтересів, творчих здібностей, дослідницьких нахилів, прищеплювати вміння самостійно поповнювати свої знання, орієнтуватися у стрімкому потоці політичної і наукової інформації;

- розширювати зміст навчально-виховного процесу, забезпечувати тісніший його зв'язок з життям;

- сприяти профорієнтації учнів;

- залучати школярів до активної участі у збереженні і популяризації серед населення пам'яток матеріальної та духовної культури нашого народу, охороні природи.

За своїм профілем вони можуть бути історичними, меморіальними, краєзнавчими, художніми, природничо-історичними і технічними, а також комплексними, тобто вести роботу в різних напрямках, і вузького профілю (наприклад, археологічний). Профілем музею визначаються і його окремі спеціальні завдання. Так, шкільний художній музей має значні можливості для естетичного виховання, хоч він відіграє важливу роль і в патріотичному, трудовому вихованні учнів. Музеї різних профілів відрізняються і складом фондів, тематичною спрямованістю експозицій і, певною мірою, методами роботи.

Г.І.Стужук,

молодший науковий співробітник

Кіровоградського обласного краєзнавчого музею

ЛЕКЦІЯ ЯК ФОРМА НАУКОВО-ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ МУЗЕЮ

Протягом багатьох століть лекція була провідною формою навчання і популярним методом розповсюдження знань. З розвитком музейної справи вона стає однією із форм науково-освітньої роботи і музеїв. Лекцію можна визначити як годинне чи півторагодинне систематизоване викладення певного матеріалу за допомогою живої, організованої мови. Її підготовка – процес складний, творчий і вимагає від музейного працівника великої дослідницької роботи з конкретної теми і складається з ряду етапів:

- Визначення теми і мети, наприклад: "В.Винниченко – наш земляк", "Вишитий рушник – оберіг українського народу" тощо.
- Вивчення літератури і першоджерел.

- Підготовка плану.
- Написання тексту лекції.
- Хронометраж часу, відведеного на вступ, основну частину, висновки; передбачення можливих запитань.

Перш за все слід визначити тему і мету лекції. Тематика лекцій, що зумовлюються, як правило, потребами життя, завданнями, а також профілем музею, обговорюється і затверджується на методичній раді. Мета може бути освітньою (підвищити, доповнити, розширити рівень знань слухачів), пізнавальною (дати нові відомості з конкретної теми), виховною (виховувати у слухачів високі моральні якості). Принцип науковості вимагає аналізу історичних подій, окремих конкретних фактів з позицій сучасної науки, наукової достовірності матеріалу. Ефективність лекції залежить і від того, наскільки матеріал, використаний в ній, пов'язаний із життям.

Після визначення теми потрібно скласти план лекції і досконало вивчити питання, які в ній висвітлюватимуться. Роботу з літературою корисно починати зі складання бібліографії, що дасть можливість більш докладно ознайомитися з літературними джерелами. У процесі підготовки лекції визначаються твори класиків, директивні документи, спеціальна, наукова, краєзнавча, художня література. Багато матеріалів можна взяти з періодичної преси. Під час вивчення опублікованих джерел у пошуках нових даних використовуються доповіді та тези науково-практичних конференцій, які проходять щороку в Кіровоградському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка, обласному інституті післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського, Національному технічному університеті, обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Д.Чижевського, обласному краєзнавчому музеї тощо. З метою уточнення деяких фактів нерідко виникає потреба вивчати фондові, архівні документи. Значну користь приносять консультації зі спеціалістами, зустрічі або листування з учасниками чи очевидцями тих чи інших подій, ветеранами Великої Вітчизняної війни, вченими, представниками виробництва. Спеціалісти у тій чи іншій галузі можуть не тільки надати кваліфіковану допомогу, а й стати в майбутньому рецензентами лекції. Збираючи матеріал, слід записувати те тільки думки різних авторів, але й свої висновки відносно того чи іншого предмета, без чого лекція буде менш переконливою. Для того, щоб правильно відібрати потрібний матеріал з усієї суми набутих знань і знайти йому конкретне, логічне місце в тій чи іншій частині лекції, необхідно скласти детальний план, без якого лекція може перетворитися у простий перелік фактів. У процесі роботи його можна переробляти та удосконалювати.

Ясність викладу і сприйняття лекції в значній мірі залежить від того, наскільки чітко вона побудована. Звичайно, лекція, як і екскурсія, складається з трьох частин: вступної, основної та заключної. Кожна з них виконує певну роль, але всі разом вони повинні сприяти організації і активізації уваги аудиторії. У вступній частині важливо пояснити слухачам, чому пропонується певна тема лекції, у чому її актуальність, яке відношення вона має до даної аудиторії. Це активізує слухачів, мобілізує на сприйняття теми, якою вони,

можливо, до того не цікавились. Таким чином, лектор формує з багатьох різних людей єдину аудиторію. Вступ потрібно будувати творчо, відповідно до конкретних умов і складу слухачів. Хороший початок – половина успіху. Особливо відповідальні перші фрази. Якщо вони невдалі, то інтерес слухачів до лекції відразу ж гасне, і лектору доведеться витратити багато зусиль, щоб знову заволодіти увагою аудиторії. Лекцію можна почати з цікавого факту, яскравої історичної події тощо.

В основній частині викладається сутність обраної теми, тобто подається певна сума відомостей, які збагачують слухачів, впливають на їх свідомість і волю. Матеріал потрібно подавати чітко і послідовно. Велике значення мають логічні переходи від однієї підтеми до іншої. Ясність, логічний розвиток думки повинні бути притаманні викладенню матеріалу. Сила логіки досягається кропіткою роботою. Щоб лекція добре сприймалася, необхідно мати на увазі кількісне обмеження матеріалу, пов'язане не стільки з регламентом виступу, скільки з можливостями людської пам'яті. Якщо лекція включає багато тем, то замість глибокого аналізу основних питань вона перетвориться на поверхове викладення фактів. Проте лекція не стане переконливою, якщо в ній не буде конкретних фактів. Вони повинні бути точними, перевіреними. Відбираючи матеріал, не слід перевантажувати лекцію цифрами, фактами, а використовувати стільки фактичного матеріалу, скільки його потрібно для розкриття теми. Велика кількість цифр погано сприймається слухачами. Якщо ми вказуємо відрізок часу, пов'язаний з історією краю, можна зазначити його і приблизно, тобто – це перша або друга половина століття, якщо ж це дати життя видатної постаті, то бажано точно вказати роки. Велика кількість прикладів затягує виступ і не досягає заданої мети. Суть будь-якого виступу полягає не в тому, щоб сказати "про все", а в тому, щоб сказати необхідне, найголовніше.

Заклучна частина – це логічне завершення, найбільш сильний "емоційний" акорд. В ній треба підсумувати все сказане і зробити необхідні висновки, підкреслити перспективність чи актуальність теми лекції, порекомендувати ту чи іншу літературу для більш поглибленого знайомства із зазначених питань.

Написану лекцію слід прочитати, запам'ятати. Вивчати лекцію напам'ять немає потреби. Але план, формулювання, деякі цитати, логічні переходи, висновки повинні добре запам'ятатись. Лекторам-початківцями корисно складати короткі тези. Лекції, які читають музейні працівники, в основному пов'язані зі специфікою роботи музеїв, а тому дуже важливо демонструвати під час виступу музейні предмети з фондів. Відповідно до теми лекції відбираються потрібні експонати. Лектор отримує їх згідно з заявкою по акту у відділі фондів. Це можуть бути фотодокументи, макети, муляжі, продукція промислових підприємств тощо. Якщо є можливість, слід використовувати голографічні копії, комп'ютерні диски, флеш-картки. Наочні посібники слід застосовувати в обмеженій кількості. Розміщувати їх бажано у зручному для огляду місці. Експонати демонструються під час розповіді чи після неї, у кінці лекції. Крім того, в ході лекції можуть знайти використання технічні засоби – проєкційні (демонстрування кінофільмів), наприклад, до дня Перемоги

створено документальний фільм "У війни не жіноче обличчя" з використанням фондової збірки Кіровоградського обласного краєзнавчого музею та спогадів ветеранів Великої Вітчизняної війни.

У науково-освітній роботі, в тому числі і лекційній, потрібно користуватися чинним українським законодавством. Слід також враховувати, що лекції, об'єднані у цикли, мають бути присвячені одній загальній темі, наприклад: "Рідний край", "Музичний Єлисаветград", "Кунсткамера Ільїна", "Театральний Єлисаветград" тощо. Успіх у лекційній роботі обумовлюється добре продуманим плануванням. Велике значення мають перспективні (на рік, квартал, місяць) плани, якими передбачено відзначення музейними засобами важливих дат нашої країни, області, міста; розробку нових лекцій, присвячених актуальним проблемам сучасності, визначним подіям нашого життя; організацію лекторіїв тощо. Найбільш ефективною формою тісних контактів з промисловими підприємствами, різноманітними установами, навчальними закладами та військовими частинами є укладення договорів і творчих угод.

Література

1. Бабенко О., Бабенко О. Короткий словник музейних термінів. – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2001.
2. Левыкин К., Хербст В. Музееведение. Музеи исторического профиля. – М.: Высшая школа, 1988.
3. Мезенцева Г.Г. Музеєзнавство. – К., 1980.
4. Методичні рекомендації по організації та проведенню лекційної роботи музеями УРСР. – К.: Історичний музей УРСР, 1987.

М.В.Фалінський,

завідувач науково-краєзнавчого відділу
Тернопільського обласного комунального
центру туризму, краєзнавства, спорту
та екскурсій учнівської молоді

МУЗЕЙ ПРИ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Музей – це минуле, це історія, це душа, серце наших предків, а для нас – величний храм, куди ми повинні входити з побожністю, а виходити з найглибшим поважанням і глибокою любов'ю до всього того, чим жили наші батьки, діди і прадіди, що ми повинні нести з собою як заповіт і чому повинні вчитися і всі ми, і покоління наших нащадків, поки стоїть земля і світить сонце.

Музеї є результатом унікальних культурних досягнень, вони мають специфічне завдання, яке жодна інша установа не може в них відібрати: вони створені для того, аби допомогти учнівській та студентській молоді, всім зацікавленим краще зрозуміти перспективи і тим самим зможливити глибше

розуміння себе та інших. Засоби, за допомогою яких вони і тільки вони зберігають пам'ять та передають духовний зміст, – це реальні автентичні та оригінальні об'єкти. Останні відбирають, збирають, консервують, досліджують не завдяки їхній первинній матерії чи виглядові, а тому, що вони є неуфорами, носіями змісту. Значення музею для суспільства можна завжди виміряти тим, чи зможуть вони відповісти на питання, які ставлять їм люди.

Важливу роль у комплексі виховної роботи з учнівською та студентською молоддю відіграють культурно-освітні заклади, в тому числі і музеї державні, громадські, у їх числі і музеї навчальних закладів. Всі вони сприяють гармонійному розвитку творчої, духовно багатой особистості, вихованню високих моральних якостей громадянина України.

Наш час пробуджений перебудовою суспільства до оновлення, до пізнання своїх історичних витоків. Саме тому серед загальних завдань сучасної перебудови системи освіти, оновлення музейної справи музей посідає особливе місце. З кожним роком зростає популярність музеїв, музейних кімнат, які створюються руками ентузіастів-краєзнавців, педагогічними працівниками закладів освіти. Музеї, що створені і діють у навчальних закладах, сприяють не тільки пропаганді історичного минулого краю, але й залученню широких кіл педагогічних працівників, учнівської та студентської молоді до пошукової, краєзнавчої, науково-дослідницької роботи через музейну справу. Розвиток музейної мережі, удосконалення експозицій діючих музеїв – справа важлива і кропітка, вимагає від краєзнавців певного досвіду. Основою музею є його експозиція, яка на оригінальних документах і речових матеріалах, реліквіях минулого і сьогодення розкриває багатовікову історію нашої Батьківщини.

Важливою стороною музейної роботи є збір експонатів засобами туризму і краєзнавства (походи, екскурсії, експедиції). До збиральницької роботи слід залучати широкі кола учнівської та студентської молоді, громадськості, працівників культури та освіти, ветеранів війни та праці, ветеранів та очевидців періоду національно-визвольних змагань.

На сьогоднішній день у навчально-виховних закладах створені експедиційні, експедиційно-пошукові загони, творчі об'єднання учнівської та студентської молоді, які спрямовують свою роботу на збирання цікавих експонатів та поповнення експозицій музею. Музейні предмети, які збирають наші пошуковці, пам'ятки історії та культури, об'єкти природи "опредмечені" внаслідок людської діяльності або процесів, що відбуваються у природі, репрезентують культуру або відтворюють історію свого часу. У них матеріалізовані, об'єктивізовані знання, уміння, талант творців, елементи духовної культури минулих поколінь. У процесі сприймання, детального вивчення музейного предмета, іншої роботи над ним відбувається своєрідне "розпредмечування" духовних цінностей і, таким чином, прилучення суб'єкта до культурної і духовної спадщини минулого. І це, мабуть, найголовніше для усвідомлення сутності музейного предмета, можливості його використання у навчально-виховному процесі, формуванні культури праці, професіоналізму.

І тому сьогодні в період національного становлення будується і національна школа, у підвалини якої закладаються кращі здобутки

національних культур українців та інших народів, що живуть на теренах України, досягнення світової культури через музейну справу, її удосконалення в широку мережу. Загальноосвітня школа стає активним учасником і провідником поповнення призабутих традицій і повернення до життя культурних цінностей через роботу музеїв закладу освіти. Саме через таку роботу в учнівській та студентській молоді формуються навички міжнаціонального спілкування, національна самосвідомість, виховання глибоких патріотичних почуттів і громадянської позиції. Тому цілком закономірним є звернення до українського народознавства учнівської та студентської молоді, працівників музейної справи, які організують та проводять навчально-виховний процес на засадах народної педагогіки, поповнення змісту освіти народознавчими знаннями.

У роботі музеїв навчальних закладів освіти практика вже нагромадила позитивний досвід організації різних форм навчально-виховної роботи, спрямованих на опанування учнями традиційного шару народної культури українців та представників інших народів, які живуть в Україні. Так, у навчальні плани вводяться нові предмети за вибором, факультативи, які несуть і народознавчу інформацію, а саме: "Народознавство", "Фольклор" , "Етнографія", "Музейна справа" тощо. Довгостроковою програмою залучення учнівської та студентської молоді до витоків національних культур став оголошений Міністерством освіти і науки України разом зі Спілкою письменників, Спілкою композиторів, Спілкою краєзнавців, Українським фондом культури Всеукраїнський рух учнівської молоді за збереження й примноження традицій, звичаїв, обрядів українського народу "Моя земля - земля моїх батьків». У межах цього руху забезпечено не тільки ознайомлення з традиціями народної культури, але і його активне оволодіння ремеслами, фольклорною творчістю та музейною практикою. У процесі збиральницької роботи учні, з одного боку, пізнають етнічну історію рідного краю, культурні традиції, звичаї його населення, з іншого боку – беруть безпосередню участь у державній справі охорони пам'яток історії та культури свого народу, відродженні його національної спадщини. І тому музейно-народознавча діяльність учнівської та студентської молоді посідає особливе місце серед інших виховних форм, вона є результатом їхньої роботи з музейної справи і водночас організаційною основою руху за збереження і примноження кращих народних традицій і звичаїв, поширення і пропаганди перспективного педагогічного досвіду роботи музеїв закладів освіти.

Успіхи в оновленні музейної справи у системі освіти значною мірою залежатимуть не тільки від перебудови школи, а й від перетворень у житті країни в цілому. Шкільні музеї спроможні і повинні зробити свій внесок у розвиток вітчизняної освіти і культури, мають стати осередками духовного відродження та патріотичного виховання підрастаючого покоління.

ЗМІСТ

Передмова.....	3
I. Музеї при навчальних закладах України: історико-регіональний вимір	
Гайда Л. Становлення і розвиток музеїв при навчальних закладах України.....	6
Гайда Л. Формування нормативно-правової бази діяльності музеїв при навчальних закладах України.....	19
Тимошенко Г. Особливості музейного будівництва радянської доби.....	29
Ворощук О. Стан музейної справи у навчальних закладах Вінницької області.....	33
Герон О. Музей виховує юних (з досвіду роботи музеїв при навчальних закладах Донеччини).....	34
Децик Р. Роль пошукової і дослідницької роботи у діяльності шкільних музеїв (на прикладі музеїв при навчальних закладах Закарпатської області).....	39
Дибов П. Музеї при навчальних закладах Автономної Республіки Крим.....	46
Писаревська Н., Лупаренко Г. Технічний музей як складова системи освіти.....	50
Прядка О. Музеї при навчальних закладах Львівщини.....	55
Стешук В., Бакуменко М. Про досвід роботи музеїв при навчальних закладах міста Києва.....	57
Турченко С. Музейна справа у навчальних закладах Черкащини.....	63
Чернецька С. Музей освіти та історії ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».....	64
Юрченко Т. Музей “Навіки разом” Переяслав-Хмельницького професійно-технічного училища №22.....	68
II. Музейна палітра Кіровоградщини	
Бойко Т. Музей історії загальноосвітньої школи I-III ступенів №7 імені О.Пушкіна.....	71
Вдовиченко О. Про створення родинного музею.....	75
Вітко М. Історія діяльності музею Помічнлянського навчально-виховного комплексу №1.....	76
Мойса І. Музей ЗНЗ I-III ст. №15 м. Олександрії.....	79

Ревенко В. Просвітницька діяльність меморіального музею Юлія Мейтуса як засіб формування в учнів мотивації до активної творчості.....	82
Рожепа В. Павлиський педагогічно-меморіальний музей В.О. Сухомлинського.....	85
Філіпова С. Музей історії Знам'янської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2.....	88
Шелудько А. З історії музейного комплексу загальноосвітньої школи I-III ступенів №22.....	91
Шкірай Л. З історії створення музею у селі Захарівці Світловодського району.....	93
Шпаченко Т. Літературний музей Арсенія Тарковського: історія створення та роль у системі діяльності навчального закладу.....	96

III. Постаті: музейна діяльність видатних земляків

Білошапка В. Музейна діяльність Гната Стеллецького у нашому краї.....	99
Классова О. Історія перших художніх виставок при Єлисаветградських навчальних закладах.....	102
Тупчієнко М. Музеезнавчі аспекти археологічної спадщини В. М. Ястребова.....	109

IV. Актуальні аспекти музейної педагогіки

Гайда Л. До питання підготовки навчально-методичного посібника “Музеезнавство у закладах освіти”.....	118
Ковирьов А. Вивчення історії рідного краю в курсі історії України середньої школи.....	119
Коток С. З досвіду позакласної краєзнавчої роботи у школі.....	124
Медведєва І. Музейно-педагогічна програма «Музей для студентської молоді» як основа концептуальної моделі діяльності музею вищого технічного навчального закладу.....	128
Пістрюга С. Гурток як форма залучення учнівської молоді до музейної діяльності.....	134
Правда М. Музей у системі діяльності навчального закладу.....	138
Стужук Г. Лекція як форма науково-освітньої роботи музею.....	140
Фалінський М. Музей при навчальному закладі як важлива складова навчання і виховання учнівської та студентської молоді.....	143

**Український музей
при навчальному закладі:
історія і сучасність**
Матеріали обласної науково-методичної
конференції

Редагування Л.А.Гайди
Комп'ютерна верстка Л.Р.Зукурової

Підписано до друку 15.08.2008 р.
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура «Таймс».
Друк – різнограф.
Тираж 300 прим.
Зам. № 72

Видавництво КОІППО імені Василя Сухомлинського, вул. Карла Маркса,
39/63, Кіровоград, 25006

Віддруковано в лабораторії інформаційно-методичного забезпечення
освітнього процесу КОІППО імені Василя Сухомлинського, вул. Карла Маркса,
39/63, Кіровоград, 25006